زمان و ئەدەبی کوردی

بۆ پۆلی دوانزەی
زانستی و وێژەیـی

{ڕێزمان ، ئەدەب ، ڕەوانبێژی}

(2013-2012)

ئامادەکردنی : م. تاهیر مەحمود کاکەحەمە
ئامادەیی هەرێم

شێوازی کار

یەکەم / شێوازی ڕاگەیاندن

شێوازی ڕاگەیاندن : ئەو ڕێژەیەی کارە کە ڕاستەوخۆ بۆ خەبەردان لە کارو حاڵی کەسێك بەکاردەهێنرێت .

شێوازی ڕاگەیاندن ئەم شێوازانەی هەیە :

1- ڕێژەی ڕابردووی نزیك :

ئەم ڕێژەیە بەلابردنی (ن) ی چاوگ دروست دەبێت :

چاوگ ـ ن = ڕابردووی نزیك (قەدی کار)

خوێندن ـ ن = خوێند ، [ئارام وانەکەی خوێند]

نمونە بۆ کاری تێپەڕ (ئەرێ و نەرێ ، بکەر نادیار)	نمونە بۆ کاری تێنەپەڕ (ئەرێ و نەرێ)
سادە / بەخشی ، نەبەخشی ، نەبەخشرا	کەوت ، نەکەوت
دارِژاو / هەڵبژارد ، هەڵنەبژارد ، هەڵنەبژێررا	ڕاکشا ، ڕانەکشا
لێکدراو / دواخست ، دوانەخست ، دوانەخرا	سەرکەوت ، سەرنەکەوت

ڕێژەی ڕابردووی تەواو :

ئەم ڕێژەیە / لە ڕابردووی نزیك + نیشانەی (وە ، ووە) دروست دەبێت

نمونە بۆکاری تێپەڕ (ئەرێو نەرێ ،بکەرنادیار)	نمونە بۆکاری تێنەپەڕ (ئەرێ و نەرێ)
سادە / هێناوە ، نەهێناوە ، نەهێنراوە	کشاوە ، نەکشاوە
دارِژاو / ڕاگرتوو ، ڕانەگرتوو ، ڕانەگیراوە	هەڵچووە ، هەڵنەچووە
لێکدراو / تۆمارکردووە ، تۆمارنەکردووە ، تۆمارنەکراوە	دەربازبووە ، دەربازنەبووە

تێبینی 1 : ئەگەر کاری ڕابردووی نزیك کۆتایی بە پیتی (ا،ی،وو) هات ئەوا نیشانەی (وە) بەکاردێت وەکو :کێلاۆە،بڕیوە، درووە، بەلاٌم ئەگەر کۆتایی بە پیتی (د،ت) هات ئەوا نیشانەی (ووە) بەکاردێت وەکو : نوستووە ، خواردووە

تێبینی 2 : لە ڕێژەی ڕابردووی تەواوی ڕاگەیاندندا ، ئەگەر کاری ڕابردووی نزیك کۆتایی بە پاشگری (ەوە) هاتبوو ، ئەوا ناوبەندی (ت) دەخرێتە نێوان نیشانەی ڕابردووی تەواو و پاشگرەکەوە وەکو :

دۆزینەوە = دۆزی + وە +ت+ەوە = دۆزیوەتەوە ـــــــ پارەکەم دۆزیوەتەوە (ڕابردووی تەواوی ڕگەیاندن)

پارەکەم دۆزییەوە (ڕابردووی نزیکی ڕاگەیاندن)

تێبینی 3 : لە شێوازی کرمانجی ژووروودا لە جیاتی نیشانەی (وە-ووە) نیشانەی (یە) لە ڕابردووی تەواوی ڕاگەیاندن بەکاردێت

وەك : هاتووە = هاتییە ، چاندووە = چاندییە

2- ڕێژەی ڕابردووی بەردەوام : بەم یاسایە دروست دەبێت :

نیشانەی (دە) + ڕابردووی نزیك = دە + خوێند = دەخوێند

نمونە بۆ کاری تێپەڕ (ئەریٚ و نەریٚ ، بکەرنادیار)	نمونە بۆ کاری تێنەپەڕ (ئەریٚ و نەریٚ)
سادە / دەنووسی ، نەدەنووسی ، نەدەنووسرا	دەنووست ، نەدەنووست
داڕژاو / هەڵدەواسی ، هەڵنەدەواسی ، هەڵنەدەواسرا	دادەبەزی ، دانەدەبەزی
لێکدراو / نمایش دەکرد ،نمایش نەدەکرد ،نمایش نەدەکرا	ئاوارەدەبوو ، ئاوارەنەدەبوو

کەمن هاتم ، بڕوا دەهات بۆ قوتابخانە .

تێبینی : لە شێوەزاری کرمانجی ژووروودا لە جیاتی نیشانەی (دە) نیشانەی (د) بەکاردێت وەك :

خارن ⟵ خار ⟵ دخار ، خاستن ⟵ خاست ⟵ دخاست

3- ڕێژەی ڕابردووی دوور : بەم یاسایە دروست دەبێت :

ڕابردووی نزیك + نیشانەی (بوو)

نمونەبۆ کاری تێپەڕ (ئەریٚ و نەریٚ ، بکەرنادیار)	نمونە بۆکاری تێنەپەڕ (ئەریٚ و نەریٚ)
سادە / خوێندبوو ، نەخوێندبوو، نەخوێنرابوو	گۆڕابوو ، نەگۆڕابوو
داڕژاو / ڕاخستبوو ، ڕانەخستبوو ، ڕانەخرابوو	دانیشتبوو ، دانەنیشتبوو
لێکدراو / ئاشکراکردبوو ، ئاشکرانەکردبوو ، ئاشکرانەکرابوو	نقووم بووبوو ، نقوم نەبوو بوو

وەك : میوانەکەمان دانەنیشتبوو .

4- ڕێژەی ڕانەبردووی ڕاگەیاندن : بەم یاسایە دروست دەبێت :

نیشانەی (دە) + ڕەگی کار + جێناوی کەسی لکاو (م- ین ،یت- ن ،ات ،ێت- ن)

نمونە بۆکاری ڕانەبردووی تێپەڕ (ئەرێ و نەرێ)	نمونە بۆکاری تێنەپەڕ (ئەرێ و نەرێ)
سادە / دەنێرم ، نانێرم	دەڕۆم ، ناڕۆم
داڕژاو / دەگۆڕمەوە ، ناگۆڕمەوە	دەپەڕمەوە ، ناپەڕمەوە
لێکدراو / دروست دەکەم ، دروست ناکەم	پێش دەکەوم ، پێش ناکەوم

وەك : ئەرکەکانم بە باشی جێبەجێدەکەم

تێبینی 1 : جێناوی لکاوی (ات) بۆ کەسی سێیەمی تاك کاتێ بەکاردێت ئەگەر ڕەگی کارەکە بە پیتی بزوێنی (ە،ۆ) کۆتایی هات وەکو : دەڕوات ، دەبات ، بەلاَم ئەگەر ڕەگی کارەکە کۆتایی بە پیتی بزوێنی (ە،ۆ) نەهاتبوو ئەوا جێناوی (ێت) بەکاردێت وەکو : دەنوێت ، دەرژێت .

تێبینی 2 : ئێمە وتمان شێوازی ڕانەبردوو جێناوە لکاوەکانی (م – ین ، یت – ن ، ات ، ێت – ن) وەردەگرێ بەلاَم چاوگی (ویستن) بمانەوێ شێوازی ڕانەبردووی لێدروست بکەین لەم یاسایە لادەدات ، کۆمەڵە جێناوی (م – مان ، ت – تان ، ی – یان)وەردەگرێت ، کەدەچنە نێوان نیشانە و ڕەگەکەوە . وەکو : دەمەوێ ، دەمانەوێ ، دەتەوێ ....هتد

تێبینی 3 : هەموو ڕێژەکانی ڕابردووی ڕاگەیاندن بە بکەردیار و بکەرنادیارەوە بە ئامرازی (نە) نەرێ دەکرێت وەکو :

نووسی ⟵ نەنووسی ، نە نووسیوە ، نەدەنووسرا ، نەنووسیبوو (بکەردیار)

نووسی ⟵ نەنووسرا ، نەنووسراوە ، نەدەنووسرا ، نەنووسرابوو (بکەرنادیار)

تێبینی 4 : لەهەندێ ناوچەی هەرێمی کوردستاندا لە جیاتی نیشانەی (دە) نیشانەی (ئە) بەکاردێت وەکو :دەخوێنم ⟵ ئەخوێنم

تێبینی 5 : لە شێوازی کرمانجی ژووروودا نیشانەی (دە) دەبێت بە (د) بۆ کاتی ئێستا وە دەبێت بە (دی) بۆ کاتی داهاتوو وەکو :

دەچم ⟵ دچم ⟵ دیَ چم

تێبینی 6 : ڕێژەی ڕانەبردووی ڕاگەیاندن بە ئامرازی (نا) نەرێ دەکرێت و شوێنی نیشانەی (دە) دەگرێتەوە وەکو :

دەڕۆمەوە ⟵ ناڕۆمەوە

تێبینی 7 : کاری ناتەواو بۆ کاتی ئێستا (ە) ڕێژەی ڕانەبردووی شێوازی ڕاگەیاندنە وەك : یەکی ئایار جەژنی کرێکارانە .

دووەم / شێوازی دانانی

شێوازی دانانی : ئەو ڕێژەیەی کارە کە ڕاستەوخۆ ئەنجامی ئەو هەواڵەی دەداتە پاڵ کەسێك یان شتێك نایدات بەدەستەوە ، بەڵکو لەشێوەی گومان ، ئاوات ، ئارەزوو ، یان مەبەستدا واتاکەی دەردەکەوێت .

شێوازی دانانی ئەم ڕێژانەی هەیە :

1- ڕێژەی ڕابردووی نزیکی دانانی :

ڕێژەی ڕابردووی نزیکی ڕاگەیاندن + نیشانەی (با)

نمونە بۆکاری تێپەڕ (ئەری و نەری ، بکەرنادیار)	نمونە بۆ کاری تێنەپەڕ (ئەری و نەری)
سادە / گرتبا ، نەگرتبا ، نەگیرابا	هاتبا ، نەهاتبا
داڕژاو / هەڵکەندبا ،هەڵنەکەندبا ، هەڵنەکەندرابا	ڕاکشابا ، ڕانەکشابا
لێکدراو / سەرخستبا ، سەرنەخستبا ، سەرنەخرابا	دواکەوتبا ، دوانەکەوتبا

وەکو : بریا کەوەکەت گرتبا .

2- ڕێژەی ڕابردووی تەواوی دانانی :

ڕێژەی ڕابردووی نزیکی ڕاگەیاندن + نیشانەی (بێت)

نمونە بۆ کاری تێپەڕ (ئەری و نەری ، بکەرنادیار)	نمونە بۆ کاری تێنەپەڕ (ئەری و نەری)
سادە / کێڵاَبێت ، نەکێڵاَبێت ، نەکێڵرابێت	گۆڕابێت ، نەگۆڕابێت
داڕژاو / دەرکردبێت ، دەرنەکردبێت ، دەرنەکرابێت	هەڵخلیسکابێت ، هەڵنەخلیسکابێت
لێکدارو / ڕێك خستبێت ، ڕێك نەخستبێت ، ڕێك خرابێت	ئاوارەبووبێت ، ئاوارەنەبووبێت

وەکو : پێویستە وانەکەی خوێندبێت .

3- ڕێژەی ڕابردووی دووری دانانی :

ڕێژەی ڕابردووی دووری ڕاگەیاندن + نیشانەی (با)

نمونە بۆکاری تێپەڕ (ئەری و نەری ، بکەرنادیار)	نمونە بۆکاری تێنەپەڕ (ئەری و نەری)
سادە / نوسیبووبا ، نەنوسیبووبا ، نووسرابووبا	خنکابووبا ، نەخنکابووبا
داڕژاو / داخستبووبا ، دانەخستبووبا ، داخرابووبا	دەرچووبووبا ، دەرنەچووبووبا
لێکدراو / داگیرکردبووبا ، داگیرنەکردبووبا ، داگیرکرابووبا	پێش کەوتبووبا ، پێش نەکەوتبووبا

وەکو : خۆزگە ئەمسال بەرزترین نمرەم هێنابووبا

4- ڕێژەی ڕانەبردووی دانانی :

نیشانەی (ب) + ڕەگی کار + جێناوی کەسی لکاو (م- ین ، یت _ ن ، ات ،ێت – ن)

نموونە بۆ کاری تێپەڕ (ئەری و نەری ، بکەرنادیار)	نمونە بۆکاری تێنەپەڕ (ئەری و نەری)
سادە / بچێنم ، نەچێنم ، نەچێنری	بنووم ، نەنووم
داڕژاو / دابگرین ، دانەگرین ، دانەگیری	بگەڕێمەوە ، نەگەڕێمەوە
لێکدراو / پەروەردە بکەین ، پەروەردە نەکەین ، پەروەردەنەکری	دەربازببێت ، دەربازنەبێت

وەکو : پێویستە منداڵەکانمان بە باشی پەروەردە بکەین .

تێبینی 1: لە شێوازی ڕانەبردووی دانانیدا ئەگەر کارەکە داڕژاو بوو یان لێکدراو بوو دەگونجێت نیشانەی (ب) دەرنەکەوێت بۆ ئاسانی دەربڕین

وەکو : دەبێت ئاڵاکە هەڵکەم (هەڵبکەم) ، دەبوو ڕاپۆرتەکە پێشکەش کەم (پێشکەش بکەم).

تێبینی 2 : هەموو ڕێژەکانی شێوازی دانانی بە ئامرازی (نە) نەری دەکرێن بەڵام لە دەمی ڕانەبردووی دانانیدا ئامرازی (نە) شوێنی نیشانەی (ب) دەگرێتەوە ، وەکو : نەخوێندبا ، نەخوێندبێت ، نەخوێندبووبا ، نەخوێنم .

تێبینی 3 : لەگەڵ ڕێژەکانی شێوازی دانانیدا مەرجە هەندێ کاری یاریدەدەری وەکو (دەمەوێ ، دەشێت ، دەبوو ، دەوێرم ، پێویستە ، دەبێت ..هتد) بەکاردێت یان هەندێ وشەی یاریدەدەری وەکو (خۆزگە ، ڕەنگە ، بریا ، کاشکی ، لەوانەیە ... هتد) بەکاربێت وەکو :

دەبوو هۆنراوەکە لەبەربکەم ، خۆزگە بەیەکەم دەرچووبام .

تێبینی 4 : لەکاتی گۆڕینی ڕستەی شێوازی دانانی بۆ (ڕاگەیاندن و داخوازی) ئەم کارە یاریدەدەر و وشە یاریدەدەرانە لادەبرێن وە بەپێچەوانەشەوە وەکو :

پێویستە ڕاهێنانەکە بنووسن ←—— ڕاهێنانەکە بنووسن .

نەدەبوو زەوییەکەت چاندبا ←—— زەوییەکەت چاند ؟

ڕێژەی کار

ڕێژەی کار : ئەو شێوەیەیە کە کار بەپێی دەم و کەس و ژمارەی کەس لە گەردان کردندا دەردەکەوێت ، هەموو کارێکیش شەش ڕێژەی هەیە ،وەکو:

تێپەڕ		تێنەپەڕ	
خوێندم	خوێندمان	هاتم	هاتین
خوێندت	خوێندتان	هاتیت	هاتن
خوێندی	خوێندیان	هات	هاتن

أ / کاری ڕابردووی تێپەڕ (ڕاگەیاندن و دانانی)

دەدرێنە پاڵ کۆمەڵە جێناوی لکاوی یەکەم (م – مان ، ت – تان ، ی – یان)

1- لە دەمی ڕابردووی نزیکی ڕاگەیاندندا جێناوەکان دەچنە کۆتایی کارەکان وەکو :

نوسیم – نوسیمان ، نوسیت – نوسیتان ، نوسی – نوسییان

2- لەدەمی ڕابردووی تەواوی ڕاگەیاندندا جێناوەکان دەچنە نێوان نیشانەی (وە ،ووە) وەکو :

نوسیومە – نوسیومانە ، نوسیوتە – نوسیوتانە ، نوسیویە(تی) – نوسیویانە

3- لەدەمی ڕابردووی دووری ڕاگەیاندندا جیناوەکان دەچنە دوای نیشانەی (بوو) وەکو :

نوسیبووم – نوسیبوومان ، نوسیبووت – نوسیبووتان ، نوسیبووی – نوسیبوویان

4- لەدەمی ڕابردووی بەردەوامی ڕاگەیاندندا جێناوەکان دەچنە دوای نیشانەی (دە) ەوە ، وەکو :

دەم نوسی – دەمان نوسی ، دەت نوسی – دەتان نوسی ،دەی نوسی – دەیان نوسی

5- لەدەمی ڕابردووی (نزیك ، تەواو ، دوور) ی دانانیدا جێناوەکان دەچنە دوای نیشانەکانی (با ، بێت ، بووبا)

ڕابردووی نزیکی دانانی : نوسیبام – نوسیبامان ، نوسیبات – نوسیباتان ، نوسیبای – نوسیبایان

ڕابردووی دووری دانانی : نوسیبێتم – نوسیبێتمان ، نوسیبێتت – نوسیبێتتان ، نوسیبێتی – نوسیبێتیان

ڕبردووی تەواوی دانانی : نوسیبووبام – نوسیبووبامان ، نوسیبووبات – نوسیبووباتان ، نوسیبووبای – نوسیبووبایان

تێبینی : ئەگەر کارەکە داڕژاو بوو بە پاشگری (ەوە) ئەوا ڕێژەی کارە بەهەمان دەستووری خاڵەکانی سەرەوە دەبێت و تەنها گورانکاری لەوەدایە کە پاشگرەکە دەخرێتە دوای جێناوە لکاوەکە لە کۆتایی کارەکە ،وەکو :

بردنەوە ← بردمەوە بردمانەوە ⟶ ڕابردووی نزیك

بردوتەتەوە بردوتانەتەوە ⟶ ڕابردووی تەواو

دەی بردەوە دەیان بردەوە ⟶ ڕابردووی بەردەوام

بردبوومەوە بردبوومانەوە ⟶ ڕابردووی دوور

ئەگەر کارەکە نیشانەی (اند) ی وەرگرتبوو بەهەمان شێوەی دەستووری سەرەوەیە :

برژاندم – برژاندوومانە ، دەمان برژاند – برژاندبوومان

تێبینی : (1)ئەگەر ڕابردووی تێپەڕی ڕاگەیاندن یان دانانی نەرێ بوو ئەوا جێناوەکان دەچنە ئامرازی نەرێ (نە) مەوە ، وەکو :

نەم نوسی _ نەمان خوێندووە _ نەت دەکڕی _ نەم گەیاندبووبا

(2) ئەگەر کارەکە لە ڕووی پێکهاتنەوە دارِژاو یان لێکدراو بوو ئەوا جێناوەکان دەچنە دوای بەشی یەکەمی کارەکە ، وەکو :

1- ڕێژەی ڕابردووی تێپەڕی ڕاگەیاندن :

نزیك	تەواو	بەردەوام	دوور
دەرم چاند	دەرمان چاندووە	دەرت دەچاند	دەرتان چاندبوو
فێری کرد	فێران کردووە	فێرم دەکرد	فێرمان کردبوو
بانگم نەکرد	بانگمان نەکردووە	بانگت نەدەکرد	بانگتان نەکردبوو

2- ڕێژەی ڕابردووی تێپەڕی دانانی :

نزیك	تەواو	دوور
ڕام گرتبا	ڕامان گرتبێت	ڕات گرتبووبا
ڕێکم خستبا	ڕێکمان خستبێت	ڕێکت خستبووبا
تەواوم نەکردبا	تەواومان نەکردبێت	تەواوت نەکردبووبا

کاری ڕابردووی تێنەپەڕ

کاری ڕابردووی تێنەپەڕی ڕاگەیاندن و دانانی دەدرێتە پاڵ کۆمەڵە جێناوی لکاوی (م – ین ، یت – ن ، ∅ - ن) هەمیشە جێناوەکان دەچنە کۆتایی کارەکە ، جگە لە کاری ڕابردووی تەواوی ڕاگەیاندن کە جێناوەکان دەچنە نێوان (وە ، ووە) .

ڕێژەی رابردووی تێنەپەڕی ڕاگەیاندن :-

نزیك	تەواو	بەردەوام	دوور
کەوتم	کەوتوومە	دەکەوتم	کەوتبووم
هەڵکەوتم	هەڵکەوتووینە	هەڵدەکەوێت	هەڵکەوتبووین
سەرکەوتم	سەرکەوتووینە	سەردەکەوێت	سەرکەتبوون

ڕێژەی ڕابردووی تێنەپەڕی دانانی :-

نزیك	تەواو	دوور
نووستبام	نوستبێتم	نوستبووبام
نوستباین	نوستبێتین	نوستبووباین
دانیشتباین	دانیشتبێتیت	دانیشتبووبایت
دەربازبووبان	دەربازبووبێتن	دەربازبووبوویان

پ/ کەی جێناوی لکاوی ڕێژەی کار بۆ کەسی سێیەمی تاك دەرناکەوێت ؟ لەگەڵ چی ڕێژەیەکی کار ؟ بۆچی ؟

وەڵام / ئەگەر کاری ڕستەکە ڕابردووی تێنەپەڕ بێت ئەوا جیناوی لکاو بۆ کەسی سێیەمی تاك دەرناکەوێت چونکە نیمانە لە کۆمەڵە جێناوی لکاوی دووەم (م –ین ، یت – ن ، ∅- ن) وەکو : کەوت ، هەڵکەوت ، سەرکەوت

کاری ڕانەبردوو :

کاری ڕانەبردووی ڕاگەیاندن و دانانی بە تێپەڕ و تێنەپەڕیەوەدەدرێتە پاڵ کۆمەڵە جێناوی لکاوی سێیەم (م-ین، یت-ن،ات،ێت-ن)

وەهەمیشە جێناوەکان دەچنە کۆتایی ڕەگی کارەکەوە :

1) ڕانەبردووی ڕاگەیاندن :

	نمونە بۆ تێپەڕ		نمونە بۆ تێنەپەڕ	
سادە	دەنووسم	دەنوسین	دەڕۆم	دەڕۆین
داڕژاو	دەردەکەیت	دەردەکەن	دەردەچیت	دەردەچن
لیکدراو	فێردەکات	فێردەکەن	نقووم دەکات	نقووم دەکەن

2) ڕانەبردووی دانانی :

	نمونە بۆ تێپەڕ		نمونە بۆ تێنەپەڕ	
سادە	بخۆم	بخۆین	بنووم	بنووین
داڕژاو	ڕابماڵێت	ڕابماڵن	داببەزین	داببەزن
لێکدراو	دروست بکات	دروست بکەن	سەربکەوێت	سەربکەون

چەند شێوەیەکی پرسیار لەسەر شێوە و ڕێژەکان :

پ1 / لە چاوگی (بردنەوە ، هاتنەوە) ئەم ڕێژانەی خوارەوە دروست بکە و بیدە پاڵ کەسی دووەمی کۆ :

1- ڕێژەی رابردووی تەواوی دانانی
2- ڕێژەی داخوازی

3-ڕێژەی ڕابردووی دووری دانانی
4- ڕێژەی ڕابردووی تەواوی ڕاگەیاندن

پ2 / کەی جێناوی لکاوی بکەر دەچێتە دوای بەشی یەکەمی کارەکەوە ؟ پ3 / کەی جێناوی لکاو لە ڕێژەی کاردا دەچێتە نێوان نیشانەی(وە،ووە) وە؟

سێیەم / شێوازی داخوازی

ئەو ڕێژەیەیە کە قسەکەر بە شێوەی داوا و فەرمان ، داوا لەکەسی دووەمی تاک یان کۆ دەکات بۆ بەجێهێنان یان بەجێنەهێنانی کارێك . شێوازی داخوازی بەم یاسایە دروست دەکرێت :- (ە) بۆ کەسی دووەمی تاک

نیشانەی (ب) + ڕەگی کاری ڕانەبردوو + جێناوی لکاوی ← (ن) بۆ کەسی دووەمی کۆ

بخوێنە ×مەخوێنە ، بخوێنن × مەخوێنن

هەڵبژێرە × هەڵمەبژێرە ، هەڵبژێرن × هەڵمەبژێرن

فێربکەن × فێرمەکەن ، بڕۆ × مەڕۆ

تێبینی : (1)کاری داخوازی بە ئامرازی (مە) نەریٚ دەکرێت وەکو : کاری نابەجیٚ مەکەن .

2) لە شێوازی داخوازیدا ئەگەر کارەکە لە ڕووی دارشتنەوە دارژاو یان لێکدراو بوو دەگونجێت نیشانەی (ب) دەرنەکەویٚ، بۆ ئاسانی دەربڕین وەکو : 1- پارەکە هەڵگرە.(هەڵبگرە) 2- کارەکە تەواوکە . (تەواو بکە)

پ/ کەی جێناوی لکاو بۆ کەسی دووەمی تاك وەك بکەر دەرناکەوێت ؟

وەلاٚم / ئەگەر ڕەگی کارەکە کۆتایی بە پیتی بزوێنی (ۆ،ە،ی،یٚ،وو) هاتبوو وەکو :

1- نانەکە بخۆ . 2- ڕۆژنامەکە ببە . 3- بەسەربەستی بژی . 4- هۆنراوەکە بڵیٚ . 5- کراسەکە بدروو .

تێبینی 3) : کاری داخوازی هەیە لە دەستوور لادەدات بە تایبەتی کە دەدرێتە پاڵ کەسی دووەمی تاك وەکو (بچۆ،وەرە،هەڕە)

تێبینی 4) : لەکاری داخوازیدا لەپاڵ کەسی دووەمی تاك ئەگەر کارەکە بە پاشگری (ەوە) کۆتایی هاتبوو ئەوا پیتی ناوبەندی (ر) دەکەوێتە نێوان جێناوی لکاوی بکەر (ە) و پاشگرەکەوە ، وەکو : (بخوێنەرەوە ، بهێنەرەوە) بەلاٚم ئەگەر کۆتایی ڕەگی کارەکە پیتێکی بزوێن بوو ، ئەوا دیسان پیتی (ر) دەکەوێتە نێوان ڕەگی کارەکە و پاشگرەکەوە ، وەکو (بکەرەوە ، بخۆرەوە)

پ1 / کەی جێناوی لکاو بۆ کەسی دووەمی تاك لە ڕێژەی داخوازیدا دەردەکەوێت ؟

پ2 / کەی دەتوانریٚ لە ڕێژەی داخوازیدا نیشانەی (ب) دەرنەکەوێت ؟ بۆچی ؟

پ3 /لە ڕێژەی داخوازیدا (ە) چییە ؟ کەی دەرناکەویٚ ؟ بۆچی ؟

چوارەم / شێوازی مەرج

شێوازی مەرج : لەکاتی بەکارهێنانی کار لە ڕستەدا ئەگەر ڕوودانی کارێك مەرج بێت بۆ ڕوودانی کارێکی تر ، لەو بارەیدا بەو کارە ، بە ڕێژەو ناوەڕۆکییەوە دەوترێ ڕستەی ئاوێتەی مەرج (شێوازی مەرج).

ڕستەی شێوازی مەرج هەمیشە ڕستەیەکی ئاوێتە مەرجە و لە دوو ڕستەی سادە پێك هاتووە :

1- **ڕستەی کاری مەرج (پاڕستە) کە ڕستەیەکی سەرەکی نیە و ئامرازی لێکدەری مەرجی دەکەوێتە پێشیەوە .**

2- **رتەی وەلامی مەرج (شاڕستە) کە ڕستەیەکی سەرەکیە و مەبەستەکە لەم ڕستەیە دەردەکەوێت و ئامرازی لێکدەری مەرج ناکەوێتە پێشیەوە .**

پ1/ئایا لە ڕستەی ئاوێتەی مەرجدا کار ڕێژەی تایبەتی خۆی هەیە ؟ چۆن؟

وەلام / نەخێر کار ڕێژەی تایبەتی خۆی نیە، بەڵکو هەر ئەو کارانەن کە لە شێوازی (ڕاگەیاندن ، دانانی ، داخوازی) بەکارهێنراون بەلام لێرەدا بۆ مەبەستی بنجی خۆیان بەکارنەهێنراون ،بەڵکو بۆ مەبەستی مەرج بەکارهێنراون.

پ2/ لە ڕستەی ئاوێتەی مەرجدا چەند جۆر کار هەیە؟ لە چی ڕێژەیەکدا دەبن و بۆچی بەکاردەهێنرێن؟بەنمونەوە ڕونی بکەوە

وەلام/ 1- ڕستەی کاری مەرج : ڕێژەی کار هەمیشە ڕاگەیاندن یان دانانی یە گەر تێپەڕ بێت یان تێنەپەڕ ، بکەردیار یان بکەرنادیار ، ئەرێ یان نەرێ بیت .وەکو :

گوڵەکانم چاندووە ، ئەگەر ئاژەڵ نەیان خوات .   دانانی

کەنەورۆز هات ، دەچین بۆ سەیران.   ڕاگەیاندن

2- **رستەی وەلامی مەرج : ڕێژەی کار هەمیشە ڕاگەیاندنە یان داخوازی یە ، بە ئەرێ و نەرێ و بکەردیار و بکەرنادیارەوە وەکو : کەی چویت بۆ بازاڕ ، ڕۆژنامەکە بکڕە . داخوازی**

هەتا ڕەنج نەکێشیت ، گەنج نانۆشیت . ڕاگەیاندن

تێبینی : (1) لە ڕستەی ئاوێتەی مەرجیدا بە شێوەیەکی گشتی ڕستەی کاری مەرج دەکەوێتە سەرەتای ڕستەوە ، بەلام دەگونجێت وەلامی مەرج بکەوێتە سەرەتای ڕستەکەوە ، وەکو : یەکبگرن ، دەنا سەرناکەون .

(2) لەڕستەی ئاوێتەی مەرجدا ئامرازی لێکدەر ئەمانەن : (تا، هەتا، هەکە ، کەی ، گەر ، ئەگەر ،دەنا ...هتد)

3) لە ڕستەی ئاوێتەی مەرجدا تەنها ئەو کارانە دەکرێن بە بکەرنادیار کە تێپەڕن ،وەکو :

ئەگەر زەوی نەکێلرێت، تۆوی پێوە ناکرێت .   هەتا بەردەکە نەهاوێژرا ، پەنجەرەکە نەشکێنرا.

پ/ زەنگەکە لێبدە ، تا خوێندکارەکان بچنە ژووری

1- چی جۆرە ڕستەیەکە ؟
2- (تا) چییە ؟ بۆچی بەکارهاتووە ؟
3- ڕستەی کاری مەرج و ڕستەی وەڵامی مەرج دیاری بکە ؟
4- کار لە ڕستەی کاری مەرج و ڕستەی وەڵامی مەرج لە چی ڕێژەیەکدان ؟
5- بکەر لە ڕستەی کاری مەرج چییە ؟ بکەر لە ڕستەی وەڵامی مەرج کامەیە ؟ بۆچی ؟

ئەرکی جێناوی لکاو لەدەوری بکەردا

کۆمەڵەی یەکەم (م-مان، ت-تان،ی-یان) هەمیشە لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕدا دەبن بە بکەر بەم شێوەیەی خوارەوە :

أ- ئەگەر بەرکار باس کرابێت ئەوا جێناوی لکاوی بکەر دەچێتە دوای بەرکارەکە وەکو :

ڕۆژنامەیەکم خوێندەوە ، نوێنەرەکەمان هەڵبژارد ، کارەکەیان تەواوکرد .

ب- ئەگەر بەرکار باس نەکرابێت ئەوا :

1- ئەگەر کارەکە لەڕووی پێکهاتنەوە سادە بێت ئەوا :-

◈ لە دەمی ڕابردووی نزیك و دووری ڕاگەیاندندا جێناوەکان دەچنە کۆتایی کارەکە وەکو :

نووسیم - نوسیمان ، نوسیت – نوسیتان ، نوسی – نوسییان .

خوێندبووم – خوێندبوومان ، خوێندبووت – خوێندبووتان ، خوێندبووی – خوێندبوویان .

◈لەدەمی ڕابردووی بەردەوامی ڕاگەیاندندا جێناوەکان دەچنە دوای نیشانەی (دە) وەکو:

دەم کڕی – دەمان کڕی ، دەت کڕی – دەتان کڕی ، دەی کڕی – دەیان کڕی .

◈لەدەمی ڕابردووی تەواوی ڕاگەیاندندا جێناوەکان دەچنە نێوان نیشانەی (وە،ووە) وەکو :

ناردوومە –ناردوومانە ، ناردووتە – ناردووتانە ، ناردوویە(تی) – ناردوویانە .

◈ئەگەر کارەکە نەرێ بێت ، ئەوا جێناوەکان لەهەموو دەمەکانی ڕابردوودا دەچنە دوای ئامرازی نەرێکەوە (نە) وەکو :

نەم نووسی ، نەم نووسی بوو ، نەم دەنووسی ، نەم نووسیوە

2- ئەگەر کارەکە لە ڕووی پێکهاتنەوە دارێژاو یان لێکدراو بێت هەمیشە جێناوەکان دەچنە دوای بەشی یەکەمی کارەکە ، وەکو : ڕام هێنا – ڕامان هێنا ، ڕات هێنا – ڕاتان هێنا ، ڕای هێنا – ڕایان هێنا

بانگم نەکرد – بانگمان نەکرد ، بانگت نەکرد – بانگتان نەکرد ، بانگی نەکرد – بانگیان نەکرد

تێبینی : ئەگەر کارە لێکدراوەکە لە سێ ووشەی واتادار پێکهاتبوو ، واتە بەشی یەکەمی کارە لێکدراوەکە وشەیەکی لێکدراو بوو ،بەرکار باس نەکرابوو ، ئەوا جێناوی لکاوی بکەر دەکەوێتە دوای ووشە لێکدراوەکە وەکو: سەربەسەرم کرد ، دەست نیشانمان کرد ، ماڵئاواییم لێ نەکرد

کۆمەڵەی دووەم (م- ین ، یت – ن، ∅- ن)

ئەم کۆمەڵە جێناوە هەمیشە لەگەڵ کاری ڕابردووی تێنەپەڕدا دەبن بە بکەر و دەچنە کۆتایی کارەکە ، جگە لەدەمی ڕابردووی تەواو کە جێناوەکان دەچنە نێوان نیشانەی (وە – ووە) وەکو :

1- پار چووین بۆ هەندەران . 2- بەپەلە گەڕانەوە . 3- نوستوویتە ؟ 4- سەرکەوتینەوە

کۆمەڵەی سێیەم (م – ین ، یت – ن ، ات ، ێت – ن)

ئەم کۆمەڵەیە هەمیشە لەگەڵ کاری ڕانەبردووی تێپەڕ و تێنەپەڕ دەبن بە بکەر و دەچنە کۆتایی کارەکە ، وەکو :

ڕۆژنامەکە دەکڕین . 2- شانۆگەرییەکە نمایش ناکات . 3- نەمامەکە دەچێنێت

◊◊

پ1 / لە ڕستەی (ڕاپۆرتەکەیان نووسیوەتەوە)

1- (یان) چییە ؟ئەرکی چییە ؟ بۆچی لەو شوێنەدایە ؟
2- کاری ڕستەکە لە چی ڕێژەیەکدایە ؟
3- ئەگەر وشەی (ڕاپۆرتەکە) لابەریت ، ئەوا (یان) دەبێ بەچی ؟ دەچێتە کوێ ؟

پ2 / کەی جێناوی لکاو لە دەوری بکەردا دەرناکەوێت ؟ باسی بکە بە نمونەوە

پ3 / کەی جێناوی لکاوی (ات) دەبێت بە بکەر ؟ باسی بکە بەنمونەوە

پ4 / کەی جێناوی لکاوی (ێت) شوێنی جێناوی لکاوی (ات) دەگرێتەوە لەدەوری بکەردا ؟باسی بکە بە نمونەوە

پ5 / ئەو جێناوە لکاوانە کامانەن کەلەدەوری بکەردا دەچنە دوای بەشی یەکەمی کارەکە ؟ باسی بکە بە نمونەوە

ئەرکی جێناوی لکاو لەدەوری بەرکاردا

بۆ ئەرکی جێناوی لکاو لەدەوری بەرکاردا مەرجە :

1- کاری ڕستەکە تێپەڕ بێت . 2- هەمیشە دوو جێناوی لکاو دەچنە سەر کارەکە .

کۆمەڵەی یەکەم (م- مان ، ت – تان ، ی – یان) لەگەڵ ئەم کارانەی خوارەوەدا دەبنە بەرکار :

1- کاری داخوازی تێپەڕ : (سادە ، دارِژاو ، لێکدراو)

کۆمەڵە جێناوی (م- مان ، ی – یان) دەبنە بەرکار ، ئەگەر کارەکە سادە بێت ئەوا دەچنە سەر نیشانەی (ب) ، خۆ ئەگەر کارەکە دارِژاو یان لێکدراو بێت ئەوا دەچنە دوای بەشی یەکەمی کارەکە ، وەکو :

بم بەخشە	بمان بەخشە	وەرم بگرن	وەرمان بگرن	بانگم بکەن	بانگمان بکەن
بی بەخشە	بیان بەخشە	وەری بگرن	وەریان بگرن	بانگی بکەن	بانگیان بکەن

2- کاری ڕانەبردووی تێپەڕ :

أ- ئەگەر کارەکە سادە بێت ئەوا جێناوی لکاو وەکو بەرکار دەچنە سەر نیشانەی (دە) وەکو :

دەم بینێت – دەمان بینێت ، دەت بینێت - دەتان بینێت ، دەی بینێت – دەیان بینێت

ب- ئەگەر کارەکە دارِژاو بوو یان لێکدراو بوو ئەوا جێناوی لکاو وەکو بەرکار دەچێتە سەر بەشی یەکەمی کارەکە ،

وەکو: دامی مەزراند – دامانی مەزراند / داتی مەزراند – داتانی مەزراند / دای مەزراند- دایانی مەزراند

یارمەتیمی دا – یارمەتیمانی دا / یارکەتیتی دا – یارمەتیتانی دا / یارمەتی دا – یارمەتییانی دا

کۆمەڵەی دووەم (م- ین ، یت – ن ، ∅ - ن)

أ- ئەگەر کارەکە سادە بێت :

◈ئەگەر بکەر کەسی یەکەم یان دووەمی تاك و کۆ بێت ئەوا جێناوی لکاوی بەرکار دەچێتە دوای جێناوی لکاوی بکەر ،

وەکو : ناردمیت – ناردمن	ناردمانیت - ناردمانن
ناردم ∅ - ناردمن	ناردمان ∅ - ناردمانن

ب- ئەگەر کارەکە دارِژاو یان لێکدراو بێت ئەوا جێناوی لکاوی بەرکار دەچێتە کۆتایی کارە دارِژاوەکە یان لیکدراوەکەوە

وەکو : هەڵی بژاردم – هەڵی بژاردین / هەڵی بژاردیت – هەڵی بژاردن / هەڵی بژارد – هەڵی بژاردن (دارِژاو)

فێری کردم – فێری کردین / فێری کردیت – فێری کردن / فێری کرد – فێری کردن (لێکدراو)

تێبینی :1) ئەگەر بکەر کەسی یەکەمی تاك و کۆ بێت لەکۆمەڵەی یەکەم (م – مان) بەرکار وەکو کەسی یەکەمی تاك و کۆ لە کۆمەڵەی دووەم (م – ین) دەرناکەوێت وەکو :

ناردمیت	ناردمن	ناردمانیت	ناردمانن
ناردم	ناردمن	ناردمان	ناردمانن

2)ئەگەر بکەر کەسی دووەمی تاك و کۆ بێت لە کۆمەڵەی یەکەم (ت – تان) ، ئەوا بەرکار وەکو کەسی دووەمی تاك و کۆ لە کۆمەڵەی دووەم (یت – ن) دەرناکەوێت وەکو :

ناردتم - ناردتین	ناردتانم - ناردتانین
ناردت ∅ - ناردتن	ناردتان ∅ - ناردتانن

3) ئەگەر بکەر کەسی سێیەمی کۆ (یان) بێت لە کۆمەڵەی یەکەم ، ئەوا هەموو جێناوە لکاوەکانی کۆمەڵەی دووەم (م- ین) وەکو بەرکار دەردەکەون و دەچنە دوای جێناوی لکاوی بکەرەوە ، وەکو :

ناردیانم – ناردیانین / ناردیانیت – ناردیانن / ناردیان ∅ - ناردیانن

4) ئەگەر بکەر کەسی سێیەمی تاك (ی) لە کۆمەڵەی یەکەم بێت ، ئەوا هەموو جێناوە لکاوەکانی کۆمەڵەی دووەم (م – ین) وەکو بەرکار دەردەکەون و دەچنە پێش جێناوی لکاوی بکەرەوە ، وەکو :

خستمی – خستینی / خستیتی – خستنی / خستی ∅ - خستنی

◈ سەرنج : لە بیرتان نەچێت لەگەڵ هەر چوار تێبینیەکەدا جێناوی لکاو بۆ کەسی سێیەمی تاك لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕ وەکو بەرکار دەرنەکەوتووە چونکە نیمانە لە کۆمەڵەی دووەم (م – ین ، یت – ن ، ∅ - ن) وەکو :

ناردم ، ناردمان ، ناردت ، ناردتان ، ناردیان ، خستی ، هەڵم خست ، سەرم خست .

لە کرمانجی ژوورودا کۆمەڵە جێناوی لکاوی دووەم لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕدا دەبنە (بەرکار) و دەچنە کۆتایی کارەکە وەکو : ئازادی ئەز دیتم – ئازادی ئەم دیتن / ئازادی تو دیتن – ئازادی هوین دیتن / ئازادی ئەو دیت – ئازادی ئەو دیتن

پ1/ کەی جێناوی کەسی لکاو بۆ کەسی سێیەمی تاك لەدەوری بەرکاردا دەردەکەوێت ؟ کەی دەرناکەوێت ؟

پ2/ جێناوی کەسی لکاوی (یان ، ن) لە دوو ڕستەدا بەکاربهێنە بەمەرجێك لە ڕستەی یەکەمدا (یان) بەرکار بێت ، (ن) بکەر بێت وە لەڕستەی دووەمدا (یان) بکەر بێت و (ن) بەرکار بێت .

پ3/ لە ڕستەی (خۆزگە دیتبێتتانی لە پێشانگاکە)

1- (تان) چی یە ؟ ئەرکی چی یە ؟
2- ئایا دەتوانین (ن) لە جیاتی (تان) بەکاربهێنین ؟ چۆن؟
3- کارەکە بکە بە ڕابردووی بەردەوامی ڕاگەیاندن ، چۆن جێناوی لکاو لەگەڵیدا دەبێتە بەرکار ؟

ئەرکی جێناوی لکاو لە دەوری تەواوکەری بەیاریدەدا

بۆ ئەرکی جێناوی لکاو لە دەوری تەواوکەری بەیاریدەدا مەرجە ئامرازی پەیوەندی (بۆ،پێ،لێ ،تێ) لەپێش کارەکەوە هەبێ .

کۆمەڵەی یەکەم (م – مان ، ت – تان ، ی – یان)

1- کاری ڕابردووی تێپەڕ :

ئەگەر بەرکار لەڕستەدا باس کرابێت ئەوا جێناوی لکاو وەك تەواوکەری بەیاریدە دەچێتە سەر ئامرازی پەیوەندی وەکو :

(زەوی یەکانی بۆمان کێڵا) ، وەئەگەر بەرکار لە ڕستەکەدا لابرا بەمەبەستی کورتکردنەوە ، ئەوا جێناوی لکاوی بکەر دوای جێناوی لکاوی تەواوکەری بەیاریدە دیت ، وە دەبێتە : (بۆمانی کێڵا)

2- **کاری ڕانەبردووی تێپەڕ :** جێناوەکان وەك تەواوکەری بەیاریدە دەچنە سەر بەرکار ئەگەر باسکرابێت ، وەکو :

(گوندەکەمان بۆ ئاوەدان دەکەنەوە) ، بەلاّم ئەگەر بەرکار لابرا بەمەبەستی کورت کردنەوە ئەوا جێناوی (مان) دەچێتە سەر ئامرازی پەیوەندی بەم جۆرە : (بۆمان ئاوەدان دەکەنەوە)

تێبینی : هەندێ جار ئامرازو جێناوی لکاو وەك تەواوکەری بەیاریدە دەکەونە دوای کارەکەوە ، وەکو :

بۆمی دەنێریت ⟵ دەی نێریت بۆم .

3- **کاری ڕابردووی تێنەپەڕ :** جێناوەکان دەچنە سەر بکەر ، وەکو :

دەرمانەکەم پێکەوت ، پارەکەیان لێکەوت ، ڕۆژنامەکەم بۆ هات ، بەلاّم ئەگەر بکەر لابرا بە مەبەستی کورتکردنەوە ئەوا جێناوەکان دەچنە سەر ئامرازی پەیوەندی بەم جۆرە :

پێم کەوت ، لێ یان کەوت ، بۆم هات .

4- **کاری ڕانەبردووی تێنەپەڕ :** جێناوەکان دەچنە سەر بکەر ، وەکو :

دەرمانەکەم پێ دەکەوێت ، هەواڵەکەیان پێ دەگات ، پارەکەت لێدەکەوێت ، بەلاّم ئەگەر بکەر لابرا ئەوا جێناوەکان دەچنە سەر ئامرازی پەیوەندی : پێم دەکەوێت ، پێ یان دەگات ، لێت دەکەوێت

5- **کاری بکەر نادیار :** جێناوەکان دەچنە سەر جێگری بکەر ، وەکو :

کارەکەم بۆ تەواوکرا --- کارەکەم بۆ تەواودەکرێت ،دەفتەرەکەت لێ ستێنرا ---دەفتەرکەت لێ دەستێنرێت

بەلاّم ئەگەر جێگری بکەر لابرا جێناوەکان دەچنە سەر ئامرازی پەیوەندی :

بۆم تەواوکرا --- بۆم تەواودەکرێت ، لێت ستێنرا --- لێت دەستێنرێت .

6- **کاری داخوازی تێنەپەڕ :** جێناوە لکاوەکانی (م-مان ،ی-یان) دەین بە تەواوکەری بەیاریدە و ڕاستەوخۆ دەچنە سەر ئامرازی پەیوەندی وەکو : پێم بگەن --- پێمان بگەن ، پێی بگەن --- پێیان بگەن .

7- **کاری داخوازی تێپەڕ :** جێناوە لکاوەکانی (م – مان ،ی – یان) دەبن بە تەواوکەری بەیاریدە و دەچنە سەر بەرکار ئەگەر باسکرا بێت وەکو :[دارِشتنەکەم بۆ بخوێنەرەوە – هەواڵەکەیان پێ بڵێ]، بەلاّم ئەگەر بەرکار لابرا جێناوەکان دەچنە سەر ئامرازی پەیوەندی : بۆم بخوێنەرەوە – پێیان بڵێ .

کۆمەڵەی دووەم (م –ین ، یت – ن ، ∅ - ن)

هەمیشە لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕدا دەبن بە تەواوکەری بەیاریدە و دەچنە سەر کۆتایی کارەکە ، وەکو :

پرسیارەکانی بۆم چاپ کرد---> بۆی چاپ کردم ، زەوییەکەمان لێ سەندن ----> لێمان سەندن

پ1/ کەی جێناوی کەسی سێیەمی تاك وەك تەواوکەری بەیاریدە دەرناکەوێت ؟

وە/ ئەگەر کاری ڕستەکە ڕابردووی تێپەڕ بێت ،وەکو: گۆڤارەکەت لێ سەند ، بارەکەیان پێ هەڵگرت ، کتێبەکەمان بۆچاپکرد

پ2/ لە ڕستەی [سێوەکەی بۆ هەڵبژاردین]

1- ئەرکی(ی)،(ین) چی یە ؟ بۆچی لەو شوێنەدان ؟
2- ئەگەر (بۆ) لابەرین ، ئەرکی (ین) دەبێتە چی ؟
3- ئەگەر (ین) بۆ (مان) بگۆڕین ، دەچێتە کوێ ؟ بۆچی ؟ ڕستەکەش بنووسەرەوە .
4- ئەگەر وشەی (سێوەکە) و ئامرازی (بۆ) لابەرین ، ئەوا (ی) دەچێتە کوێ ؟ بۆچی ؟ پاشان ئەرکی (ین) دەبێ بەچی ؟

وەلاّم/ 1- ئەرکی (ی) بکەرە چونکە بەرکار باس نەکراوە ، ئەرکی (ین) تەواوکەری بەیاریدەیە چونکە لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕ دەچنە کۆتایی کارەکە

2-(ین) دەبێتە دیارخەری ناو

3-(مان) دەچێتە سەر ئامرازی پەیوەندی ، چونکە کۆمەڵە جێناوی لکاوی (م-مان) وەك تەواوکەری بەیاریدە لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕ دەچنە سەر ئامرازی پەیوەندی .

4-(ی) دەچێتە دوای بەشی یەکەمی کارەکە ، چونکە کارەکە دارِژاوە ، پاشان (ین) دەبێتە بەرکار .

◊◊

ئەرکی جێناوی کەسی لکاو لە ڕستەدا وەکو دیارخەری ناو

بۆ ئەرکی جێناوی لکاو لە دەوری دیارخەری ناودا :

1- دەبێت ناوێکی دیارخراو لە ڕستەکەدا هەبێت
2- ئەم بەدیارخستنە پێویستی بە (ی) ئامرازی خستنەسەر نابێت .

کۆمەڵە جێناوی لکاوی یەکەم (م-مان،ت-تان،ی-یان) لەگەڵ ئەم کارانەی خوارەوەدا دەبنە دیارخەری ناو و هەمیشە دەچنە سەر ناوەکە ، جا ئەگەر ناوە دیارخراوەکە بە ناوێك یان هاوەڵناوێك دەرخرابێت ئەوا جێناوە لکاوە دیارخەرەکە دەکەوێتە دوای دیارخەرەکانی ناوەکەوە :

1- **کاری ڕابردووی تێپەڕ :**

ئەگەر دوو جێناوی لکاوی کۆمەڵەی (م-مان،ت-تان،ی-یان) چووە سەر بەرکارەکە ئەوا یەکەمیان دیارخەری ناوە و دووەمیان بکەرە،وەکو : نامەکەتم گەیاند ، گۆڤارە نوێیەکەمانیان خوێندووەتەوە .

دیارخەری ناو بکەر دیارخەری ناو بکەر

2- **کاری ڕانەبردووی تێپەڕ : جێناوەکان دەچنە سەر بەرکار ، بکەریش دەچێتە کۆتایی کارەوە .**

کتێبخانەی شارەکەمان نۆژەن دەکەنەوە ، خانووە خۆشەکەمان دەفرۆشین .

دیارخەری ناو بکەر دیارخەری ناو بکەر

3- **کاری ڕابردووی تێنەپەڕ : جێناوەکان دەچنە سەر بکەر .**

براکەمان ڕۆیشت بۆ شانۆگەرییەکە . براکە : بکەرە ، مان : دیارخەری ناوە .

خوێندکارەکانیان نەهاتونەتەوە . خوێندکارەکان : بکەرە ، یان : دیارخەری ناوە.

4- **کاری ڕانەبردووی تێنەپەڕ : جێناوەکان دەچنە سەر بکەر**

هاوڕێکەم دێت بۆ ئێرە. ، کرێچییەکەمان دەرناچێت .

بکەر دیارخەری ناو بکەر دیارخەری ناو

5- **کاری بکەر نادیار : جێناوەکان دەچنە سەر جێگری بکەر .**

زیندانییەکانمان ئازادکران . ، زەوییەکەم دەکێڵرێت .

جێگری بکەر دیارخەری ناو جێگری بکەر دیارخەری ناو

6- **کاری داخوازی تێپەڕ :**

تەنها جێناوە لکاوەکانی (م-مان،ی-یان) دەبن بە دیارخەری ناو و لە دوای ناوێکەوە دێت یان بەرکارە یان تەواوکەری بەیاریدەیە، وەکو : پەیامەکەمان بگەیەنن بە هاوڵاتیان . ، لە کتێبەکەم بکرە .

بەرکار دیارخەری ناو ت.بەیاریدە دیارخەری ناو

کۆمەڵە جێناوی لکاوی دووەم (م – ین ، یت – ن ، ∅ - ن)

ئەم کۆمەڵەیە هەمیشە لەگەڵ کاری ڕابردووی تێپەڕدا دەبن بە دیارخەری ناو و دەچنە سەر کۆتایی کارەکە ، وەکو :

نامەکەم گەیاندیت . م/ بکەرە ، یت / دیارخەری ناوە ، پێنووسە ڕەشەکەی بردین . ی/ بکەرە ، ین / دیارخەری ناوە

تێبینی : 1) ئەگەر کاری ڕستەیەك ڕابردووی تێپەڕ بێت ، کۆمەڵەی جێناوی (م – ین ، یت – ن ، ∅ - ن) دەوری دیارخەری ناوی گێڕابێت ، ئەوا جێناوی لکاو بۆ کەسی سێیەمی تاك وەك دیارخەری ناو دەرناکەوێت ، وەکو :

پەیامەکەمان گەیاند . ، دیاری یەکەی وەرگرت . ، خانووەکەی سەرگرت .

2) ئەگەر ناوێکی دیارخراو بە ناوێك یان چەند ناوێك دیارخرا ئەوا جێناوی لکاوی دیارخەر لەدوای هەموو دیارخەرەکانەوە دێت ، وەکو : ئاوی کانییەکانی چیاکانی ولاتەکەمان کەمی کردووە .

3) ئەگەر جێناوی کەسی لکاو بوو بە دیارخەری ناوێك ئەوا هیچ وشەیەکی تر نابێت بەدیارخەری ناوەکە چونکە دەبێتە هۆی تێکچوونی دارشتنی رستەکە و شێواندنی واتاکەی ، بۆ نمونە ناتوانین بڵێین :

1- پەنجەرەکەمان خانووەکە گەورەیە . 2- مامۆستاکەیان کوردی نەهاتووە .

4) ئەگەر هاوەڵناوێك بوو بە دیارخەری ناوەکە پاشان جێناوی کەسی لکاو بوو بە دیارخەری ، ئەوا ناوەکە و هاوەڵناوەکە دەخرێتە شێوەی ناوێکی لێکدراوەوە و پاشان جێناوە لکاوەکە دەبێتە دیارخەری، وەکو :

1- پەنجەرەشکاوەکەمان فڕێ دایت . 2- نەمامە بچوکەکەیان هەڵمەکێشن .

5) ناوە دیارخراوەکە و جێناوە کەسییە دیارخەرەکە وەکو گرێیەکی ناوی دەتوانن هەموو ئەرکەکانی ناو ببینن لە رستەدا ، وەکو : 1- نیهاد : هاورێکەم زیرەکە . 2- بکەر : هاورێکەم هات . 3- بەرکار : هاورێکەمیان بینی .....هتد .

پ/ لە رستەی (خانووە نوێیەکەمانی فرۆشت)

1- (ی) چی یە ؟ ئەرکی چی یە ؟
2- ئەرکی (مان) چی یە ؟ بۆچی لەو شوێنەدایە؟
3- ئەگەر لەبری (مان)،(ین) بەکاربهێنین دەچێتە کوێ ؟ بۆچی ؟
4- (ە) ی دوای وشەی خانوو چی یە ؟
5- کاری رستەکە بگۆرە بۆ شێوازی رابردووی نزیکی دانانی و رستەکە بنووسەرەوە .

جێناوی سەربەخۆ لە دەوری دیارخەری ناودا

بۆئەوەی جێناوی سەربەخۆ ببێتە دیارخەری ناوێك ، مەرجە :

1- ناوە دیارخراوەکە پێش جێناوی سەربەخۆی دیارخەربکەوێت .
2- ئامرازی خستنەسەری (ی) بکەوێتە نێوانیان .
3- ناوی دیارخراو و جێناوی دیارخەر پێکەوە گرێیەکی ناوی دروست دەکەن و دەتوانن هەموو ئەرکەکانی ناو دەبینن .

ئەو جێناوە سەربەخۆیانەی کەدەبنە دیارخەری ناو ئەمانەن :

1- **جێناوی کەسی سەربەخۆ** : (من –ئێمە، تۆ – ئێوە ، ئەو – ئەوان) وەکو :

خەلاتەکەی من بەنرخ بوو. خەلاتەکەی من : ئەرکەکەی نیهادە

2- **جێناوی خۆیی** : (خۆم – خۆمان ، خۆت – خۆتان ، خۆی – خۆیان) وەکو :

خانووەکەی خۆتم پێ بفرۆشە . خانوەکەی خۆت : ئەرکەکەی بەرکارە

3- **جێناوی پرس** : (کێ ، چی ، کامە ....) وەکو :

چیرۆکی کێ خوێنرایەوە . چیرۆکی کێ : ئەکەکەی جێگیری بکەرە .

4- **جێناوی نیشانە** : (ئەمە ، ئەمانە ،ئەوە ،ئەوانە) وەکو :

تاقیکردنەوەکەم لە تاقیگەی ئەمانە ئەنجام دا. تاقیگەی ئەمانە : تەواوکەری بەیاریدەیە

5- **جێناوی نادیار** : (کەس ، فلاّن ، فیسار ، هین ،کابرا ....) وەکو :

ئەمە کۆمپیوتەرەکەی کابرا بوو . کۆمپیوتەرەکەی کابرا : تەواوکەری کاری ناتەواوە .

تێبینی : 1) لەشێوەزاری کرمانجی سەروودا جێناوە کەسی یە سەربەخۆکانی (من – مە ، تە – وە ، وی /وێ – وان) وەکو دیارخەری ناو بەکاردێن ، وەکو : وەلاّتی مە خۆشە .

2)جێناوی هەیی نابێت بە دیارخەری ناو چونکەتەنها ئەرکی دیارخراو دەبینێت و نابێت بە دیارخەر .

کاری چاوگی (بوون)

کاری ناتەواو : ئەو کارەیە کە بەتەنها ناتوانێت واتای ڕستەکە تەواو بکات ، بەڵکو پێویستی بە وشەیەك یان بەشێکی تر هەیە کەواتاکەی تەواوبکات ، کەپێی دەوترێت تەواوکەری کاری ناتەواو .

- کاری ناتەواو لە چاوگی بوون وەردەگیرێ و لەڕووی دەمەوە دەکرێت بە :

1- دەمی ڕابردوو (بوو) : ئەوە ئارام بوو . هاوڕێ خوێندکار بوو .

2- دەمی ڕانەبردوو (ە) بۆ دەمی ئێستا : کتێبخانەکە دوورە . سەیرانگاکە خۆشە .

3- دەمی داهاتوو (دەبێت) : کاوە دەبێت بە مامۆستا . ، ئەمان دەبن بە ئەندازیار .

پ1/ کاری ناتەواو بەچی و چۆن تەواو دەکرێت ؟

وەلاّم /

1- ناو : ئەمە ئارامە . ڕۆژنامەکە بە ئارام بوو .
2- ئاوەڵناو : خانووەکە خۆشە . هەنارەکە ترش بوو .
3- چاوگ : هیوامان سەرکەوتنە پێشکەوتنمان بە خوێندنە .
4- ئاوەڵکار : شانۆگەرییەکە ئێوارەیە . ئاهەنگەکە بە شەو بوو .
5- جێناو : ئەوە من بووم لەپۆلەکەدا . گۆڤارەکە بە من دەبێت .

پ2/ ئەو جێناوە سەربەخۆیانە کامانەن کە دەبن بەتەواوکەری کاری ناتەواو ؟

وەلاّم/ 1- جێناوی کەسی سەربەخۆ : ئەوە من بووم لەپۆلەکەدا . ڕۆمانەکە بە ئەوانە .

2- جێناوی خۆیی : ئەوە خۆم بوو لە باخەکەدا . پارەکە بە خۆیان دەبێت .

3- جێناوی پرس : ئەوە کێ بوو ؟ ڕۆژنامەکە بە کێ یە ؟

4- جێناوی نادیار : ئەوە فلانە .   تۆپەکە بەکابرا دەبێت .

5- جێناوی نیشانە : ئەمە بوو خەلاّت کرا .   ڕاپۆرتەکە بە ئەمانەیە .

پ3 / کەی کاری ناتەواو بۆ دەمی ئێستا (ە) دەرناکەوێت ؟ کەی دەردەکەوێت ؟

و/ کاتێك دەرناکەوێت ئەگەر جێناوە لکاوەکانی (م – ین ، یت – ن ، ∅ - ن) دیار و ئاشکرابن ، وەکو :

من خوێندکارم - ئێمە خوێندکارین ، تۆ خوێندکاریت- ئێوە خوێندکارن ، ∅ - ئەوان خوێندکارن

وەکاتێك دەردەکەوێت ئەگەر نیهادی ڕستەکە کەسی سێیەمی تاك بێت چونکە جێناوی لکاو بۆ کەسی سێیەمی تاك دەرناکەوێت (∅) نیمانە لە کۆمەڵەی دووەم لەبری ئەوە کاری ناتەواو بۆ دەمی ئێستا دەردەکەوێت ، وەکو : (ئەو خوێندکارە) .

تێبینی : کاری ناتەواو بەم شێوەیە نەریّ دەکرێت :

1) (بوو) بە ئامرازی (نە) نەریّ دەکریّ ، وەکو : خوێندکارەکە زیرەك نەبوو .
2) (ە) ڕانەبردوو بۆ دەمی ئێستا بە (نی) نەریّ دەکریّ ، وەکو : باخچەکە بچووك نی یە .
3) (دەبێت) ڕانەبردوو بۆ دەمی ئێستا بە (نا) نەریّ دەکریّ ، وەکو : ئارۆ نابێت بە مامۆستا .

پ1 / کەی کاری چاوگی (بوون) دەبێت بە کاری تەواوی تێپەڕ لە ڕستەدا ؟

وەلاّم / 1- ئەگەر بەواتای خاوەنداریّتی هات ، ئەوا :

پارەم هەبوو . (هەمبوو) ← کاریڕابردووی تەواوی تێپەڕە بۆ دەمی ڕابردوو .

پارەم هەیە . (هەمە) ← کاری ڕانەبردووی تەواوی تێپەڕە بۆ دەمی ئێستا .

پارەم دەبێت . (دەمبێت) ← کاری ڕانەبردووی تێپەڕ بۆ دەمی داهاتوو .

2- ئەگەر بەواتای لەدایك بوون هات کاری (بوو،دەبێت) :

نازەنین منالّی نەبوو . ژنەکە مندالّی بوو . ← کاری (بوو) ڕابردووی تەواوی تێپەڕە .

شیرین مندالّی نابێت . شیرین مندالّی دەبێت . ← کاری ڕانەبردووی تەواوی تێپەڕە .

پ2/ کەی چاوگی (بوون) دەبێتە کارێکی تەواوی تێنەپەڕ؟

وەلاّم / أ- ئەگەر بەواتای (بوون=وجود) هات ، وەکو :

1- من هەبووم لە پۆلەکەدا . 2- من دەبم لە کۆڕەکەدا . 3- من هەم لە شانۆگەرییەکەدا .

ب- بە شێوەیەکی گشتی پێشگر یان وشەیەکی واتادار کە بوبێتە بەشێك لە کارەکە ، دەچنە پێش کارەکە:

وەکو : چراکە هەڵبوو . (ڕابردوو) .　　　چراکە هەڵدەبێت . (ڕانەبردوو)

کاوە سوور بوو لەسەر داواکەی . (ڕابردوو)　　کاوە سوور دەبێت لەسەر داواکەی .(ڕانەبردوو)

تێبینی : پێویستە کاری ناتەواو بۆ دەمی ڕابردوو (بوو) لەمانە جیابکەینەوە :

1- هۆنراوەکەم نووسیبوو . (نیشانەی کاری ڕابردووی دووری ڕاگەیاندن)

2- دەبوو سەرتان لێ بدەم . کاری یاریدەدەر ، هەروەها ئەمانەش (نەدەبوو ،دەبوایە ، نەدەبوایە ...)

پێویستە کاری یاریدەدەری (دەبێت) لە کاری ناتەواو جیابکەینەوە ، وەکو : دەبێت سەربکەوین .(کاری یاریدەدەر)

ئەرکی بزوێن (ە) لە ڕێزمانی کوردیدا

1- دەبێتە کاری ناتەواو بۆدەمی ئێستا لە ڕستەی سادەدا ، ئەگەر کاری سەرەکی لە ڕستەدا نەبوو :وەکو

یەکی ئایار جەژنی کرێکارانە .　ئەوە ئارامە .　هیوامان سەرکەوتنە .

2- دەبێتە جێناوی لکاو بۆ کەسی دووەمی تاك لەگەڵ کاری داخوازیدا ئەرکی بکەر دەبینێت ، وەکو :

بخوێنە تا دەربچیت .　تێبکۆشە .　سەرمایەکە بەدەست بهێنە .

3- دەبێتە ئامرازی پەیوەندی : دەلکێت بە کۆتایی کاری ڕابردوو ، ڕانەبردوو ، داخوازی ، جێگای ئامرازی (بۆ- بە) دەگرێتەوە :

وەکو : أ- کاری ڕابردوو : (کاوە هاتە لامان).　ب- کاری ڕانەبردوو : (ئارۆ دەبێتە ئەندازیار)

ج- کاری داخوازی : (ئێوە بڕۆنە دەرێ)

4- دەبێتە ئامرازی بانگکردن : ئەگەر بەدوای ناودا هات و کاری ڕستەکە داخوازی بوو ، وەکو :

کاکە وەرە .　کوڕە بخوێنە.　براینە تێبکۆشن .

5- دەبێتە (پاشگر) بۆ دروست کردنی وشەی نوێ ،وەکو :

أ- ناو : دەست ← دەستە . ب- هاوەڵناو : سەوز ← سەوزە . ج- ڕەگی کار : پرس ← پرسە . د-

د- قەدی کار : کرد ← کردە . ← ئەوە هاوەڵناوی کراوی داڕێژراوە .

6- دەبێتە ئامرازی پێناسین ، کە کورت کراوەی (ەکە) ی ناساندنە ، وەکو :

ژنە هەژار بوو ، بۆیە دەگریا .　کوڕە هات .

7- دەبێتە ئامرازی لێکدەر بۆ دروست کردنی وشەی لێکدراو ، وەکو :

ڕەشەبای سلێمانی بەناوبانگە .　گوڵە گەنمەکان کۆدەکەمەوە .

8- دەبێتە جێناوی لکاو بۆ کەسی سێیەمی تاك لەگەڵ کاری ڕانەبردوو لە کرمانجی ژووروودا ، وەکو :

ئەو دکەڤە .　ئەو چیرۆکی دنڤیسە .

9- دەبێتە ئامرازی دانەپاڵ و گرێی ناوی دروست دەکات لەو کاتەی کە لەنێوان ناوێکی ناسراو ، دیارخراو بە هاوەڵناوی چۆنیەتی دێت ، وەکو : 1- مەڕە لاوازەکەم فرۆشت .　هەنارە مزرەکەم خوارد .

پ1/ ئەرکی بزوێنی کورت (ە) لەمانەی خوارەوە چییە ؟

1- کوڕە ، بخوێنە ، نمرە بەرزەکەبەدەس بهێنە .

2- کچە ، سەوزە و گوڵە گەنمەکانی خستە بەردەم بەرخە بچووکەکە .

پ2 / ئەرکی (بوو) لەمانەی خوارەوە چی یە ؟

ئەوە پیاوەکە بوو ، کە خاوەن موڵکێکی زۆر بوو ، لەپڕ پەیدا بوو .

هاوەڵناو لەڕووی دروست بوونەوە

هاوەڵناو : وشەیەکە وەسفی ناوێك یان جێناوێك دەکات ، ئاوەڵناو وشەیەکە دەبێتە :

1- دیارخەری ناوێك : خوێندکاری زیرەك دەردەچێت .

2- دیارخەری جێناوێك : ئێمەی ئازا لە دوژمن ناترسین .

3- دیارخەری هاوەڵناوێکی تر : خوێندکارەکە زۆر زیرەك بوو .

4- تەواوکەری کاری ناتەواو : پەککەوتەکە هەژارە .

هاوەڵناو لەڕووی چۆنیەتی دروست بوونی وشەکانیەوە ، دوو جۆرە :

أ- هاوەڵناوی سادە ، ب- هاوەڵناوی ناسادە .

أ- هاوەڵناوی سادە : لە وشەیەکی واتاداری سەربەخۆ پێك دێت . وەکو :

باش ، جوان ، خراپ ، توند ، سارد ، گەرم ، ڕەش ، نەرم ....

ب- هاوەڵناوی ناسادە : ئەمیش دوو جۆرە (داڕژاو ، لێکدراو)

1- **هاوەڵناوی داڕژاو** : لە وشەیەکی واتادار و (پێشگر یان پاشگر) یك پێك دێت ، بەم شێوەیە :

1- هاوەڵناوی سادە + پاشگر : وەکو / یەکەم ، ڕووناك ، نەرمان ، ڕەقەن .

2- پێشگر + هاوەڵناوی سادە : وەکو / نەخۆش ، ناڕێك ، نارەسەن ، ناشرین ، ناڕاست .

3- ناوی سادە + پاشگر : وەکو / ژنانە ، زێڕین ، بریندار ، گۆشتن ، ڕاوچی ، دەشتەکی ، بەختیار ، ئاسنگەر.

4- پێشگر + ناوی سادە : وەکو/ بەتام ، بێ شەرم ، بێ نەوا ، بێ بەرگ ، بە جەرگ .

5- ڕەگی کار + پاشگر : وەکو / نووسەر ، گەڕۆك ،ترسنۆك ، فرۆشیار ، ترسناك ، زانا ، توانا ، خوێنەر ، هێنراو ، داهێنەر.

6- پێشگر +ڕەگی کار : وەکو / نەگۆڕ ، نەزان ، نەبەز ، لێ زان ، بکوژ ، بڕ.

7- پێشگر + ڕەگی کار + پاشگر : وەکو / نا بینا = نا + بین + ا ، نەزۆك = نە + زێ + ۆك ، بخۆر = ب + خۆ +ر .

8- قەدی چاوگ + پاشگر : وەکو / کەوتوو ، شکاو ، سوتاو ، ڕزیوە ، بردە ، کەوتە ، لکاو ، خەوتوو ، نوستوو .

9- لە کرمانجی ژوورودا / قەدی چاوگ + پاشگری (ی) : وەکو / کەفتی ، شکەستی ، سۆتی ، شویشتی .

2- **هاوەڵناوی لێکدراو** : بریتی یە لەو هاوەڵناوەی کە لە دوو وشەی واتادار یان زیاتر پێك دێت ، بەم شێوەیەی خوارەوە :

1- ناو + ناو : چاوباز ، بەژن چنار ، گەنم ڕەنگ .

2- ناز + ئامراز + ناو : دەست بەسەر ، ڕوو بەخاڵ ، گوڵ بەدەم ، لێوبەبار .

3- دووبارەکردنەوەی ناو : ڕێ ڕێ ، چین چین ، پارچە پارچە ، کۆمەڵ کۆمەڵ ، پۆل پۆل .
4- ناو + هاوەڵناو : ڕوو خۆش ، بالابەرز ، دڵخۆش ، دڵڕەق ، دڵ ڕەنجاو .
5- ناو + هاوەڵناوی کراو : جەرگ بڕاو ، دڵ سووتاو ، دڵ ڕەنجاو .
6- ناو + ڕەگی کار : جەرگ بڕاو ، قورئان خوێن ، ئاوکێش ، دەست بڕ ، خێرخواز ، ڕەخنەگر ، سەرتاش ، مێرکوژ ،ڕۆژنامەنووس.
7- ناو + ڕەگی کار + پاشگر : سواڵکەر ، نامەبەر ، خەبات کەر ، ڕەنجدەر ، جل شۆر .
8- هاوەڵناوی ژمارەیی + ناو : حەوت ڕەنگ ، دوو دڵ ، یەک جار ، یەک کەڕەت .
9- هاوەڵناو + ئامراز + ناو : پیرەژن ، کورتە بالا ، شۆڕەژن ، پڕبەدەم ، پڕبەدڵ .
10- هاوەڵناو + ئامراز + هاوەڵناو : سور و سپی ، کەڕ و لاڵ ، پاك و خاوێن ، بۆرەدەوڵەمەند .
11- هاوەڵناو + و + وشەیەکی بێ واتا : نەرم و نۆڵ ، هار و هاج ، گورج و گۆڵ ، تاریك و نوتەك .
12- هاوەڵناو + ڕەگی کار : خۆش نووس ، گەش بین ، دووربین ، ڕاست بێژ ، ڕەش پۆش .
13- هاوەڵکار+ ناو : ژێردەست ، ژێرچەپۆك ، بن دەست ، ژێرپیالە .
14- دووبارەکردنەوەی هاوەڵناو : خۆش خۆش ، جوان جوان ، سور سور .

پ1 / جۆرو چۆنیەتی دروست بوونی ئەم هاوەڵناوانە چی یە ؟

وەلام / چاوکاڵ ← ناسادە (لێکدراو) ، ناو + هاوەڵناو (چاو +کاڵ)

ڕاستگۆ ← ناسادە (لێکدراو) ، هاوەڵناو + ڕەگی کار (ڕاست + گۆ)

نەمر ← ناسادە (داڕژاو) ، پێشگر + ڕەگی کار (نە +مر)

سازگار ← ناسادە (داڕژاو) ، ناو + پاشگر (ساز +گار)

چین چین ← ناسادە (لێکدراو) ، دوبارەکردنەوەی ناوێك (چین +چین)

ئەرکی هاوەڵناو لە ڕستەدا وەکو دیارخەری ناو

هاوەڵناو بەم جۆرەی خوارەوە دەبێتە دیارخەری ناو :

هاوەڵناو چۆنێتی (سادە، داڕژاو ، لێکدراو) بێت ، دەبێتە دیارخەر بەچەند مەرجێك دەدرێتە پاڵ ناو :

1- ئەگەر ناوە دیارخراوەکە ،ناوێکی گشتی نەناسراو یان ناوێکی تاکی نەناسراو بێت ، هاوەڵناوێك ببێتە دیارخەری ئەوا پێویستە (ی) ئامرازی خستنەسەر بخەیتە نێوان ناوەکە و هاوەڵناوەکەوە . وەکو :
زێڕی پاك ژەنگ هەڵناهێنێت .   نوێنەرێکی بە توانامان هەڵبژارد .
2- ئەگەر ناوە دیارخراوەکە ناوێکی (تاك یان کۆی ناسراو) بوو ، کاتێك هاوەڵناوێك دەبێتە دیارخەری ، ئەوا پێویستە :
أ- ناوەکە و هاوەڵناوەکە بخەینە سەر شێوەی ناوێکی لێکدراوەوە .

ب- نیشانەی تاك یان کۆی ناسراو دەخرێتە دوای هاوەڵناوەکەوە.

ج- یەکێك لەم دوو یاسایە بەکاردێت بۆ لێکدانی ناوەکە و هاوەڵناوەکە :

1- ئەگەر ناوەکە بە پیتێکی نەبزوێن کۆتایی هاتبوو ئەوا ئامرازی خستنەسەری (ە) دەکەوێتە نێوانیانەوە ،وەکو: ئەندازیارە بەتواناکە نەخشەی تەلارەکەی کێشا . درەختە بەرزەکان سیمایەکی جوان بەژینگە دەبەخشن.

2- ئەگەر ناوە دیارخراوەکە (تاك یان کۆی ناسراو) بێت بەیەکێك لەم پیتە بزوێنانە (ە،ا،ۆ،ێ) دوایی هاتبێت و لە برگەیەك زیاتربێت ، بەپێی دەستوری برگە نابێت دوو بزوێن لەیەك برگەدا هەبن ، ئەوا ئامرازی خستنەسەری (ە) لادەبەین ، وەکو : ڕۆژنامە نوێیەکە کەوتە بازاڕەوە . مامۆستا پێش کەوتووەکان خەڵات کران .

هەڵۆ بەرزەکان نانیشنەوە . هەرمێ جوانەکە بکڕە .

تێبینی : ئەگەر ناوە دیارخراوەکە لەبرگەیەك پێکهاتبێت و هاوەڵناوێك ببێت بە دیارخەری ، ئەوا ئامرازی (ە) ی خستنەسەر بە یارمەتی ناوبەندی (ی) ی نەبزوێن دەچێتە نێوان پیتە بزوێنی ناوەکە و ئامرازە خستنەسەرەکە وەکو :

شەیە بچوکەکە بکڕە . بایە بەهێزەکە هەڵی کرد. دێیە خۆشەکەم بینیوە . دۆیە ترشەکەی ڕۆکرد .

تێبینی :ئەگەر ناوە دیارخراوەکە لەیەك برگە پێکهات ئەوا دەگونجێت ئامرازی خستنەسەر نەکەوێتە نێوانیان ، وەکو :

شە بچووکەکە بکڕە .

* ئەگەر ناوە دیارخراوەکە بە یەکێك لەم پیتە بزوێنانە (ی،وو) کۆتایی هاتبوو ئەوا پێویستە پیتێکی نەبزوێن کە بگونجێت لەگەڵیاندا بخەینە نێوان بزوێنی وشەکە و ئامرازەکەوە ، بۆیەکەمیان (ی) و بۆ دووەمیان (و) ی بۆ دادەنێین ، (وو) دەگۆڕین بۆ (و)

وەکو : لە کانییە ساردەکە ئاو دەخۆم . شاتووە سوورەکەم خوارد .

پ/ ئەو هاوەڵناوە دیارخەرانە کامانەن کە دەکەونە پێش ناوە دیارخراوەکەوە پێویستیان بە (ی) ئامرازی خستنەسەر نییە؟

وەڵام /1- هاوەڵناوی ژمارەیی (بنجی ، تەرتیبی) :

بنجی : یەك ڕۆژنامەم کڕی . تەرتیبی : یەکەمین خوێندکار خەڵات کرا .

2- هاوەڵناوی نیشانە (ئەم-ە ، ئەو –ە) : ئەم زانکۆیە پێشکەوتووە .

3- هاوەڵناوی پرس (کام ، چ ، چۆن) : کام یاریزان ئامادە نەبوو .

4- هاوەڵناوی نادیار (هەموو ، زۆر ، هەر ، هیچ ، هەندێك) : ڕۆژگار هەموو مرۆڤێك دەردەخات .

5- هاوەڵناو لە پلەی باڵادا (گەورەترین ، جوانترین ، بەرزترین) : بەرزترین چیا لە جیهاندا هیمالایایە .

پ / ئەو هاوەڵناوانەی کە بەیاریدەی ئامرازی خستنەسەری (ی) دەبن بەدیارخەری ناو کامانەن ؟

1- هاوەڵناوی ژمارەیی ڕیکخستن : ڕۆمانی چوارەمینم کڕی .
2- هاوەڵناوی پرس (چۆن) : گوڵی چۆنت دەوێت ؟
3- هاوەڵناوی نادیار (تر ، کە ، دیکە، زۆر) : فەرهەنگێکی تر بەکاردەهێنم .
4- هاوەڵناوی پلەی بەراورد (باشتر ، جوانتر) : نامەیەکی ڕازاوەتری نارد .
5- هاوەڵناوی ژمارەیی کەرتی : چواریەکی باخەکەم کێڵاوە.

تێبینی: 1) ناوی دیارخراو و هاوەڵناوی دیارخەر وەك گرێیەکی ناوی دەتوانن هەموو ئەرکەکانی ناو ببینن ، وەکو :

خوێندکارە زیرەکەکەم بینی . بەرکارە

2) دەشێت چەند هاوەڵناوێکی یەك لەدوای یەك ببن بە دیارخەری ناوێك / وەکو : ئەندازیارە چاکە بەتواناکە هاتووە .

✿✿

ناو لە دەوری دیارخەری ناودا

ئەگەر ناوێکی (دیارخراو) ،(دیارخەرێك) یان چەند دیارخەرێك بدرێتە پاڵی ئەوا :

1- ناوی دیارخراو پێش ناوی دیارخەر دەکەوێت .
2- (ی) ئامرازی خستنەسەر دەکەوێتە نێوانیانەوە .
3- دەتوانین ناوە دیارخراوەکە یان دیارخەرەکەی یان هەردووکیان بەپێی شوێن و مەبەست بەمەرجێك لەگەڵ ڕاستیدا بگونجێت لەشێوەی (تاك و کۆ ، ناسراو و نەناسراو) دا لەناو ڕستەدا بەکاربهێنین ، وەکو :

دەرگــــــــــــای ژوورەکــــــــــە کراوەتەوە .

دیارخراوە ئا.خستنەسەر دیارخەرە کارە

هەروەها ئەوە ڕوون دەبێتەوە کە لە پەیوەندی نێوان دیارخراو و دیارخەردا خاوەنێتی و ناسیاوی و تایبەتمەندیتی دروست دەبێت .

تێبینی : ناوی دیارخراو دەتوانێت چەند ناوێکی یەك لە دوای یەکی دیارخەر وەربگرێت ، وەکو :

ڕەنگی جلەکانی منداڵانی باخچەی ساوایانی کوردستان جوانن . وە دەتوانین ناوی دیارخراو یان دیارخەرەکەی بە ئاوەڵناوی نیشانە دەست نیشان بکەین ،بۆیە پێی دەوترێ ناوی دەست نیشان کراو .

1- ئەم تابلۆیەی ئارۆ جوانە . (ناوێکی تایبەتی دیارخەری ناوێکی دەست نیشانکراوی دیارخراو)
2- خانووەکانی ئەم شارە جوانن . (ناوێکی دەست نیشان کراو دیارخەری ناوێکی کۆی ناسراوە)

پ/ ئایا دروستە بڵێین (دڵەکانی پیاوە بەتەمەنەکە نەخۆشە)

وە/ نەخێر چونکە لەگەڵ ڕاستیدا ناگونجێت ،دەبێت بڵێین :دڵی پیاوە بەتەمەنەکە نەخۆشە .

هەندێك نمونەی ڕستەی بۆ ئەم داواکاریانەی خوارەوە :

1- ناوێکی تایبەتی دیارخەری ناوێکی کۆی ناسراو بێت ، وەکو : (دێهاتەکانی کوردستان ئاوەدان کرانەوە).
2- ناوێکی تاکی ناسراو دیارخەری ناوێکی کۆی ناسراو بێت ، وەکو : (تابلۆکانی ژوورەکەم لێکردۆتەوە).
3- ناوێکی گشتی دیارخەری ناوێکی تاکی نەناسراو بێت ، وەکو : (مەم و زین داستانێکی فۆلکلۆری بوو) .
4- ناوێکی کۆی ناسراو دیارخەری ناوێکی کۆی ناسراو بێت ، وەکو : (گوڵەکانی باخچەکان مەکەنەوە) .
5- ناوێکی دەست نیشان کراو دیارخەری ناوێکی دەست نیشان کراو بێت ، وەکو :
(ئەم نمرانەی ئەو خوێندکارانە دەدەمەوە .
6- ناوێکی تایبەتی دیارخەری ناوێکی گشتی نەناسراو بێت ، وەکو : (گوێزی هەورامان دەکڕم) .

تێبینی : لە کرمانجی ژوورودا ئامرازی خستنەسەر بە پێی ژمارە و ڕەگەز خۆیان دەنوێنن ، وەکو :

1- نیشانەی (ا) بە دیارخراوی (مێ) ی تاك دەلکێن ، وەکو : ئەو ژنەکا میهرەبان بوو .
2- نیشانەی (ێ) بە دیارخراوی (نێر) ی تاك دەلکێن ، وەکو : کوڕێ پاشایێ بچویك هات .
3- نیشانەی (ێد – ێت-ێن) بە دیارخراوی کۆی (نێر و مێ) وە دەلکێن ، وەکو :
شارێد کوردستانێ خۆشن .   زارۆکێن گوندێن مە زرنگن.

ئاوەڵکار

ئاوەڵکار : وشەیەکە وەسفی کار دەکات و سنورێك بۆ ڕوودانی کار دادەنێت لە ڕستەدا.

ئاوەڵکار لەڕووی واتاوە دەکرێت بەم بەشانەی خوارەوە :

1- ئاوەڵکاری کاتی / ئەو ئاوەڵکارەیە کە کاتی ڕوودانی کارەکە دیاری دەکات ، وەکو
(ئێستا ، نیوەڕۆ ، وا ، شەممە ،ساڵێکی تر ....)
2- ئاوەڵکاری شوێن / ئەو ئاوەڵکارەیە کە شوێنی ڕوودانی کارەکە دیاری دەکات ، وەکو
(لەسەر ، لەژێر ، لە تەنیشت ، لەناو ، لەدەر ، لە بنەوە ، لەسەربان ....)
3- ئاوەڵکاری چۆنێتی / ئەو ئاوەڵکارەیە کە چۆنێتی ڕوودانی کارەکە دیاری دەکات ، وەکو
(بە باشی ، بە نەرمی ، بەپەلە ، ئازایانە ، مەردانە ....)
4- ئاوەڵکاری چەندێتی / ئەو ئاوەڵکارەیە کە ڕادەی ڕوودانی کارەکە کە ڕوودەدات دیاری دەکات ، وەکو
(گەلێ ، نەختێ ، کەم ، زۆر ، فرە ، تۆزێ ....)
5- ئاوەڵکاری ڕێکخستن / ئەو ئاوەڵکارەیە کە ڕێکخستنی ڕوودانی کارەکە دیاری دەکات ، وەکو
(دەستە دەستە ، یەك یەك ، کۆمەڵ کۆمەڵ ، نم نم ، هێدی هێدی ...)

ئاوەڵکار لە ڕووی پێکهاتنیانەوە (ڕۆنانەوە) دەکرێت بە دوو جۆر :

1- **ئاوەڵکاری سادە :** ئەو ئاوەڵکارەیە کە لە وشەیەکی سادەی واتادار پێکهاتووە ، وەکو (خێرا ، زۆر ، سەر ، کەم ، دوور ، خراپە ...)

2- **ئاوەڵکاری ناسادە :** کەئەمیش دوو جۆرە (دارِژاو و لێکدراو)

أ- **ئاوەڵکاری دارِژاو :** ئەو ئاوەڵکارەیە کە لە وشەیەکی واتادار لەگەڵ پێشگرێك یان پاشگرێك یان لەگەڵ هەردووکیان پێك دێت ، وەکو :

1- پێشگری (بە) + ناو = (بەساڵ ، بەشەو ، بەدڵ ، بەگیان ، بەزستان ....)
2- پێشگری (بە) + هاوەڵناو = (بەپەلە ، بەتەنیا ، بەڕێز ، بەگوڕ .....)
3- پێشگری (بە) + هاوەڵکار = (بەزوو ، لەدوور ، لەتەنیشت ، لەنزیك ، لەناو ، لەژێر ...)
4- پێشگری (بێ) +ناو = (بێ نەوا ، بێ گومان ، بێ وچان ، بێ هێز ، بێ ناز ...)
5- ناو + پاشگری (انە) = (پیاوانە ، کورانە ، کچانە ، منالانە ، ڕۆژانە ، سالانە ...)
6- هاوەڵناو + پاشگری (انە) = (دلێرانە ، مەردانە ، ژیرانە ، هێمنانە ، ئازایانە ...)
7- پێشگر + ناو + پاشگر = (بەبرایەتی ، بەزستانان ، بەسواری ، بێ باکانە ،بەپیاوەتی ...)
8- ناو + پاشگری (ێ) = (ڕۆژێ ، شەوێ ، ساڵێ ، پایزێ ...)
9- پێشگر + هاوەڵناو + پاشگر = (بەباشی ، بەچاکی ، بەجوانی ، بەگەرمی ...)

ب- **ئاوەڵکاری لێکدراو :** ئەو ئاوەڵکارەیە کە لە دوو وشەی واتادار یان زیاتر پێك دێت ، وەکو :

1- ناو +ئامرازی (بە) +ناو = (ڕووبەڕوو ، ماڵ بەماڵ ، دێ بە دێ ، شار بە شار ، ساڵ بە ساڵ)
2- ناو +ئامرازی(او) + ناو = (سەراوسەر ، دەماودەم ، دۆلاودۆل ، پشتاوپشت ....)
3- دووبارەکردنەوەی ناو = (نم نم ،دەستە دەستە ، پۆل پۆل ....)
4- دوبارەکردنەوەی هاوەڵناو = (جوان جوان ، هێدی هێدی ، وردە وردە ...)
5- دوبارەکردنەوەی هاوەڵناوی ژمارە = (یەك یەك ، دوو دوو ، سێ سێ ....)
6- ناو +(ەو)+ ناو = (دەمەودەم ، شاخەوشاخ ، ماڵەوماڵ ...)
7- هاوەڵناو + و + هاوەڵناو = (تێر و پڕ ، کز و مات ، پاك و خوێن ، کز و مەلول ....)
8- هاوەڵناو + ئامرازی(بە) +ناو = (پڕبەدڵ ، پڕبەدەم ، پڕبەدەنگ ، پڕبەزار ....)
9- پێشگر + هاوەڵناوی لێکدراو + پاشگر = (بەسەربەرزی ، بەڕووخۆشی ، بەدڵخۆشی ، بەدڵ شکاوی ...)
10- هاوەڵناوی نیشانە + ناو = (ئەمشەو ، ئەمڕۆ ، ئەوساڵ ، ئەوسا ....)
11- هاوەڵکار +هاوەڵناوی ژمارە +ناو = (پاش نیوەڕۆ ، دوای نیوەشەو ، پێش دوو ڕۆژ ...)
12- پێشگر + هاوەڵناوی ژمارە + ناو = (بەیەکجار ، بەدوو جار ، بەسێ جار ...)

13- هاوەڵکار + هاوەڵکار = (کەم کەم ، زوو زوو ، خێرا خێرا ، درەنگ درەنگ ...)

14- هاوەڵکار +ان + هاوەڵکار = (سەرانسەر ، بەرانبەر ....)

15- هاوەڵناوی ژمارە + ناو = (نیوەشەو ، نیوەڕۆ ...)

ڕادە

پ/ چۆن دەتوانین ڕادەی هاوەڵناو دەربخەین ؟ وەڵام بدەوە بە نمونەوە

وەڵام / 1- هاوەڵناوی دیارخەر پێش هاوەڵناوی دیارخەر دەکەوێت .

2- ئامرازی خستنەسەری (ی) ناچێتە نێوانیانەوە .

3- هاوەڵکاری دیارخەر و دیارخراوەکە پێکەوە گرێیەکی هاوەڵناوی پێك دەهێنن و دەبنە دیارخەری ناوەکە یان تەواوکەری کاری ناتەواو .

نم / 1- هۆنراوەیەکی زۆر جوانم نووسی .

زۆر / هاوەڵناوی دیارخەرە ، ڕادەی هاوەڵناوە ، هاوەڵناوێکی چەندێتی یە .

جوان / هاوەڵناوی چۆنێتی یە ، دیارخراوە .

زۆر جوان /گرێیەکی هاوەڵناوی یەو دیارخەری ناوی (هۆنراوەیە) .

2- هۆنراوەکە زۆر جوان بوو .

زۆر / هاوەڵناوی دیارخەرە ، ڕادەی هاوەڵناوە ، هاوەڵناوی چەندێتی یە .

جوان / هاوەڵناوی چۆنێتی یە ، دیارخراوە .

زۆر جوان / گرێیەکی هاوەڵناوی یە و تەواوکەری کاری ناتەواوە .

3- پیاوەکە زۆر بەپەلە بوو . ڕادەی هاوەڵناوە و تەواوکەری کاری ناتەواوە .

پ/ چۆن ڕادەی هاوەڵکار دەردەخەیت ؟ وەڵام بەنمونەوە

وە/ 1- هاوەڵکاری دیارخەر پێش هاوەڵکاری دیارخراو دەکەوێت .

2- ئامرازی خستنەسەری (ی) ناچێتە نێوانیانەوە .

3- هەردوو هاوەڵکاری دیارخەرو دیارخراو پێکەوە گرێیەکی هاوەڵکاری (چۆنێتی ، کاتی ، شوێنی) پێک دەهێنن و دەبنە تەواوکەری کاری ڕستەکە . نمونە /

1- هۆنراوەکەم زۆرباش لەبەرکرد .

زۆر / هاوەڵکاری دیارخەرە ، ڕادەی هاوەڵکارە ، هاوەڵکارێکی چەندێتی یە.

باش / هاوەڵکارێکیچۆنێتی یە ، دیارخراوە .

زۆرباش / گرێیەکی هاوەڵکاری چۆنێتی یە و تەواوکەری کاری (لەبەرکرد) ە.

2- هاورێکەم گەلێك زوو گەڕایەوە .

گەلێك / هاوەڵکاری دیارخەرە ، ڕأدەی هاوەڵکارە، هاوەڵکارێکی چەندێتی یە .

زوو /هاوەڵکاری کاتیە و دیارخراوە .

گەلێك زوو / گرێیەکی هاوەڵکاری کاتیە و تەواوکەری کارە .

3- هەژارەکە کەمێك نزیك دانیشتووە .

کەمێك / هاوەڵکاری دیارخەرە ، ڕادەی هاوەڵکارە ، هاوەڵکاری چەندێتی یە .

نزیك / هاوەڵکاری شوێنە ، دیارخراوە .

کەمێك نزیك : گرێیەکی هاوەڵکاری شوێنی یە و تەواوکەری کارە .

تێبینی : 1) دەتوانرێت لە ڕستەیەکدا ڕادەی هاوەڵناو و ڕادەی هاوەڵکار هەبێت ، وەکو :

خانوویەکی زۆر خۆشم ، زۆر بەباشی دروستکرد .

زۆرخۆش / ڕادە و هاوەڵناوە . ، زۆربەباشی / ڕادە و هاوەڵکارە .

2) ئەگەر وشەکانی (زۆر ، هەندێك ، گەلێك ، کەمێك ، تۆزێك ، برێك ، فرە ، پیچێك) ڕادەی هاوەڵناویان دەرخست ئەوا پێیان دەوترێ هاوەڵناوی نادیار ، بەلأم ئەگەر ڕادەی هاوەڵکاریان دەرخست ئەوا پێیان دەوترێ ئاوەڵکاری چەندێتی.

بەشی ئەدەب

ڕێڕەوی شیعری کوردی لە ساڵی (1939-1991) ز :

ڕێڕەوی شیعری کوردی لەم ماوەیەدا بەپێی ڕووداوە ڕامیاری و ڕووناکبیرییەکانی ناو کۆمەڵگای کوردی دابەش دەکرێت بۆ سێ قۆناغی جیاواز : 1- قۆناغی ساڵی 1939-1958 2- قۆناغی ساڵی 1958-1970 3- قۆناغی 1970-1991

قۆناغی یەکەم / ڕێڕەوی شیعری کوردی لە ساڵی (1939-1958)

ڕێڕەوی شیعری کوردی لەم قۆناغەدا بە درێژە پێدەری قۆناغی پێش خۆی دادەنرێ ، چونکە ناکرێت بە شێوەیەکی بنەڕەتی هێڵی ئاشکراو دیاری جیاکەرەوە لە نێوان ئەم قۆناغە و قۆناغی شیعری پێشوو دیاری بکەین.

پ/ تایبەتمەندی شیعری زیندوو چی یە ؟

و/ تایبەتمەندی شیعری زیندوو ئەوەیە کە گوزارشت لە کاتی لە دایکبوونی و هەڵگری سیما و تایبەتمەندی قۆناغی نوسینی دەقەکە بکات .

پ/ ئەو هۆکارانە چی بوون کە گۆڕانکارییان لە شیعری کوردی ئەم قۆناغەدا کردووە ؟

و/ 1- ساتەوەختی پەژارە و ژەنگی سیاسی کاتی جەنگی دووەمی جیهانی .

2- خەباتی سیاسی و خۆپیشاندانەکانی کۆمەلانی خەڵك لە عێراق بەگشتی و لە کوردستاندا بە تایبەتی .

یەکەم / ناوەڕۆکی شیعری کوردی لە قۆناغی 1939-1958

1) لەڕووی نەتەوایەتی و نیشتیمانپەروەرییەوە :

بەهۆی سەرهەڵدانی ئەو ڕووداوە ڕامیارییە گرنگانەی کەبەسەر کوردستان و ناوچەکەدا هاتن ، هەستی کوردایەتی لەلای گەلی کورد ئاڕاستەیەکی تری وەرگرت لە شیعری کوردیدا چونکە خەباتە خەباتە ڕامیارییەکەی ئەو سەردەمە چووە ناو دەقە شیعریەکانەوە بەمەش ناوەڕۆکی شیعری کوردی زیاتر :

1- ڕووی شیعری نەتەوایەتی و نیشتیمانی و ڕامیاری کرد .
2- شیعر بووە هۆکارێك بۆ وشیارکردنەوەی میللەت لە پێناوی بەدەست هێنانی مافەکانیدا .
3- شیعری کوردی قۆناغەکە بەتەواوی گوزارشتی لە خواست و هیوای میللەتی کورد کردووە .

دیارترین ئەو شاعیرانەی کەلەبواری شیعری نیشتیمان پەروەریدا بالأدەست بوون ئەمانەن :

(زێوەر ، پیرەمێرد ، بێکەس ، شێخ نوری ، دڵدار ، هەژار ، هێمن ، گۆران ، هەردی ، جگەرخوێن ، ع.ح.ب ، کامەران موکری)

پ/ ئەو شاعیرانە کامانەن کە لەناو کۆڕی خەباتی ڕامیارییەوە هاتنە ناو جیهانی شیعری کوردییەوە ؟

و/ (هەردی ، هێمن ، هەژار ، کامەران موکری ، جگەرخوێن دیلان ، ع.ح.ب)

پ/ (هێمن)ی شاعیر لە چ قۆناغێکی شیعریدا شیعری نوسیوە ؟ شیعرەکانی لە ڕووی ناوەڕۆکەوە چۆن بوون و دەرخەری چی ڕاستیەکن ؟ بەنمونەی شیعریەوە ڕونی بکەرەوە

و/ لە قۆناغی یەکەم (1939-1958) شیعری نوسیوە ، شیعرەکانی نیشتیمانی و نەتەوەیی بوون و بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ دەرخەری ئەو ڕاستییەیە کەهەست و نەستی کوردایەتی بەتەواوەتی شیعری کوردی قۆناغەکەی داگیرکردووە .

گەرچی توشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن

قەت لە دەست ئەم چەرخە سپڵە*نابەزم مەردم ئەمن

ئاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خـــــــــاڵ نـــیــم

ئاشقی کێو و تەلان و بەندەن و بەردم ئـــــــــــــەمن

گەر لەبرسان و لەبەر بێ بەرگی ئیـمڕۆ رەق هەڵـــێم

نۆکەری بێگانە ناکەم تا لەسەر عــــــــەردم ئەمـن

پ/ (جگەرخوێن) ی شاعیر لە چ قۆناغێکدا شیعری نووسیوە ؟ هەستی کوردانەی خۆی بۆچی دەردەبڕێت ؟ لەچی شیعرێکدا ؟

و/ لە قۆناغی یەکەم (1939-1958) شیعری نووسیوە ، هەستی کوردانەی خۆی بۆ سەربەخۆیی و هەڵکردنی ئالأی کوردستان دەردەبڕێت و لە شیعری (ئالأ من) دا .

(ئالأ من)

ئالأ مـــــن ڕەنگین پیرۆزی خووەش | تە هەڵدگرم دچم بــمـــــــــــەش
تۆ ل سەر ملێن خورتیـێن جـــــــان | دنـاڤ تەدە یەك ڕۆژەك گـــــــەش
ئالأ ســێ ڕەنـــــــــــــگی تــو | بنــــــــــــــاڤ و دەنـــــگی تــو
نـــــــــــــیشانا جەنـــگی تو | ئەی خورتێن کوردان سلأڤی لێبکەن

* تێبینی : وتنی ئەم وشانە لەدڵەوە کوفرە (چونکە ڕۆژگار هی خوایە و خوا دروستی کردووە هەرکەسێك جنێوی پێبدا وەك ئەوە وایە جنێو بە خوا بدات) لەبەرئەوە وریابن لەکاتی وتنی دا و بەخەڵکیشی بگەیەنن لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزمان بۆ شاعیرانی کورد .

پ/ بۆچی شاعیرانی کورد شیعریان بۆ خەبات و تێکۆشانی گەلانی تر نووسیوە لە پێناوی سەربەخۆییدا ؟ شیعری کوردی لە قۆناغی (1939-1958) چ پەیامێکی هەڵگرتبوو ؟ بۆچی ؟

و/ شاعیرانی کوردی شیعریان بۆ خەبات و تێکۆشانی گەلانی تر نووسیوە لە پێناوی سەربەخۆییدا و هەوڵیان داوە لە رێی ئەو شیعرانەوە پەیامی خەباتی هاوبەشی گەلانی چەوساوە و ژێردەستە لە پێناوی سەربەرزی و رزگاربوون لە کۆتی ژێردەستەیی پیشان بدەن ، هەرلەم قۆناغەدا شیعری کوردی پەیامی مرۆڤایەتی هەڵگرتبوو ، چونکە هەرگیز بەتەنیا لەبیری نەتەوەکەی خۆیدا نەبووە تا بە ئاڕاستەیەکی رەگەز پەرستانەیدا ببات ، بەڵکو شیعری کوردی کانیاوی بیری ئازادیخوازی گەلانی تری جیهان بووە .

2) لەڕووی سروشتەوە :

پ/ بۆچی سروشت لە قۆناغی (1939-1958) لەو وەسفە ڕووتەی کەلەشیعری کلاسیکیدا هەی بووە دەربازبووە ؟ دیمەنی سروشتی کوردستان کاریگەری لەسەر چ شاعیرێك هەبووە ؟ بە نمونەی شیعرییەوە وەلاّم بدەرەوە .

وە/ سروشت لە شیعری ئەم قۆناغەدا لەو وەسفە ڕووتەی کەلە شیعری کلاسیکدا بوونی هەبووە دەربازبووە ، بۆئەوەی هەستی رۆڵەکانی کورد بجوڵێنێت لە پێناو دروست کردنی هەستی خۆشەویستی کوردستان لەناخیاندا تا ولاّتەکەیان زیاترخۆشبوێت

(دیلان) دیمەنی سروشتی کوردستان کاری تێدەکات و دەڵێت :

بەهار

وا بەهار دیسان تـــــارای ئەپـــۆشـــــێ

گولاّڵە پیاڵەی خوێنین ئەنــــــۆشـــــێ

نێرگس ئەندام شۆڕ ڕەنگی زێڕیـــــــنی

وەنەوشە و کوڕنووش پەڕەی چین چینی

هاژە هاژی ئاو هاڕەی شـــــــــــــەتاوان

بـــــریســـــــك و هــــۆڕی نزار و کاوان

3) لەڕووی جوانی ئافرەت و کێشەکانییەوە :

پ/ بۆچی لە شیعری (1939-1958) بەشێوەیەکی جیاوازتر باس لە ژن کراوە ؟ وەلاّم بە نمونەی شیعرییەوە

و/ باسکردنی ژن تەنها لە چوارچێوەی جوانی ڕوخساریدا نەماوەتەوە ، بەڵکو لا لەکێشەکانی کراوەتەوە ، شاعیران وا باسی ژنیان کردووە کە ژن وەکو پیاو مرۆڤە ، وەکو پیاویش ئەرك و مافی خۆی هەیە و دەبێت بەشداربێت لە کۆڕی سیاسی و

تێکۆشاندا ، دەبێت ژنی کورد لە کۆتی دیلی و دواکەوتوویی و هەموو ئەو داب و نەریتانە ڕزگاری بێت کە دەرفەتی بەشداربوونی ژنان لە بوارەکانی ژیاندا لاوازدەکەن و ڕۆڵیان ناهێڵن ، (بێکەس) باش ئەم دیمەنە دواکەوتوویە لەناو کۆمەڵگادا بەرجەستە دەکات و دەڵێت :

مـــەڵێ من کچم تۆش وەکو منـــی

مــــوحتاجی عیلم و فەن و خوێندنی

مەجبوری ئیش و خزمەت کردنـــی

هەستە تێکۆشە تا خوێنت گەرمە

سەرپۆش فڕێدە چ وادەی شەرمــە

پ/ ئاوێتەکردنی ژن لەگەڵ کێشە ڕامیارییەکان بووە هۆی چی ؟

و/ بووە هۆی ئەوەی کە ڕەنگدانەوەی ژن لە شیعری کوردی قۆناغەکەدا وەکو خۆشەویست بەرتەسك بێتەوە .

دیارترین شاعیری ئەم قۆناغە لە بواری خۆشەویستی شیعری بۆ (ژن) نوسیوە ئەحمەد هەردی یە کە دەڵێت :

گەرچی دڵداری لە خاکی ئێمەدا ئەفسانەیە

هەر بەتەنیا بۆ کوڕی خاوەن تەلار و عانەیـــە

گیانەکەم ئەمما دڵی من لەو دڵە شێتانـــەیە

بێئەوەی هیچ شك بەرێ کوژراوی ئەو چاوانەیە

4) لەڕووی کێشەی کۆمەڵایەتی یەوە :

پ/ دیارترین کێشەی کۆمەڵایەتی لە پاڵ کێشە ڕامیارییەکاندا بریتی بووە لە چی ؟ دەقە شیعرییەکانی ئەم قۆناغە پاڵپشتی کێ بوون ؟ بە نموونەی شیعرییەوە ڕوونی بکەرەوە

و/ دیارترین کێشەی کۆمەڵایەتی لەم قۆناغەدا کێشەی چینایەتی بوو ،، شاعیرانی کورد زیرەکانە و وشیارانە ئەم کێشەیەیان ئاوێتەی کێشەی ڕامیاری میللەتەکەیان کردووە ، سەرجەم دەقە شیعرییەکانی ئەم قۆناغە پاڵپشتی چینی چەوساوەبوون و دژی زۆرداران وەستاونەتەوە و بەردەوام هاوڕێی جوتیار و کرێکار و زەحمەتکێش بوون .

لەم بارەیەوە (قانیع) لە شیعری (قەلاچۆی دوژمن) دا دەڵێت :

باهەموو جوتیار و پاڵە و ڕەنـــــــجبەران یەکگرن تادەبنە هێـــــزو پشتیوان

هەڵگرن یەکسەر دروشمی هاوبەشی بێ جیاوازی لەسەر ڕەمز و نـــیشان

پ/ لەڕووی ناوەڕۆکەوە شاعیرانی قۆناغی (1939-1958) ڕوویان لە نوسینی چ جۆرە شیعرێك کردووە ؟لەهەمان کاتیشدا بایەخیان بەچی داوە ؟

و/ شاعیرانی کورد ڕوویان لە کێشەی ڕامیاری و نەتەوایەتی و چینایەتی کردووە ، لەهەمان کاتیشدا بایەخیان بە ئاشتی و هاوخەباتی و مرۆڤ دۆستی داوە .

❁❁

دووەم / ڕووخسار و تەکنیکی شیعر لە قۆناغی 1939-1958 :

پ/ ئەو شاعیرانە کێن کە لە قۆناغی (1939-1958) دا بنیاتی ڕوخساری شیعری کوردییان گۆڕیوە ؟ شیعری کوردییان بەرەو چ قاڵبێك بردووە ؟ وەکو کێ؟

و/ چەند هەوڵێکی تاکە کەسی دەبینین وەکو (قەدری جان ، گۆران ، کامەران موکری ، دیلان) ، دیلان لە ساڵی (1954) لە پارچە شیعری (ڕێگای خەبات) دا کە ناوی ناوە پارچەیەکی (مەنسور) بنیاتی دەقی شیعری کوردی دەگۆڕێت و بەرەو قاڵبێکی ئازادی دەبات ،هەر لەم بوارەشدا (کامەران موکری) لە ساڵی (1957) بە پارچە شیعری (**کچەشوان**) ڕوو لە شیعری سەربەست دەکات و بە شێوازێکی نوێ مامەڵە لەگەڵ (کێش و سەروا) دا دەکات دەڵێت :

ئەی کچە شوان

هەلاڵەیی

ئەی کەنیزەی کەژی کوێستان

بە شێنەیی

نەرم و نیان

بە ئاوازی شمشاڵەکەت

بەلەرەی لێوە ئاڵەکەت

هەستی خۆشیم بێنەفرین

بۆ ناو گوڵزار

چەم و نزار

بەلاّم دیارە ئەو هەوڵە تاکە کەسیانە نە لای ئەو شاعیرانە خۆیان ، نەلای شاعیرانی تری ئەم قۆناغە بەردەوام نەبوو ، تابتوانن بەتەواوی ڕێچکەی شیعری سەربەست لەئەدەبی کوردیدا بکەنەوە .

پ/ لە قۆناغی (1939-1958) بەسوودوەرگرتن لەچی زمانی شیعری قۆناغەکەیان دەوڵەمەندتر کرد ؟ کێ ئەم هەوڵەی لەلا بەدی دەکرێت ؟ لەگەڵ نوسینی هۆنراوەکەی ؟

و/ زمانی شیعری گرنگی پێدراو بەرەو کوردی پەتی هەنگاوی بەرەو پێشتری نابوو ، هەروەها فەرهەنگی شیعری ئەم قۆناغە زیاتر دەوڵەمەندکراوە ، بوارە جیاجیاکانی خەباتی ڕامیاری و شیعری جوانی سروشت و کێشەکانی ژن دەیان وشەی تریان هێنایە ناو شیعری کوردی یەوە ، وەبەسوود وەرگرتن لەئەدەبی فۆلکلۆری کوردی گەلێك لە شاعیران زمانی شیعری ئەو قۆناغەیان پێ دەوڵەمەندتر کرد ، (قەدری جان) یەکێك بوو لەو شاعیرانەی کەئەم هەوڵەی لەلا بەدی دەکرێت :

(کاروانێ مە)

ئەم هیچ نەوەستیاین ، ناوەستین	ل سەر بەرفان
لەسەر ڤێ ڕێیا دوور	با و باگەر ل شکەفتان
سەر ڤێ ڕێیا دژوار	دبن دلۆپان
ئەم دچن و ئەمێ بچن	ب لنگی خاس
بەر ب ئارمانجا خۆ	کاروانێ مەدچە
ل بن باران	بەرب ئارمانجا خۆە

پ/ بۆچی لە قۆناغی (1939-1958) سروود بەرەو پێشەوە چوو ؟ کام جۆرەی سروود پێشکەوت ؟ لە شیعری کێدا دیارە ؟ بە نمونەی شیعرییەوە وەڵام بدەرەوە

و/بەهۆی فراوان بوونی خەباتی نەتەوایەتی گەلی کورد ، سرودیش بەرەو پێشەوەچونێکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی ، بەتایبەتی ئەو سروودانەی کە بۆ جەژنی نەتەوەی کورد (نەورۆز) دەوتران ، ئەمەش لە شیعرە بەناوبانگەکەی (پیرەمێرد)دادەردەکەوێت و دەڵێت :

ئەم ڕۆژی ساڵی تازەیە نـــــــــەورۆزە هاتــــــــــەوە

جەژنێکی کۆنی کوردە بە خۆشـــــــــی و بە هاتەوە

چەند ساڵ گوڵی هیوای ئێمەی پێ پەست بوو تاکو پار

هەر خوێنی لاوەکان بوو بەگوڵی ئاڵی نەو بــــــــەهار

ئەو ڕەنگە سوورە بوو کە لە ئاسۆی بڵندی کــــــورد

مژدەی بەیانی بۆ گەلی دوور و نزیك ئـــــــــــەبـــرد

پ/ بە شێوەیەکی گشتی شیعری کوردی لەڕووی تەکنیك و ناوەڕۆکەوە هەڵقولاوی ناوجەرگەی کۆمەڵی کوردەواری بووە ، واتە گوزارشتێکی ڕاستەقینەی لە ژیانی خەڵك کردووە ،شاعیرەکانمان ویستوویانە کۆمەلانی خەڵك وشیاربکەنەوە تا لە داوا و مافە ڕەواکانی خۆیان بێدەنگ نەبن ، بۆیە بەزمانی ئەوان شیعریان وتووە ، ئەتوانین بڵێین شاعیرانی کورد زمانحاڵێکی بەوەفای میللەتەکەی خۆیان بوون و لەسەنگەری میللەت خۆیان جیانەکردووەتەوە و ڕووداوە سیاسی و کۆمەلایەتیەکانی ئەم قۆناغەی گەلی کوردیان بەرجەستە کردووە

قۆناغی دووەم / ڕێڕەوی شیعری کوردی لە قۆناغی (1958-1970)

یەکەم / ناوەڕۆکی شیعری کوردی لە قۆناغی (1958-1970)

پ/ ڕێڕەوی شیعری کوردی لە قۆناغی (1958-1970) پەیوەستە بە چییەوەو بە پێی چی دیاریکراوە ؟ باس بکە

و/ پەیوەستە بە دوو ڕووداوی سیاسی گرنگ لە عێراقدا :

1- ساڵی (1958) ساڵی ڕوودانی شۆڕشی چواردەی گەلاوێژە کە ئەم ڕووداوە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاردانەوەی بەسەرباری ڕووناکبیری و ئەدەبی گەلانی عێراق بەگشتی و گەلی کورد بە تایبەتی هەبوو

2- ساڵی (1961) ساڵی سەرهەڵدانی شۆڕشی ئەیلولە ، کەئەم ڕووداوە ڕامیاری یە ڕاستەوخۆ بەشێوەیەکی دیار کارتێکردنی هەبوو لەسەر باری ڕووناکبیری و ئەدەبی کوردی لە کوردستانی عێراق .

پ/ بۆچی شیعری کوردی لە قۆناغی (1958-1970) ڕاستەوخۆ دەنگی خۆی خستەپاڵ ئامانجەکانی شۆڕشی چواردەی گەلاوێژەوە؟ باسی بکە

و/ شیعری ڕاستەوخۆ دەنگی خۆی خستەپاڵ ئامانجەکانی ئەم شۆڕشەوە بە هیوای ئەوەی کە لە سایەی شۆڕشدا کورد بەمافە ڕامیارییەکانی شادبێت ، هەر ئەم تێڕوانینەش بۆ شۆڕش لەم قۆناغەدا وای کرد کە شاعیرانی کورد دەیان پارچە شیعر بەسەر شۆڕش و سەرکردایەتی شۆڕشدا بڵێن و بەرگرییان لەو دەسکەوتانە دەکرد کە شۆڕش بەدەستی هێنابوو .

پ/ بۆچی ئەو هیوایەی کە کورد بە شۆڕشی 14ی گەلاوێژ هەیبوو هەر زوو پوکایەوە ؟

و/ چونکە بەرەبەرە پشت لە ماف و خواستەکانی گەلی کورد کرا ، شاعیرانی کورد هەر لە سەرەتاوە دەرکیان بەو پاشگەزبوونەوەیەی سەرکردایەتی شۆڕشی 14ی گەلاوێژ کردبوو بەرامبەر بەگەلی کورد ، بۆیە دەبینین کۆمەڵێ دەقی شیعری کوردی لەسەرەتای شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا ڕەنگدانەوەی ئەو نائومێدبوونەی کورد بەرامبەری شۆڕشەکە دەردەخەن .

پ/ لەگەڵ سەرهەڵدانی شۆڕشی ئەیلولی ساڵی (1961) ز دا شیعری کوردی چۆن بوو ؟ کام لە شاعیران بەشداری ڕاستەوخۆی هەبووە شان بەشانی پێشمەرگە ؟ باسی بکە بە نمونەی شیعریەوە

و/ شیعری کوردی ڕاستەوخۆ چووە ناو سەنگەری پێشمەرگەوە و پتەوتر و سورتر ، جەختیان لەسەر مافە ڕامیاری و نەتەوەییەکانی گەلی کورد دەکردەوە ، هەربۆیەش سیمای هەرە دیاری ناوەڕۆکی شیعری کوردی لەم قۆناغەدا مەبەستی

ڕامیاری و نەتەوایەتی بووە . نمونەی ئەم بەشدارییە ڕاستەوخۆیەی شیعری کوردی لە شۆڕشدا شان بە شانی پێشمەرگە لەم شیعرەی هەژاری موکریانی دا دەردەکەوێت کە دەڵێت :

نیشتمانی کورد ، گەلێك پیرۆزی سوێندت* پێ ئەخۆم

*ئەبێت وریابین سوێندخواردن تەنها بە خوا دروستە و جگە لەو دروست نیە

بۆ سەربەخۆیت بە گیان و بەدڵ ، بە قوربـــــــانی تۆم

زۆر لاوی ئازات ، لە کۆڕی خەبات ، خوێنی خۆیان ڕشت

زۆر شێخ و پیران ، لەزانا و ژیران ، خۆیـــان دا بەکوشـت

ئەم بایەخ دانەش بە کێشەی نەتەوایەتی ، نەك هەر نەبووە هۆی ئەوەی کە ئاسۆی بەردەمی شاعیران تەسك بکاتەوە ، بەڵکو فراوانتری کرد و شاعیرانی کورد لە پاڵ ئاوڕدانەوە لە خەباتی نەتەوەکەیان باوەشیان بۆ خەباتی گەلانی تری ماف خوراو کردەوە، هەروەك چۆن (کامەران موکری) ڕوو لە شۆڕشی جەزائیر دەکات و (دیلان) پشتگیری لە (لۆمۆمبا) ی کۆنگۆ دەکات .

دووەم / ڕوخسار و تەکنیکی شیعر لە قۆناغی (1958-1970) ؟

پ/ زمانی شیعری کوردی لە قۆناغی (1958-1970) چۆن بوو؟ ئایا گۆڕانی بەسەردا هاتووە ؟

و/ لەبەرئەوەی بابەتی سەرەکی لە ناوەڕۆکی دەقە شیعرییەکاندا مەبەستی ڕامیاری بووە ، ئەوا ومانی شیعریش لە چوارچێوەی هەمان مەبەست دەسوڕایەوە ، بەم شێوازانە :

1- لە شیعری ماوەی نێوان(1958-1961) زمانی شیعری هەڵگری سیمای خۆشی و شادی بووە بەرامبەر بە شۆڕشی چواردەی گەلاوێژ بە ئومێدی بەدیهێنانی مافەکانی گەلی کورد ، هەر بۆیە ئەو وشە شیعریانەی لەم ماوەیەدا دەقی شیعریان پێ دەنوسرا شادی و گەشبینی و ئومێدی تێدا دەبینرا .

2- لە شیعری ماوەی نێوان (1961-1970) کە شۆڕی ئەیلول سەری هەڵدا زمانی شیعر بەرگی خەم و پەژارە و نائومێدی پۆشی بەتایبەتی لەدەستە سالآنی سەرەتای هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلولدا .

3- زمانی شیعری بەرەو هەڵگرتنی شەقڵی بەرەنگاربونەوە و چۆکدانەدان دەڕۆیشت بەو پێیە شیعر لەم سەردەمەدا ئەوەندەی مەبەستی گەیاندنی پەیامەکە بووە، ئەوەندە مەبەستی دەرخستنی توانستی زمانی شیعری نەبووە؟

پ/ کێش و سەروا (قافیە) لەشیعری کوردی قۆناغی (1958-1970) چۆن بووە؟ ئایا بوو بە ڕەوتێکی دیاری کراو ؟بەبەڵگەوەباسیبکە

و/ لەڕووی کێش و سەرواوە زیاتر کێشی برگەیی و سەروای مەسنەوی (جووت سەروا) ی پەیڕەوکردووە ، بۆ نمونەلای (دیلان ، قەدری جان) شێوازی بەکارهێنانی سەروا تاڕادەیەك گۆڕانی بەسەردا هاتووە ، دەقە شیعرییەکان بەرەو بنیاتی شیعری سەربەست براون ،بەلاّم دیارە ئەو هەولاّنەی لەو سەردەمەدا کە لەپێناوی گۆڕینی دەقی شیعریدا نراون هەوڵی تاکەکەسی بوون و نەبوون بە دیاردە ، تەنانەت ئەو هەوڵە نوێگەرییەی کەلە تاقیکردنەوە شیعرییەکانی (سوارەی ئیلخانی زادە) دا دەبینرێت لە کوردستانی ڕۆژهەلاّتدا هەر لە بازنەی هەوڵی تاکەکەسیدا مایەوە و نەبوو بەڕەوتێکی دیاری شیعری کوردی لەم قۆناغەدا .

پ/ هۆنراوەی (بێشکەی منالْ) خاوەنەکەی کێ یە؟ کەی نوسیویەتی ؟ چ شتێکی تازەی تیا دەبینرێت ؟ شاعیر لەم شیعرەدا دژی کێ وەستاوە؟ بە نمونەی شیعرییەوە باسی بکە .

و/ (بێشکەی منالْ) هۆنراوەی گۆرانە ، لە (12-6-1962) ماوەیەك پێش مردنی نوسیویەتی ، لەم شیعرەدا سەرۆای تازە دەبینرێت ، لێرەدا گۆران دژی شەڕخوازان وەستاوەتەوە و لەگەلْ ئاشتیدایە .

بێشکەی منالْ

ئای ئەو ماڵە چەند بێ باکـــە

کەلەباروت و لە بـــــۆمـــبا

ژێر بێشکەی منالْیـــان پاکە

ئای چەن خۆشە ماڵێکی بێ وا

رووی دنیا ،ئەم پەڕ تا ئەوپەڕی

دلْنیابین بێشکەی ســـــاوا

نابێتە خۆڵەمێشی شـــەڕ

قۆناغی سێیەم / ڕێڕەوی شیعری کوردی لە قۆناغی (1970-1991)

ڕێڕەوی شیعری کوردی ئەم قۆناغە دابەش دەبێت بەسەر دوو ماوەی جیاوازدا بەم شێوەیە :

أ- ڕێڕەوی شیعری کوردی لەماوەی نێوان سالآنی (1970-1975)

ب- ڕێڕەوی شیعری کوردی لە ماوەی نێوان سالآنی(1975-1991)

1- ڕێڕەوی شیعری کوردی لەماوەی نێوان سالآنی (1970-1975)

پ/ دیارترین سیمای شیعری کوردی لە قۆناغی (1970-1975) چی بوو ؟ ڕۆڵیان چی بوو ؟

و/ دیارترین سیمای شیعری کوردی لەم قۆناغەدا بریتی بوو لەسەرهەڵدانی گرووپی (ڕوانگە) لەساڵی (1970) ، ئەم گروپە توانی ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەر ببینێت ، لەو گۆڕانەی کەبەسەر ناوەڕۆك و شیعری قۆناغەکەدا هات .

پ/ تێڕوانینی شاعیرانی گروپی ڕوانگە بۆ شیعر چی بوو لە قۆناغی (1970-1975) ؟

و/ شاعیرانی ڕوانگە هەڵگری تێڕوانینێکی جیاوازبوون بۆ شیعر ئەوان لەپاڵ ئەو گۆڕانەی بەسەر فۆرمی شیعردا هێنایان ، دەیانویست شیعری پەیامی یاخیبون بگەیەنێت ، ئەم هەستەش بەجۆرێك بوو تێکڕای شیعری کوردی لەم قۆناغەدا گرتبۆوە.

تایبەتمەندی شیعری کوردی لەم قۆناغەدا

ناوەڕۆکی شیعری کوردی لە نێوان سالآنی (1970-1975) دا

پ/ ناوەڕۆکی شیعری کوردی لەڕووی بیری نەتەوایەتییەوە لە نێوان سالآنی (1970-1975) چۆن بوو ؟

و/ شیعری کوردی لەم قۆناغەدا هەڵگری گوتارێکی نەتەوەیی قولْ بوو ، کە بریتی بوو لەو پەیامەی کەبەرگری دەکرد لە پێناوی پاراستن و مانەوەی نەتەوەی کورددا ، شیعر دژی جەور و ستەم و زۆرداری دوژمن دەوەستایەوە و لەم بوارەدا وەکو هێزێکی کاریگەر ڕۆڵی بینیوە ، ئەم هەستەش بە ئەندازەیەك کاریگەر بووە کە ڕەنگە کەم شاعیری کورد لەم قۆناغەدا ببینین کەشیعری بۆ کورد و سەربەخۆیی کوردستان نەنوسیبێت ،لەپاڵ شیعری (نیشتمانی و خۆشەویستی) دا کە

قۆناغەکانی پێشووی پێ دەناسرێتەوە ، گەلێ بابەتی نوێ هاتە ناو شیعری کوردییەوە ، وەك (مرۆڤ و مرۆڤایەتی ، ژیان و مردن ، شارستانیەت ، ژن وەك خاوەن کێشەیەك ....هتد)

پ/ چۆن شیعری ئەم قۆناغە هەڵگری بیری فەلسەفی و مەعریفییە ، لەو بیرە فەلسەفیانەوە سەرچاوەی دەگرت کە سەرچاوەکەی لەسەرچاوەی بیرە فەلسەفییەکانی ڕۆژئاوا و هاوچەرخ بووە ، شیعری کوردی لە قۆناغەکانی پێشوودا سەرچاوەی بیرە فەلسەفیەکانی لە کلتورە ڕۆژهەلاتیەکانەوە وەرگیرابوون .

پ/ دیارترین خاسیەتی شیعری کوردی لە قۆناغی (1970-1975) چی بوو ؟ ئەم خاسیەتە لە بنەڕەتدا چەندجۆرە ؟ باسیان بکە

و/ (یاخیبوون) دیارترین خاسیەتی شیعری کوردی ئەم قۆناغەیە ، لەبنەڕەتدا دوو جۆر یاخیبوون هەیە :

1- یاخیبوونی کۆمەلاّیەتی : ئەمەش یاخیبوون لەدابو نەریتە کۆمەلاّیەتییە باوەکان دەگرێتەوە .

2- یاخیبوونی ڕامیاری : ئەم جۆرە یاخیبوونەش لە پێناوی ئازادی و سەربەستی مرۆڤدایە .

(لەتیف هەڵمەت) یەکێکە لە شاعیرە دیارەکانی قۆناغەکە کە (بە سوود بینین لە ئەفسانە و هێما مێژووییەکانی ناو کلتوری نەتەوەی جیهانی) وێنەی ئەم یاخیبوونە پیشان دەدات و دەڵێت :

پێتان ئەڵێم ... پێتان ئەڵێم ...یاخی بن ...یاخی بن

لەم هەموو نەخشەو بـــــــــــــاجە

یاخی بنن لەم مەیــــــــــــدانە لەم گەراجە

کە مرۆڤ وەك ئامراز تیایدا هـــــــــــەڕاجە

یاخـــــــــی بن ....یـــــــــــاخی بن

لــــــــــــەو قـــــەومــــــــانەی

کـــــــــە ســـــــوری خوێنی حەلاجە

پ/ لە ناوەڕۆکی شیعری کوردی سالاّنی (1970-1975) دا چۆن باسی فەلسەفەی ژیان و مردن کراوە ؟ تێڕوانینی شاعیرانی کورد چۆن بووە؟

و/ شاعیرانی کورد وەك بابەتێکی گرنگ لەم مەسەلەیە دواون ، تێڕوانینی هزری و فەلسەفی خۆیان لەم بارەیەوە خستۆتە ڕوو ، هەندێکیان ڕەشبینانە لە ژیانیان ڕوانیوە و بەشتێکی دەمامك کراوی کاتییان زانیوە ، بەلاّم هەندێکی تریان گەشبینانە لە ژیانیان ڕوانیوە و ڕووە گەشەکانیان بەرجەستە کردووە، هەربۆیەش پرسیارە فەلسەفییەکانی شاعیران لەچوارچێوەی _ (ژیان ومردن) دا بوون ، دواجار هەرخۆیان زۆرجار ڕەشبینانە وەلاّمیان داونەتەوە ، یاخود وەلاّمی پرسیارەکانیان بۆ خوێنەر بەجێهێشتووە ، (شێرکۆ بێکەس) لە شیعری (گینگڵ) دا بەڕوونی تێڕوانینی خۆی دەربارەی ژیان و مردن دەخاتەڕوو و دەڵێت :

ویستم ئەوە لەزەریایەك بگەیەنم

گەر جۆگەکان نەبن ....ناژی

خندکاندمی

ویستم ئەوە لە بروسکە بگەیەنم

گەر هەورەکان نەبن ....ناژی

سوتاندمی

تۆ کێی _ تۆ کێی ؟

هەتاوێکم بە بێ ئاسۆ ...

پ/ بۆچی شاعیرانی ئەم قۆناغە کەمتر کەوتوونەتە ژێر کاریگەری و کارتێکردنی شاعیرانی پێش خۆیان؟

و/ شاعیرانی ئەم قۆناغە کەمتر کەوتوونەتە ژێر کاریگەری و کارتێکردنی شاعیرانی پێش خۆیان واتە لە هەوڵی ئەوەدا بوون کەلەشیعری ئەوان لابدەن ، تەنها لەو کاتانەدا سوودیان لێ بینیون کە شیعرەکانیان درێژە پێدەری ڕەوتی یا خیبونی ئەوان بووە .

ڕوخسار و تەکنیکی شیعری کوردی لە نێوان سالآنی (1970-1975)دا :

پ/ وێنەی شیعری لەنێوان سالآنی (1970-1975) چۆن بوو؟ سەرچاوەی ئەم وێنە شیعرییانە لەچیەوە وەرگیراون ؟

و/

1- وێنەی شیعری لەم قۆناغەدا بەتەواوەتی خۆی دەربازکردووە لە لاسایی کردنەوە و جوینەوەی وێنەی دووبارە .

2- لەشیعری ئەم قۆناغەدا گەلێك وێنەی جوان بەکارهاتووە کەسەرچاوەکەی لە ڕووداو و کارەشانە مێژووییەکەو نەتەوەیی و جیهانییەکانەوە وەرگیرابوون .

3- لەشیعری ئەم ماوەیەدا وێنەی ڕووتی ڕەوانبێژی تیادا بەکارنەهاتووە .

4- وێنەی شیعری لەم ماوەیەدا لە پێناوی گەیاندنی پەیامێکدا بووە و مەبەستێکی تایبەتی لەگەڵدابووە .

پ/ زمانی شیعری کوردی لەسالآنی (1970-1975) چۆن بوو؟ ئایا جیاوازە لە زمانی خەڵکی ؟ وەلآم /

1- شاعیران هەوڵیان داوە کە وشەکان لە ناودەقە شیعرییەکان لە ئاماژە کۆنەکان دابڕن و ئاماژەی نوێیان بدەنێ ، واتە (واتای فەرهەنگی) لە وشەکاندا دەماڵێت و واتای نوێیان پێ دەبەخشێت .

2- زمانی خوازەیی پانتایی شیعری کوردی داگیرکردبوو ، کەئەمەش وادەکات وشەکان ڕاستەوخۆ واتانەدەن بەدەستەوە و زمانی شیعر ئاڵوزە و خوێنەری شیعر بەئاسانی لەواتای وشەکان ناگات .

3- زمانی شیعر لەم ماوەیەدا لەچوارچێوەی کوردی پەتیدا دەسوڕایەوە بەلآم بەئاستێکی دەوڵەمەندتر و ئاڵۆزتر لە زمانی کوردی پەتی قۆناغەکانی پێشوو .

4- گەلێك وشە و زاراوەی نوێ هاتە ناو زمانی شیعرەوە وەك وشە و زاراوەکانی (گیڤارا و ئەهریمەن و ئاهورامزاد و زەردەشت و ئاڤێستا ...)

5- گەلێك دەقی شیعری لەم قۆناغەدا دەبینین کە لەپێناو گەیاندنی ڕاستەوخۆی مەبەستی شیعرەکاندا بەشێوەیەکی سادی خراوەتە بەردەست .

6- بەکارهێنانی هێماو نیشانە لە دەقە شیعرییەکاندا بە هێماو نیشانەی خۆماڵی و جیهانیەکانەوە .

پ/ کێش و سەروا لە شیعری کوردی سالآنی (1970-1975) چۆن بوو؟

و/ 1- کێش : شاعیرانی کورد زیاتر پەیڕەوییان لەشیعری سەربەست کردووە لەگەڵ کرانەوەی ڕیچکەکەشدا دیاردەی مامەڵەکردنێکی جۆراوجۆر لەگەڵ چەمکی هۆنراوەی سەربەستدا سەری هەڵدا و بووە هۆی ئەوەی کە زۆرجار هەر سێ چەمکی هۆنراوەی سەربەست و بێ سەروا و پەخشانەشیعر تێکەڵ بکرێت، دیارترین شەقڵی شعری سەربەست دوای بلآوبوونەوەی بانگەوازی ڕوانگە لەوەدا بوو کە ڕوویان کردە بەکارهێنانی کێشی هەشت بڕگەیی و چوار بڕگەیی .

2- سەروا : سەرواش بەهەمان شێوەی بەکارهێنانی مامەڵەی لەگەڵدا کراوە چونکە نەسەروای یەکگرتوو نەسەروای مەسنەوی یان بەکارنەهێناوە ، بەڵکو بەشێوەیەکی ئازادانە مامەڵەی لەگەڵدا کردووە .

پ/ تەکنیکی شیعری کوردی سالآنی (1970-1975) چۆن بوو ؟ سوودی لە چی بینیوە ؟

و/ تەکنیکی شیعری کوردی ئەم ماوەیە سوودی لە داستانە میللی و فۆلکلۆری یەکانی ناو کلتوری کوردی و جیهانی بینیوە ، ئەم سوودبینینەش ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ بووە ، تەکنیکی شیعری ئەم ماوەیە بریتی یە لەوەی کە وەك مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ

شتە بێ گیانەکان کراوە یاخود بە پێچەوانەوە لەگەڵ شتە بێ گیانەکاندا وەك مرۆڤ دواون ، هەرچەندە ئەم حاڵەتە بەشێوەیەکی تر لە شیعری گۆراندا دەبینرێت ، ئەم حاڵەتەش بریتی یە لەوەی کە شاعیر لە جیاتی ئەوەی پاڵەوانەکانی لە مرۆڤ دروست بکات ، پاڵەوانی دەقەکانی لە شاخ و دەشت و ئاو دروست دەکات .

پ/ پەیدابوونی دەنگی شاعیرانی ژن لەماوەی نێوان (1970-1975) چۆن بوو ؟

و/ دەنگی شیعری شاعیرانی ژن لەرووپەڕی رۆژنامە و گۆڤارەکاندا دەبینرێن کە کاریگەری ئەم دەنگانە بە قۆناغی دواتری شیعری کوردی دەردەکەوێت کە بووە هەوێنی لەدایك بوونی گەلێك دەنگی زیندووی ژنە شاعیرانی کورد لە ساڵانی دواتردا ،لەوانەش وەك (دایکی سۆلاڤ ، ئەرخەوان شەونم بەرزنجی ، دایا جوان ...)

2- شیعری کوردی لەماوەی نێوان ساڵانی (1975-1991) :

پ/ لەماوەی نێوان (1975-1991) دا شیعر بووە هۆکاری چی ؟ پاشان چ شیعرێك بوژایەوە ؟

و/ شیعر بووە هۆکاری ڕەتکردنەوەی واقیع و زیندووکردنەوەی هۆشیاری نەتەوەیی و شان بەشانی تفەنگ لە دژی دوژمن لەسەنگەردا بووە ، چونکە نەدەکرا لەو سەردەمەدا کەسەردەمی بەرەنگاربوونەوە و لێپرسراوییەتی بوو شاعیران بێدەنگ بن ، بەڵکو دەبوو ڕۆڵی پێشڕەوی لە شۆڕشدا بگێڕن ، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کەشیعر بەرەو بەرەنگاربوونەووەی ڕاستەوخۆ بچێت لە بیرومەبەستدا ، واتە جارێکی تر شیعری بەرەنگاری لە ئەدەبی کوردیدا بوژایەوە .

پ/ شیعری بەرەنگاری چی یە ؟ ئەو شاعیرانەی شیعری بەرەنگارییان دەنووسی لەچەند بەش پێکهاتبوون ؟ چ شاعیرێك شیعری بەرەنگاری نوسیوە ؟ بە نمونەی شیعرەوە وەلام بدەرەوە

و/ شیعری بەرەنگاری : بریتی یە لەو جۆرە شیعرە کە درێژە بە شەڕ دەدات و بەرەنگاردەبێتەوە و ڕەتدەکاتەوە و دەگۆڕێت و سەرلەنوێ بنیات دەنێتەوە . وە ئەو شاعیرانەی کە شیعری بەرەنگارییان دەنووسی ئەمانە بوون :

1- ڕاستەوخۆ بەشداری شۆڕش بوون .
2- لەناوەوەی کوردستان بوون بەلام ناڕازی بوون لە دوژمن .
3- ئەو شاعیرانەی کە لە دەرەوەی کوردستان دەژیان .

نمونەی شیعری بەرەنگاری لەم شیعرەی (ئەنوەر قادر محەمەد) دا دەردەکەوێت :

خۆ من چەمە زستانە نیم ، هەر هاوین هات هەڵپرووکێم ئەستێرە نیم ، شەو نەبێ نەتوانم بفرم
خۆریش نیم ، بە باڵەوە لە ڕۆژدا ئاسمان تەی کەم چۆن کپ ئەبم !

پ/ ئایا ئەو واقیعە سیاسیە تاڵەی کورد کە لەدوای ساڵی 1975 توشی گەلی کورد هات توانی شیعری کوردی بەرەو ڕەشبینی ببات ؟ چۆن ؟ وەکو کام شاعیر؟

و/ نەخێر وای نەکردکە شیعری کوردی بەرەو ڕەشبینی بڕوات بەڵکو بەردەوام هیوای بە ئایندەیەکی گەش بووە ، هەربۆیەش شاعیرانی کورد بە چاوی ئومێدەوە بۆ ئایندەیان ڕوانیوە ، بە گەشبینییەوە ئاسۆی ڕووناکیان لە ئاسمانی کوردستاندا بینیوە ، (موئەیەد تەیب) کەلەم ماوەیەدا بە شێوەزاری کرمانجی ژوورو شیعری نوسیوە ، هیوایەکی زۆری بە پاشەڕۆژێکی مەزن هەیە ، زوڵم و زۆری دوژمن چۆکی پێ داناداتو سەربەرزانە دەڵێت :

سبە دایێ
پێلاڤا من
ژ تاجا میری بلندترە
داوەتا من

ژ هەمی گوڤەندا خۆشترە

بەژنو بالاێ من

ژ بوهاریێ ب خەملترە

ئەڤجا چاوا دیێ کەی گری ؟

سینگی خۆییێ تەمەت دەریا

دیێ ڤەقوتیێ ؟

پرچا خۆ یاوەکی بەفریێ

دیێ ڤە چڕی

نە دایێ نە !

نەکەی نەکەی

جلو بەرگێت خۆ ڕەش بکەی

دەرگە هیێ کولکیێ مەییێ خۆش

بۆ خەم و نیهارا ڤەکەی

پ/ ئەو دوو دەستە شاعیرە کێ بوون کەلەماوەی سالأنی (1975-1991) شیعریان دەنووسی ؟

و/ أ- دەستەیەکیان ئەو شاعیرانە بوون کە دەنگی دیاری ماوەی نێوان (1970-1975) بوون لەوانە (شێرکۆ بێکەس ، عەبدولڕەحمان مزوری ، ڕەفیق سابیر ، خەلیل دهۆکی ، ئەنوەر قادر جاف ، جەمال شارباژێڕی ، جەلال میرزا کەریم ، دڵشاد مەریوانی ...)

ب- دەستەکەی تریان ئەوانە بوون کە دواتر لە شیعری کوردیدا شوێنی خۆیان گرت و بوونە دەنگێکی دیار لەوانە (ئەنوەر مەسیفی ، هاشم سەراج ، جەمیل ڕەنجبەر ، قوبادی جەلی زادە ، جەمال غەمبار ، موئەیەد تەیب ، سەعدولاێ پەرۆش ، کەریم دەشتی ، محمد عمر عوسمان ، فەرەیدون عەبدول بەرزنجی ...)

پ/ بەگشتی شیعری ماوەی نێوان (1975-1991) لەڕووی‌ناوەڕۆکەوە چۆن بوو ؟ یان پرسیارەکە بەم شێوازە

پ/ئەو بابەتانە چین کە شیعری بەرەنگاری لە سالأنی (1975-1991) لە خۆی گرتبوو ؟

وەلأم/

1- شیعر دەبێتە هۆکارێك بۆ شکاندنی ترس لە دوژمن و بەرزکردنەوەی ورەی مرۆڤی کورد بەرامبەر بە دوژمن و بەخشینی هیواو ئومێدی سەرکەوتن بە خەڵکی .

2- شیعر وەك هۆکارێکی بەهێزی ڕووناکبیری توانی بەشدارییەکی کارابێت لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردا و هاوکاری پێشمەرگە بووە لەسەنگەردا .

3- شیعری کوردی هەوڵی داوە لە ئاستی خەمی پڕ ناسۆری گەلەکەیدا بێت و ئەم کارەساتانە ببنە هەوێنی دەقە شیعرییەکان .

4- شاعیرانی کورد ویستیان لەڕێگەی شیعرەوە هاواری کورد بۆ ڕای گشتی بەرزبکەنەوە و داوایان لەگەلان ئازادیخوازی جیهان کردووە کە پاڵپشتی گەلی کورد بن لە پێناوی بەدەست هێنانی مافەکانیاندا .

پ / ئەو سێ توخمە سەرەکییەی کە لە شیعری بەرەنگاریدا بەکارئەهاتنچی بوون ؟

و / 1- پێشمەرگە وەك داینەمۆی شۆڕش . 2- شەهید وەك هێمای قوربانبدانی کورد .

3- کورد و کوردستانیش وەك مەڵبەندی ژیان و خاکی پیرۆزی نەتەوە .

شەهید (جەمیل ڕەنجبەر) لەم ڕۆژگارەدا کە خۆی پێشمەرگە و شۆڕشگێڕ بوو بە نووکی خامە لەبەرواری (29-12-1979) لە مەیدانی بەرەنگاری دەنووسێت و بە ورەیەکی بەرز و گەشبینیەکی زۆرەوە دەڵێت :

ڕوبارێکی خوێناوی

ئەو بڕیارەی درویْنەی خەوی کردم

مەلی هەژار

لە فڕگەی ژان هەڵدەنیشێ

پێشمەرگەی لێ دادەبەزێ

هەرچی کانیاوی سەنگەرە

بۆ ڕووباری بەهار دەزێ

پ/ هەڵوێستی شیعری کوردی بەرامبەر بە سیاسەتی پاکتاوی نەژادی کورد لە ساڵانی هەشتای سەدەی ڕابردوودا چۆن بوو ؟

و/ دوژمن دەستی دایە ئەنفال کردنی کورد و کیمیابارانکردنی هەڵەبجە و ناوچەکانی کوردستان ، ئەم کردەوانەی دوژمن بە قێزەونترین کاری جینۆساید دادەنرێت لە مێژووی هاوچەرخی کورد و ناوچەکە و جیهاندا ، هەر بۆیەش شیعری کوردی هەوڵی داوە لە ئاستی خەمی پڕناسۆری گەلەکەیدا بێت و ئەم کارەساتانە ببنە هەوێنی دەقە شیعرییەکان هەروەها ویستیان لە ڕێگەی شیعرەوە هاواری کورد بۆ ڕای گشتی بەرزبکەنەوە و داوایان لە گەلانی ئازادیخوازی جیهان کرد کە پاڵپشتی گەلی کورد بن لە بەدەست هێنانی مافەکانیدا .

ئەوەتا بۆ مەرگ بارانی هەڵەبجە (جەوهەر کرمانج) لە ساڵی (1988) بە نوکی خامەی شیوەن دەکات بۆ ئەم تاوانە کەم وێنەیەی مێژووی مرۆڤایەتی و دەڵێت :

(هەڵەبجەی دووەم هاتن)

هەڵەبجە ... بێشکە و جۆلانەی

ئەحمەد مەختار و گۆران بوو

هەڵەبجە ...

جێگای نزرگەی ئاشقان بوو

هەڵەبجە تاجی سەروەری

شەهیدانی کوردستان بوو

هەڵەبجە ...

هەڵگری ئالآی نەبەزینی

بیست و پێنج ملوێن ئینسان بوو

کە هەڵەبجە شەهید کرا

کوردستانی گەورە گریا

کە هەڵەبجە ... دە هەزار چاو

دە هەزار مەچەك و بازووی

بوون بە ئەڵقە و

داگیرکەر کردیانە پەنجە

ئەشکی چاوان بوو بە دەریا

ئاسمان گریا

زەوی گریا دیوانی مەولەوی گریا

پ / شیعری كوردی لە ساڵانی (1975-1991) جگە لەو ڕۆحە بەرەنگارییەی كە پێی دەناسرێتەوە ، جوانترین شیعریشی بۆ چ مەبەستێكی تر نووسیوە ؟

و/ جوانترین شیعر بۆ ژن و مەبەستەكانی تر شیعر نوسراوە ، لە خاسیەت و سیمای تایبەتی وا نوسراون كەلەگەڵ ڕەوتی بەرەوپێشەوەچونی شیعری كوردی لە قۆناغەكەدا بگونجێنێ ، لەم لایەنەشدا دەنگی شاعیرانی وەكو (محەمەد عومەر عوسمان ، فەرەیدون عەبدول بەرزنجی ، قوبادی جەلی زادە ، دلاوەر قەرەداغی ، جەمال غەمبار ...) دەبینرێت .

پ/ چوونەدەرەوەی شاعیرانی كورد بۆ دەرەوەی كوردستان چی كاریگەرییەكی لەسەر ئەدەبی كوردی بەجێهێشت ؟

و/ لە ئەنجامی چوونەدەرەوەی شاعیرانی كورد بۆ دەرەوەی كوردستان بەهۆی زەبروزەنگی دوژمنەوە ئەم شاعیرانە ئاشنابوون بەشیعری گەلانی تر ، ئەمەش زەمینەیەكی گونجاو بوو بۆ نزیك بوونەوە لە ڕۆشنبیری جیهان ، هەر ئەم تێكەڵاوبوونەش وای كرد كە شیعری كوردی لەم ماوەیەدا تا ماوەیەك كەوتە ژێر كارتێكردنی ئەدەبی ڕۆژئاوا .

پ/ هەستی گەڕانەوە بۆ خاكی كوردستان چ سیمایەكی لە شیعری ئەو شاعیرانەدا دروست كردبوو كە لەدەرەوەی كوردستان دەیان نووسی ؟ چ شاعیرێك شیعری بۆ ئەم مەبەستە نووسیوە ؟

و/ هەستێكی پڕ لەخۆشەویستییان بۆ كوردستان هەبووە ، بەتایبەتی هەستی گەڕانەوە بۆ خاكی پیرۆزی كوردستان لەدەقی شیعری ئەو شاعیرانەدا ڕەنگی داوەتەوە ، هەرئەوەش وادەكات كە بڵێین یەكێك لە سیما دیارەكانی شیعری ئەم ماوەیە سەرهەڵدانی هەستی نامۆبوون و غەریبی شاعیرانە كە لەڕێی شیعرەكانیانەوە گەیاندوٚتە كوردستان ، (عەبدوڵڵا پەشێو) ئەو شاعیرەیە كەلە ساڵی (1978) دا شیعری (سەربازی ون) ی نووسیوە ، هەستی پڕتاسەی بەرامبەر خاكی كوردستان و ژمارەی زۆری شەهیدان دەردەبڕێت و دەڵێت :

كە وەفدێ دەچێتە شوێنێ
بۆ سەرگۆڕی سەربازی ون
تاجە گوڵینەیەك دێنێ
ئەگەر سبەی
وەفدێك بێتە وڵاتی من
لێم بپرسێ:
كوانێ گۆڕی سەربازی ون
دەڵێم :
گەورەم !
لە كەناری هەر جۆگەیێ
لەسەر سەكۆی هەر مزگەوتێ
لەبەردەرگای هەر ماڵێ
هەر كڵێسەیێ
هەر ئەشكەوتێ
لەسەر گابەردی هەر شاخێ
لەسەر درەختی هەرباخێ
لەم وڵاتە :
لەسەر هەر بستە زەمینێ
لەژێر هەر گەزە ئاسمانێ
مەترسە كەمێك سەرداخە و
تاجە گوڵینەكەت دانێ !
1978/11/5 - مۆسكۆ

ڕەخنەی ئەدەبی

پ/ وشەی ڕەخنە بەرامبەر بە چی بەکاردەهێنرێت ؟

و/ لە زمانی کوردیدا وشەی ڕەخنە بەرامبەر وشەی (نقد) ی عەرەبی و وشەی (کریتیك) ی ئینگلیزی بەکاردەهێنرێت .

پ/ لقەکانی لیکۆڵینەوەی بەرهەمی ئەدەبی کامانەن ؟

و/ ڕەخنەی ئەدەبی لە پاڵ مێژووی ئەدەب و تیۆری ئەدەبدا دەبنە سێ لقی لیکۆڵینەوەی بەرهەمی ئەدەبی واتە ڕەخنەی ئەدەبی لقێکی لیکۆڵینەوەی ئەدەبیەو بایەخ بە لیکۆڵینەوەی بەرهەمی ئەدەبی دەدات .

پ/ ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی چییە ؟

و/ ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی شیکردنەوە و ڕاڤەکردن و هەڵسەنگاندنی دەقی ئەدەبی یان دیاریکردنی بەهای دەقی ئەدەبی یە ، واتە ڕەخنەی ئەدەبی لەو بنەما هونەری و بیریانە دەکۆڵێتەوە کە دەقی ئەدەبییان لێ بنیات دەنرێ و بە شیوەیەکی زانستانە بەهای ئەو بنەمایانە دیاری دەکات ، بەمەش ڕادە و ئاستی گرنگی و بایەخی دەق بۆ خوێنەر و داهێنەریش دەسنیشان دەکات .

پ/ ڕەخنەگران چ کاریگەرییەکان هەیە لەسەر بەرهەمی ئەدەبی ؟

و/ ئەگەر ئەدیبان بەرجەستەکەری جوانی و ڕەنگ پێدەرەوە و ڕەنگ ڕێژکەری ژیان و دەروونی مرۆڤ بن ئەوا ڕەخنەگران بۆ خۆیان بزوێنەری چالاکی ئەدەبی و بزووتنەوەی ئەدەبی و داهێنانی ئەدەبین .

پ/ پێویستە ڕەخنەگر چۆن بێ ؟

و / 1- دەبێ ڕەخنەگر لیکۆڵەرێکی شارەزا بێت و زانیاری تەواوی دەربارەی مێژووی ئەدەب و تیۆری ئەدەبی میللەتەکەی و میللەتانی تر هەبێت .

2- چێژ لیوەرگرێکی ئەدەبیش بێ و دەبێت زانیاری لە بوارە جیاجیاکانی ژیانی سیاسی و کۆمەلایەت ئابووری ڕۆشنبیریدا هەبێ.

3- شارەزاییەکی گشتی لە زانستە مرۆیی و زانستیەکاندا هەبێت .

مێژووی ڕەخنەی جیهانی

پ/ لە مێژووی ڕەخنەی جیهانیدا کام ڕێڕەوی ڕەخنەییانە بەدی دەکرێن ؟ باسی بکە

و/ أ- ڕێڕەوی ڕەخنەی ڕۆژئاوایی / سەرەتای ئەم ڕێڕەوە ڕەخنەییە دەگەڕێتەوە بۆ پیش زایین و لەئەدەبی یۆنانییەوە دەستی پێکردووە .

ب- ڕێڕەوی ڕەخنەی ڕۆژهەلاتی / سەرەتای ئەم ڕێڕەوە ڕەخنەییە لە ئەدەبی عەرەبی سەردەمی (جاهیلی) یەوە دەست پێدەکات.

پ/ یەکەم هەنگاوی ڕەخنە لای یۆنانیەکان چۆن سەری هەڵداوە ؟

و/ یەکەم هەنگاوی لەم ڕێڕەوەدا کاتێ بەدی هاتووە کە لەکاتی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی جەژنەکانیانەوە شانۆگەرییان پیشکەش کردووە و لیژنەیەکیان بۆ هەڵبژاردنی باشترین دەقی تراجیدی یان کۆمیدی کە بەشیعر بووە دەستنیشان کردووە ، جا هەڵبژاردنی باشترین دەق لەلایەن ئەو لیژنەیەوەبۆ خۆی چالاکییەکی ڕەخنەیی بووە ، چونکە بە پێی چەند پێوانەیەکی هونەری و بیری دەقەکانیان هەڵبژاردووە .

پ/ یەکەم هەنگاوی رەخنە لای یۆنانیەکان کەی سەری هەڵدا ؟ لای کێ ؟ ناوی بەرهەمەکە چی بووە ؟

و/ لەسەدەی پێنجی پێش زایین شاعیرێکی یۆنانی کەناوی(ئەرستۆفانیس) بووە لەبەرهەمێکی کۆمیدی خۆیدا بەناونیشانی (بۆقەکان) ڕاوبۆچوون و تێڕوانینی ڕەخنەیی دەربارەی شاعیری گەورەی یۆنانی خستووەتە ڕوو ، ئەو دوو شاعیرەش (یۆربیدز و ئەسخیلۆس) بوون .

پ/ دیارترین ئەو فەیلەسوفانە کێ بوون کە ڕێچکەی ڕەخنەی ئەدەبییان لای یۆنانییەکان کردەوە ؟ بیروڕای هەر یەکێکیان دەربارەی شیعر چۆن بووە ؟ باسی بکە

و/ دیارترینی ئەو فەیلەسوفانە (ئەفلاتون) و (ئەرستۆ) بوون

(ئەفلاتوون) ڕای وابووە کە شاعیران ناتوانن ڕاستیەکان بگەیەنن بە خەڵکی و لەبری ئەوەی چاکەیان فێربکەن ، هەڵیان دەخەڵەتێنن و دەروونیان تێکدەدەن و وایان لێدەکەن کە جڵەو بدەنە دەست هەست و سۆزیان نەك ئەقڵیان .

(ئەرستۆ) بە پێچەوانەی ئەفلاتونەوە بەرهەمی شیعری بەسوودمەند داناوە بەتایبەتی تراجیدیا ، کەبەلایەوە دەتوانێت دەروونی بینەر لەهەردوو هەست و سۆزی ترس و بەزەیی پاك بکاتەوە .

پ/ هونەری شیعر بەرهەمی کێیە؟ ناوەڕۆکەکەی باسی چی دەکات ؟

و/ ئەرستۆ لەبەرهەمەکەیدا کە بەناونیشانی (هونەری شیعر) ە کۆمەڵێ دەستوور و یاسای هونەری بۆ تراجیدیا دارِشتووە کە بونەتە بناغەی تیۆری ڕەخنەی ئەوروپی بەگشتی و بنەمای ڕەخنەی کلاسیکی نوێ کاتێ وەك ڕێبازێکی ئەدەبی لەسەدەی حەڤدەدا لە فەرەنسا سەری هەڵداو گەشەی کرد .

پ/ چ رەخنەگرێك ڕا و بۆچونەکانی (ئەرستۆ) ی جێگیرکرد؟ کردنیە پێوانەی چی ؟

و/ ڕەخنەگری بەناوبانگی فەرەنسی (بوالۆ) ڕا و بۆچوونەکانی (ئەرستۆ) ی جێگیرکرد و کردنیە پێوانەی ڕەخنەی کلاسیکی نوێ لە ئەوروپا ، هۆی ئەمەش ئەوەبوو کە ڕبازێکی کلاسیکی بۆ خۆی لە ئاکامی بووژانەوە و لاسایی کردنەوەی بەرهەمی یۆنانییەکان و ڕۆمانییەکان سەری هەڵدا .

پ/ گرنگترین بنەما و پیوانەی ڕەخنەی کلاسیکی نوێ بریتی بوون لەچی ؟

و/ 1- جڵەو دانە دەست ئەقڵ و ژیری و دوورکەوتنەوە لەهەست و سۆز و دەربڕینی کەسی .

2- بایەخدان بە چێژی دروست و گرنگی دان بە بەها مرۆڤایەتییە گشتیەکان .

3- گرنگی دان بە ئەرك و ئامانجی شیعر و دەرخستن و پیشاندانی لایەنی چاك و بەرزی ژیان لە تراجیدیاکاندا .

4- ڕووکردنە ئەو بابەتانەی کە چارەنووسی مرۆڤیان تیا بەرجەستە دەکرێت .

پ/ گرنگترین پێوانە ڕەخنەییەکانی ڕێبازی ڕۆمانتیکی چییە ؟

و / 1- بایەخدان بە هەست و سۆزی کەسی و دوورکەوتنەوە لە ئەقڵ .

2- گرنگیدان بەو بەهایانە کە کەسین و بەلای تاکە کەسەوە گرنگن .

پ/ ئەلفرێد دی مۆسێ و بوالۆ سەر بە چ ڕێبازێکی ئەدەبین ؟ جیاوازی چییە لە نێوان بۆچوونەکانیان دە ربارەی ئەقڵ؟

و/ ئەلفرێد دی مۆسێ کە نوسەرێکی ڕۆمانتیکی فەرەنسی یە دەڵێ : (ئەوەی گرنگ بێت بەلای منەوە ئەوەیە کە گوێ نەدەمە ئەقڵ) ، لە کاتێکدا کە (بوالۆ) ی ڕەخنەگری کلاسیکی بوو وتویەتی : (هەمیشە بە دەنگ ئەقڵەوە بچۆ و لەوەوە یەکێتی بەرهەمەکانت بەدەست بهێنە).

پ/ دیارترین ڕەخنەگرەکانی ڕێبازی ڕۆمانتیکی کێن ؟ چۆن لەدەقی ئەدەبییان ڕوانیووە ؟

و/ دیارترین ڕەخنەگری ڕێبازی ڕۆمانتیکی 1- (مادام دی ستال) کەبەلایەوە (دەبێ دەقی ئەدەبی ڕەنگ پێدەرەوەی ژیانە کۆمەلایەتی و خووڕەوشت و نەریتی کۆمەڵ) بێت . 2- (سانت بیڤ) کە بەلایەوە (دەقی ئەدەبی ڕەنگ پێدەرەوەی هەست و سۆزی نووسەرە ، هەربۆیە دەبێ ڕەخنەش تیشك بخاتە سەر دەروونی نووسەر و ناخی نووسەرمان بۆ ڕۆشن بکاتەوە) .

پ/ لەدوای ڕێبازی ڕۆمانتیکی کۆمەڵێ ڕێبازی تری ئەدەبی سەریان هەڵدا چی بوون ؟

و/ وەك ڕێبازی (ڕیالیزمی و پرناسی و هێماگەریی و فۆرمالیزمی ....هتد) لەپاڵ ئەم ڕێبازە ئەدەبییانەشدا چەند ڕێبازێکی ڕەخنەیی هاتنە کایەوە کە گرنگترینیان ڕێبازەکانی (شیکاری دەروونی و مارکسی و شێوەگەرایی و بنیات گەری) بوون .

پ/ بەگشتی ڕەخنەی نوێ لە ئەدەبی ئەوروپی پێ لەسەر چی دادەگرێت ؟

و/ بەگشتی ڕەخنەی نوێ لەئەدەبی ئەوروپی پێ لەسەر ئەوە دادەگرێ کە دەبێ پێوانە ڕەخنەییەکان بابەتی بن و لەبازنەی تێڕوانینی کەسی ڕەخنەگردا نەهێلرێتەوە و ڕاستەوخۆ لە سروشتی دەقی ئەدەبی خۆیەوە بەدەست بهێنرێن .

ڕەخنەی ئەدەبی ڕۆژهەلاتی (عەرەبی ئیسلامی)

پ/ سەرەتای ڕەخنەی عەرەبی ڕۆژهەلاتی چۆن دەستی پێکردووە ؟ بەناوبانگترین شاعیری ڕەخنەگر لەو سەردەمەدا کێ بوو ؟ پێوانە ڕەخنەییەکانی چۆن بوون ؟

و/ سەرەتای ئەم ڕێڕەوە لەئەدەبی عەرەبی سەردەمی جاهیلی یەوە دەست پێدەکات ئەوەش کاتێ کەهۆزە عەرەبەکان ساڵانە لە بازاڕی (عوکاز) لە نزیك مەککە کۆدەبوونەوە و شاعیرانی هەر هۆزێك بەرهەمی خۆی بۆ شاعیری گەورەی ئەو کاتە کەناوی (نابیغە ئەل زوبیانی) بووە خوێندووەتەوە کە ئەویش وەك دادوەرێکی ئەدەبی و ڕەخنەگرێك ڕاوبۆچونی خۆی دەربارەی دەقە شیعرییەکان خستووەتەڕوو ، پێوانە ڕەخنەییەکانیش زیاتر هونەری بوون و لەدەوری وشە و واتای جوان و گونجاو و شیاو و شایستە سووڕاونەتەوە .

پ/ پاش بلاوبوونەوەی ئاینی ئیسلام پێوانە ڕەخنەییەکان چۆن بوون ؟

و/ پاش بلاوبوونەوەی ئاینی ئیسلام پێوانە ڕەخنەییەکان لە ڕێنماییەکانی ئاینی پیرۆزی ئیسلامەوە بەدەست دەهێنران و لە ڕوانگەی باوەڕی ئایینی شاعیرەوە لەدەق ڕۆنراوە و داوادەکرا کە شاعیران دەبێ پەیامدار بن و بەرهەمەکانیان لە خزمەتی کۆمەڵگا ئیسلامییەکەدا بێت .

پ/ بۆچی لەسەردەمی عەباسییەکاندا پێوانە ڕەخنەییەکان فراوانتربوون ؟ چ تێڕوانینێکی نوێ پەیرەوکراوە ؟ ئەو ڕێڕەوە ڕەخنەییەکەی گەشەی کردووە ؟

و/ بەهۆی تێکەلاوبوونی ڕۆشنبیری گەلە موسوڵمانەکانەوە بەهۆی ئاگاداربوون لە ئەدەب و ڕەخنەی یۆنانی بە تایبەتی (هونەری شیعر) ەکەی ئەرستۆیە ، پێوانە ڕەخنەییەکان فراوانتربوون و بەرەو بایەخدان بەلایەنی هونەری براون و زیاتر ئەو تێڕوانینە ڕەخنەییە پەیرەو کراوە کەبەلایەوە دەقی شیعری چنراوێکی زمانییە و دەبێ شاعیر بایەخ بدات بەلایەنی جوانکاری دەقەکە بدات ، وەلەسەدەی نۆزدی بەدواوە ئەو ڕێڕەوە ڕەخنەییە بەسوود وەرگرتن لە ڕیبازە ڕەخنەییەکانی ئەدەبی ئەوروپی گەشەی کردووە و ئاوێتەی ڕێبازە ڕەخنەییە جیهانییەکان بووە .

ڕەخنەی ئەدەبی کوردی

پ/ بۆچی چالاکی و بەرهەمی ڕەخنەییمان لەچاو بەرهەمی شیعریدا کز و لاواز دەبینرێت ؟

و/ چونکە تائیستاش وتار و لێکۆڵینەوەی ڕەخنەیی پێش سەدەی بیستەممان دەست نەکەوتووە و ئەو بەرهەمە ڕەخنەییانەی کەهەن مێژووەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی بیستی سەدەی ڕابردوو بەدواوە ، کە ڕۆژنامەگەری کوردی تیایدا بەرەو گەشەسەندن چووە و چاپەمەنی کوردیش بەرەو پێش هاتووە.

تێبینی :لەگەڵ ئەو دیاردەی کزی و لاوازییەی ڕەخنەی کوردیشدا دەکرێ ئەو ڕاستییە بخەینە بەردەست کە لە قۆناغە جیاجیاکانی شیعری کوردی پێش سەدەی بیستەمدا چالاکی ڕەخنەیی لە ئارادا بووە و شاعیرانی کورد خۆیان لەبەرهەمە شیعرییەکانیاندا تێڕوانین و بۆچونی ڕەخنەییان خستووەتە بەردەست و دەستنیشانی کۆمەڵێ پێوانەی ڕەخنەییان کردووە .

مەلای جزیری

پ/ مەلای جزیری وشەی ڕەخنەی بە چ واتایەك بەکارهێناوە ؟ چ بنەمایەکی ڕەخنەیی دەست نیشان کردووە ؟ باشترین شیعر چ شیعرێکە؟

و/مەلای جزیری کۆمەڵێ باسی ڕەخنەیی وروژاندووە، وشەی ڕەخنەی بەو واتایە بەکارهێناوە کە ئێستا بەکاری دەهێنن ،هەروەها کۆمەڵێ زاراوەی ڕەخنەیی بەکارهێناوە کە هەریەکەیان تایبەتن بە چەند پێوانەیەکی ڕەخنەی شیعری وەك (نەزمی لەتیف) و (سفك) و (ئەشکال و ئەوزاعێن بەدیع) ، مەلای جزیری لەم هۆنراوەیەدا ئەو بنەما ڕەخنەییە دەستنیشان دەکات کە بەلایەوە (باشترین شیعر ئەو شیعرەیە کە وشەکانی جوان و چێژ بەخش و ڕەوان بن و واتاکانیشیان سوودبەخش بن)

ئەحسەن ژ ڤی وەسفێ ڕەفیع	ئەشکال و ئەوزاعێن بەدیـــع
تـــــــــێتن ژ نورێ وەك ڕەقیع	بێ عەیب و نەقس و ڕەخنەدا

پ/ ئەحمەدی خانی لە کاتی ڕەخنەگرتندا داوای چی دەکات لە ڕەخنەگران؟ خانی دەقی شیعری بە چی چواندووە ؟بە نمونەی شیعری باسی بکە

و/ لێرەدا خانی ئەو ڕاستیە دەخاتە بەردەست کە دەقی شیعری لە دوای لەدایکبوونی لە لایەن ڕەخنەگرانەوە ڕەخنەی لێدەگیرێت بۆیە ئەمیش داوا لە ڕەخنەگران دەکات کە لەکاتی ڕەخنەگرتندا ڕەنج و ماندووبونی شاعیریان لەبەرچاو بێت و ئەگەر کەم و کوڕیەکیش هەبوو ئەوا نەیکەنە بەهانە و بەیەکجاری دەقەکە بەبێ سوود و بێکەڵك دانەنێن ، چونکە هەموو دەقێك کە ڕەسەن بێت و دزراو نەبێت وەك ڕۆڵەی شاعیر وایە و لای شاعیر خۆشەویستە ، کەسیش پێی خۆش نیە بە خراپی لە منداڵەکانی بڕوانرێ, بەو تێڕوانینە خانی ئاوڕی لە باسێکی گرنگ داوەتەوە کە کێشەی داهێنانە . بۆیە خانی دەڵێت :

لـــــێ هێڤی دکەم ژ موستەعیدان	حـــــــــەرفـان نەگرن ل موستەفیدان
ئەڤ نامە ئەگەر خراپە گەر قنج	کێشایە مە دگەل وی دوو سەد ڕەنج

پ/ خانی چۆن باسی کورت بڕی کردووە لە دەقی شیعریدا ؟

و/ لێرەدا خانی باسێکی گرنگی ڕەخنەیی دەوروژێنێت کە ئەویش باسی کورت بڕی یە لەدەقی شیعریدا بۆ خۆی تائەمڕۆش پێوانەیەکی ڕەخنەی شیعریەوە ، هەمیشەش داوا لە شاعیران کراوە کە هەوڵبدەن بە کەمترین وشە زۆرترین واتا بدەن بە دەستەوە ، وەك لەم دوو دێڕەدا دەڵێت :

ئەی خامە تەژی گەلەك درێژکـــر	ئەڤ نامە بەسە تەپڕ قرێژکـر
هەرچەندە کەلام شوبهی دوڕبەت	بـــــێ قەدر دبت دەما کو پڕ بەت

پ/ چۆن نالی شاعیر دەست نیشانی کۆمەڵێ پێوانەی ڕەخنەیی کردووە ؟

و/ نالی کۆمەڵێ پێوانەی ڕەخنەیی خستووەتەڕوو کە لەبنەما گرنگەکانی ڕەخنەی ئەدەبی سەردەمەکەی بوون وەك :

کەس بەئەلفازم نەڵێ خۆ کردی یە خۆ کوردی یە

هەرکەسێ نادان نەبێ خۆی تالبی مەعنا دەکـــا

نالی ڕوودەکاتە ئەو کەسانەی کە ڕەخنەیان لێگرتووە و توانجی ئەوەیان لێ داوە کە شیعر بە زمانی کوردی دەڵێ و شیعری کوردیش بەهرەو هونەرمەندی تیادانییە ، پێیان دەڵێ هونەرمەندی لەوەدایە کە چۆن توانیویەتی بە زامنی کوردی ئەو واتا جوان و ناسکانە دەربڕێ ، بەم پێیەش (نالی) لێرەدا بەو پێوانە ڕەخنەییە (وشە و واتا)ی شیعری هەڵسەنگاندووە کە بەلایەوە بەهای دەق واتای جوان و نوێیە نەك هەر بەتەنها وشە و واژەی جوان و ڕازاوە ، لەبەیتێکی تردا نالی دەڵێت :

نالی عەجەب بە قووەتی حیکمەت ئەدا دەکــا

مەعنایی زۆر و گەورە بەلەفزی کەم و بچووك

کەواتە لێرەدا (نالی)یش وەك ئەحمەدی خانی دەستنیشانی ئەو بنەڕەتە ڕەخنەییە دەکات کە بەلایەوە شیعری جوان و بەهادار ئەو شیعرەیە کە بەکەمترین وشە زۆرترین واتای دەربڕیوە .

پ/ سالمی شاعیرچ بنەڕەتێکی ڕەخنەیی دەستنیشان کردووە ؟ بەنمونەی شیعری باسی بکە

و/ سالم بەو چەشنە شانازی کردنە بەتوانای شیعری خۆیی و شاعیرانی هاوڕێیەوە پەردە لەسەر ئەو ڕاستیە هەڵدەداتەوە کە بنەڕەتێکی گرنگی ڕەخنەیی لەو قۆناغە ئەدەبیەدا ، توانای بەکارهێنانی هونەرەکانی ڕەوانبێژی عەرەبی بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیان و بە زمانی کوردی لە مەیدانی ئەو زانستەدا ببنە سوارچاکی سەردەمەکەیان ، وەك لەم باریەوە دەڵێ :

لە ڕۆژی ئیمتیحانا دیم بە رابەر تالیب و مــــەعشووق

کەمەربەستەی هونەر هاتن لە تیــپی عیشق بازانـا

لەیەم لا نالی و مەشوی لەلایێ ســـالم و کـــــوردی

لەهەنگامەی هونەر گەرمی تکا جوبوون لە مەولانا

پ/ چۆن حاجی قادری کۆیی ئاوڕی لە چالاکی ڕەخنەیی سەردەمەکەی داوەتەوە ؟ بەلای ئەوەوە دەبێت ڕەخنەگر چۆن بێت ؟بە نمونەی شیعری باسی بکە

و/ ڕەخنەگر دەبێت کەسانی شارەزا و بەتوانابن چونکە هەموو کەسێك ناتوانێت ببێتە ڕەخنەگر ، حاجی قادر بە (سەڕافی زێڕ و زیوی قسە) ناویان دەبات ، لەلایەکی تریشەوە بە پشت بەستن بە پێوانەیەکی ڕەخنەیی ئەو سەردەمە کە پێوانەی ڕەوانبێژی و ڕوونبێژی بووە ، بەهای شیعری کوردی دیاری دەکات و شانی پێ لە شانی شیعری فارسی دەدات و دەڵێت :

شەبیهی جۆلاْ کە زاری نەبێ بەسەر دڕی خۆی

مەڵێن فەساحەتی کوردی بە فارسی نـــــاگا

بەلاغەتێکی هەیە هیچ زوبانێ نایگاتــــــــــــێ

لە بێ تەعەسوبی کوردانە بێ ڕەواج و بەهـــــا

ڕەخنەی ئەدەبی کوردی لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی

پ/ چالاکی و پێوانە ڕەخنەییەکانی ئەدەبی کوردی کەی و چۆن گەشەی کردووە ؟

و/ چالاکی و پێوانە ڕەخنەییەکانی ئەدەبی کوردی لەدوای جەنگی جیهانی یەکەم و لەگەڵ سەرهەڵدان و بەرەو پێشچوونی چاپەمەنی کوردییدا گەشەیان کرد و بەرەو پێش چوون و بەرفراوانتربوون .

پ/ یەکەم بەرهەمی مێژوویی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی چی بوو ؟ باسی چی دەکات ؟

و/ کتێبەکەی (ئەمین فەیزی بەگ) ە کە لە ساڵی (1920) دا بەناونیشانی (ئەنجومەنی ئەدیبان) لەئەستەمبول چاپ کراوە ، لەو کتێبەدا بەکورتی باس لە ژیانی چەند شاعیرێکی کورد کراوە ، نموونە لە شیعرەکانیان خراوەتە بەردەست ، بەم پێیە ئەو کتێبە دەچێتە خانەی مێژووی ئەدەبەوە نەك ڕەخنەوە .

پ/ چۆن مەولەوی لە ڕێکخستنی سەروادا داهێنانی کردووە ؟

و/ مەولەوی لە ڕێکخستنی سەروادا داهێنانی کردووە ، کاتێ لە چوارینێکدا سەروای دێڕی یەکەم و سێیەمی هاوسەروا کردووە و دێڕی دووەم و چوارەمیشی بە سەروایەکی تر هاوسەروا کردووە ، ئەم چەشنە بەکارهێنانی سەرواشی لە شیعری هیچ میللەتێکەوە وەرنەگرتووە بەڵکو خۆی دای هێناوە .

پ/ شێخ نوری شێخ ساڵح کەی و لەکوێدا زنجیرەیەك لێکۆڵینەوەی بڵاوکردۆتەوە ؟ ئەو لێکۆڵینەوانە دەچنە چ خانەیەوەکەوە ؟ ڕوونی بکەرەوە

و/ شێخ نوری شێخ ساڵح ساڵی (1926) لە ڕۆژنامەی (ژیانەوە)دا بەزنجیرە لێکۆڵینەوەیەکی دەربارەی ئەدەب بەگشتی و شیعر بەتایبەتی بڵاوکردووەتەوە ، لەگەڵ ئەوەی ئەو لێکۆڵینەوەیە زیاتر دەچێتە خانەی تیۆری ئەدەبەوە بەڵام لەو باسانەیدا کە دەربارەی (جوانی) دەقی ئەدەبییە لە تیۆری ڕەخنەی ئەدەبی نزیك دەبێتەوە بەتایبەتی لەو باسەیدا کە جیاوازی نیوان زمان و شێوازی ئاخاوتنی ڕۆژانە و شێوازی زانستی و شێوازی ئەدەبی دیاری دەکات .

پ/سیاپۆش لەساڵی چەند وتارێکی بەناوی شاعیرەکانمان بڵاوکردۆتەوە؟ وتارەکە دەچێتە چ خانەیەکی ئەدەبی ؟ باسی بکە

و/ سیاپۆش لە ساڵی (1932) دا بەرهەمێکی بە ناونیشانی (شاعیرەکانمان) بڵاوکردۆتەوە ، ئەم وتارەش نەك هەر ڕاستەوخۆ دەچێتە خانەی ڕەخنەوە بەڵکو دەرگایەکی نوێش لەبەردەم ئەدەب و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بپۆشێ و بەرگێکی نوێ بکاتە بەر ڕەخنەی ئەدەبی کوردی .

پ/(گوڵ دەستەی شوعەرای هاوعەصرم) کتێبی کێ یە ؟ ساڵی چەند بڵاوکرایەوە ؟ ئەم کتێبە دەچێتە چ خانەیەکەوە ؟بۆچی؟

و/ (گوڵ دەستەی شوعەرای هاوعەصرم) کتێبی (عەلی کەمال باپیرە) ساڵی 1939 بڵاوی‌کردۆتەوە ، ئەم بەرهەمە دەچێتە خانەی مێژووی ئەدەبەوە نەك ڕەخنەی ئەدەبییەوە چونکە بەکورتی باس لە ژیانی چەند شاعیرێکی کوردی هاوچەرخ دەکات و نمونەی شیعرەکانیان دەخاتە بەردەست .

پ/ ڕەخنە لەگۆڤاری (گەلاوێژ) دا چۆن بوو ؟ ئەو وتارانە چۆن بوون ؟ چ نووسەرێك ڕەخنەی گرتووە ؟

و/ لەگەڵ بڵاوبونەوەی گۆڤاری (گەلاوێژ) دا ، زەمینەیەکی لەباری ڕەخسا بۆ وتاری ڕەخنەیی و کۆمەڵێك نووسەر لەبواری پراکتیکدا کۆمەڵێك وتاری ڕەخنەییان بڵاوکردووەتەوە ، بێگومان ئەم وتارانەش لەئاستی جیاجیابوون و زۆرجار بۆ خۆیان بوونەتەوە جێگای ڕەخنەلێ گرتن ، هەروەك لەو وتارەی (جەمیل بەندی ڕۆژبەیانی) دا دەردەکەوێت .

پ/ لەسالانی چلەکاندا چ بەرهەمێکی ئەدەبی کەوتە بەردەستی خوێنەران؟ خاوەنەکەی کێیە ؟ باسی چی دەکات؟

و/ لەچلەکانی سەدەی ڕابردوودا بەرگی یەکەمی (شیعر و ئەدەبیاتی کوردی) ڕەفیق حیلمی کەوتە بەردەستی خوێنەران ، ئەگەر چی ئەم بەرگەی زیاتر دەچێتە خانەی مێژووی ئەدەبەوە بەلام لەهەندێ شوێندا ڕا و بۆچۆنی ڕەخنەیی دەربارەی شاعیرەکان خستووەتە بەردەست.

پ/ ساڵی 1952 چ بەرهەمێکی ئەدەبی کوردی بڵاوکرایەوە ؟ خاوەنەکەی کێیە ؟ بەهۆی چییەوە بڵاوبۆوە ؟گرنگی ئەم کتێبە لەچی دایە ؟

و/ لە ساڵی(1952) دا کتێبی مێژووی ئەدەبی کوردی عەلائەدین سوجادی بڵاوبووەوە، بەهۆی فراوانبوونی ئاسۆی بەردەم ئەدەبی کوردی ڕەخنەی ئەدەبی بواری چاکتری لەبەردەمدا کردنەوە ، گرنگی ئەم کتێبەش لەوەدایە :

1- خوێنەری کورد زیاتر ئاشنای شیعر و شاعیرانی نەتەوەکەمان بوون .

2- بواری هەڵسەنگاندن و تێڕوانینی ڕەخنەیی زیاتر لەبەردەمدا کردنەوە .

پ/ لەساڵی 1956 دا چ بەرهەمێکی ئەدەبی کوردی بڵاوکرایەوە ؟ خاوەنەکەی کێیە ؟ گرنگی لە چیدایە ؟

و/ لە ساڵی 1956 دا بەرگی دووەمی (شیعر و ئەدەبیاتی کوردی) ڕەفیق حیلمی بڵاوکرایەوە ، گرنگی ئەم بەرهەمەش لەوەدایە لەپاڵ باسی ژیان و شیعری دەستەیەك لە شاعیرانی کوردا ، کۆمەڵێك ڕاو بۆچوونی ڕەخنەیی وردی دەربارەی ئەم شاعیرانە خستووەتە ڕوو وەك ئەم تێڕوانینەی کە دەربارەی (گۆران) ی شاعیرە .

پ/ ڕەخنە چۆن بووە لە گۆڤاری (شەفەق) دا ؟ باسی بکە و ئەو وتارو لێکۆڵینەوانە کامانەن کەلەم گۆڤارەدا بڵاوکراونەتەوە؟

و/ گۆڤاری (شەفەق) لەشاری کەرکوك ساڵی 1958 دەرچووە ، بەو وتا رە ڕەخنەییانەی کەلەم گۆڤارەدا بڵاوکراونەتەوە ڕەخنەی ئەدەبی گەشەسەندنێکی دیاری بەخۆیەوە بینیوە چونکە وتارە ڕەخنەییەکانی وردتر و زانستیانەتربوون و جێگای بایەخ پێدانی ئەدەب دۆستان بوون ، هەر بۆیەش دەبینین کە نوسەرانمان لەسەر لاپەڕەی ئەو گۆڤارە کەوتوونەتە ئاڵوگۆڕکردنی ڕا و بۆچوونی ڕەخەییان دەربارەی هەندێك باسی ئەدەبی و دەربارەی شیعری شاعیرانی ئەو سەردەمە وەك لەم وتارانەدا دیارە :

1- وتاری (کامەران و دیارییەکە) ----> مارف بەرزنجی

2- وتاری (کۆن و تازە لە شیعردا) ----> مارف بەرزنجی

3- وتاری(کورد و شیعر) ی هەستان ----> مارف خەزنەدار

4- وتاری(کورد و ئسلوبی شیعر) ----> مارف خەزنەدار

5- وتاری(شیعر و نوسینی کوردی) ----> ڕەفیق حیلمی

پ/ دوای شۆڕشی 14ی گەلاوێژ(1958) چەند لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەیی بڵاوکرانەوە کامانەن ؟

و/1- لێکۆڵینەوەی (حسێن عارف) کەبەناوی (محمد سدیق عارف)و بە ناونیشانی (کامەران و هۆنراوەی نوێ)بڵاوکرایەوە.

2- لێکۆڵینەوەیەکی (محمدی مەلا کەریم) دەربارەی (حاجی قادری کۆیی).

3- لێکۆڵینەوەیەکی (کامیل حەسەن بەصیر) بەزمانی عەرەبی و بە ناونیشانی (کامران شاعر من کردستان).

پ/ کردنەوەی بەشی کوردی لە کۆلیژی ئادابی زانکۆی بەغدا ڕەخنەی ئەدەبی کوردی چۆن بوو ؟

و/ بەکردنەوەی بەشی کوردی لە کۆلیژی ئادابی زانکۆی بەغدا و بوونی بابەتی ڕەخنە لە پرۆگرامی خوێندنی ئەو بەشەدا و وتنەوەی ئەو بابەتە بۆ ماوەیەك لەلایەن(گۆران)ی شاعیرەوە ڕەخنە سیما و شەقڵێکی گەشتر و زانستییانەتری وەرگرت.

پ/ لە ناوەڕاستی شەستەکاندا بەهۆی چییەوە ڕەخنەی ئەدەبی کوردی هەنگاوی نوێی بەرەوپێشچوونی بۆ ڕەخسا ؟

و/ بەهۆی ئامادەکردنی کۆمەڵێ نامەی ئەکادیمی لەلایەن ئەو خوێندکارانەی کەلەدەرەوەی عێراق بڕوانامەی دکتۆرایان لەئەدەبی کوردیدا بەدەست هێنابوو ، ڕەخنەی ئەدەبی هەنگاوێکی نوێی بەرەو پێش چوونی بۆ ڕەخسا ، کەئەم نامانەن :

1- (ڕیالیزم لەئەدەبی کوردیدا)نامەی دکتۆرای (د.عیززەدین مستەفا ڕەسول)ە .

2- (کورتەی مێژووی هاوچەرخی ئەدەبیاتی کوردی) نامەی دکتۆرای (د. مارف خەزنەدار)ە .

3- (حاجی قادری کۆیی- ژیان و بەرهەمی) نامەی دکتۆرای (دزئیحسان فوئاد)ە .

پ/ لە ساڵی (1975) ڕەخنەی ئەدەبی چۆن بوو ؟ سیمای دیاری ساڵانی هەشتای ئەدەبی کوردیمان چۆن بوو ؟ باسی بکە

و/ لەدوای ساڵی (1975) ئەگەر چی تاڕادەیەک ئەدەب و ڕەخنەی کوردیش وەک شۆڕشەکەی تووشی جۆرە نووشستیەک بوو بەلاَم خۆڕاگری و چۆک دانەدانی ئەدیبان و نووسەرانی کورد نەک هەر بووە هۆی ئەوەی کەبەرهەمی ئەدەبیمان بەردەوام بێت وبەزیندویی بمێنێتەوە بەڵکو خولیای داهێنان و هەنگاو نان بەرەو پێش چوون ببوو بە سیمای دیاری ساڵانی هەشتای ئەدەبی کوردیمان ، دیارە ڕەخنەش لەو خولیایە بێبەش نەبووە و کەم تا زۆر نوسەرانمان لە پێناو گەشەدان بە ئەدەبەکەمان تێڕوانینی ڕەخنەیی خۆیان بلاَوکردۆتەوە .

پەخشان

پ/ پەخشان چی یە؟ جۆرەکانی بژمێرە و باسیان بکە ؟

و / پەخشان : بریتی یە لەو دەربڕین ونووسراوانەی کە هەست و سۆزی مرۆڤ نیشان دەدات .

پەخشانی نویٚ بەگشتی بایەخ بە کێش و سەروا نادات

جۆرەکانی پەخشان : بەشێوەیەکی گشتی پەخشان دەکرێت بەم جۆرانەوە :

1- پەخشانی زانستی : ئەو پەخشانەیە کەباس لە بابەتێکی زانستی دەکات و بایەخ بە هەست و سۆز نادات ، وەک بابەتەکاتی (کیمیا ، فیزیا ، پزیشکی ، بیرکاری ...)

2- پەخشانی ئەدەبی : ئەو پەخشانەیە کەزیاتر بایەخ بە هەست و سۆز دەدات بۆ ئەوەی کە کار لەبەرامبەرەکەی بکات و چێژی پێببەخشیٚ ، وەکو (وتاری ئەدەبی ، چیرۆك ، یاداشت ، نامە، ژیاننامە ، وەرگێڕانی ئەدەبی ، وتووێژەئەدەبیەکان ...)

وتار

پ/ وتار چییە ؟ گرنگترین خاسیەتەکانی وتار چین ؟ بیانژمێرە

و / وتار : هونەرێکی ئەدەبییە ، نووسەر بەشێوەیەکی کورت و ورد و سەرنج ڕاکێش لایەنێکی ژیان باس دەکات و بیروڕای خۆی دەخاتە ڕوو .

خاسیەتەکانی وتار ئەمانەن :

1- کورتی ، دەبێت وتار لەچەند پەڕەیەك تێپەڕ نەکات .

2- جوانکاری لە دەربڕیندا .

3- تەکنیك لە نوسیندا ، کەهەر نوسەرێك ڕێگایەکی تایبەتی خۆی هەیە بۆ ڕوونکردنەوە و داڕشتنی بابەتەکەی بەزمانی ڕووناکبیری سەرجەم .

4- بابەتی وتار ڕەنگدانەوەی بیر و هەست و سۆزی خودی خاوەنەکەیەتی .

جۆرەکانی وتار :

وتار وەك بەشەکانی تری ئەدەب بابەتی هەمەچەشنە لەخۆدەگرێت ، لەوانەش وتاری (سیاسی ، ئایینی ، ڕەخنەیی ، مێژوویی ، کۆمەلاَیەتی ...)

قۆناغەکانی ڕێڕەوی گەشەسەندنی وتار لەئەدەبی کوردی دا

قۆناغی یەکەم / قۆناغی سالآنی 1939-1958

پ/ گەشەسەندن و لاوازبوونی بەرهەمی ئەدەبی کوردی پەیوەندی بە چییەوە هەیە ؟

و/ گەشەسەندن و لاوازبوونی بەرهەمی ئەدەبی کوردیمان پەیوەندی هەبووە بەو بارودۆخە سیاسی و کۆمەلآیەتی و ئابوورییەی ئەو دەمەی بەرهەمەکەی تێدا هاتۆتە ئاراوە .

پ/ گۆڤاری گەلاویژ کەی دەرچووە ؟ چ ڕۆڵێکی بەرچاوی بینیوە لە پێشخستنی بەشەکانی ئەدەب بەتایبەتی (وتار) ؟

و/ لەساڵی 1939 دا گۆڤاری گەلاویژ دەرچوو کە بەدرێژایی 10 ساڵ تا ساڵی 1949 بەردەوام بوو ، لەماوەی دەرچوونی ئەو گۆڤارەدا هەموو بەشەکانی ئەدەب و بەتایبەتی وتار گەشەسەندنێکی باشی بە خۆیەوە دیوە لە ڕوخسار و ناوەڕۆکدا .

پ/ چۆن ئەدەب بە گشتی بەدامەزراندنی کۆماری کوردستان لەساڵی 1946 هەنگاوی بەرەو پێش ناوە؟

و/ تەوژمێکی تری وتار دەبینین بەهۆی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد لە ساڵی 1946 دا ، کەلەو ماوە کورتەی تەمەنی ئەو کۆمارەدا ئەدەب بەگشتی هەنگاوی بەرەوپێش ناوە و چەندان گۆڤار و ڕۆژنامەی هەمەچەشنە دەرچوون لەوانە : (ڕۆژنامەی کوردستان 1946 ، هەلآلە 1946 ، گڕوگاڵی مندالآنی کورد 1946 ...)

پ/ لەسالآنی چل و پەنجاکاندا لە عێراق کۆمەڵێ ڕۆژنامە و گۆڤار و بلآوکراوەوە کامانە بوون ؟ گرنگترین وتارنووسەکانیان کێ بوون ؟

و/ لەسالآنی چل و پەنجاکاندا لەعێراق پێش ڕوودانی شۆڕشی چواردەی تەمموزی 1958 چەندین ڕۆژنامە و گۆڤار هاتنە ئاراوە ، کە بەهۆیانەوە وتار هەنگاوی بەرچاوی ناوە ، لەوانە (ڕووناهی 1941 ، نزار 1948 ، هیوا 1957) وەلە وتارنووسە دیارەکانی ئەو قۆناغە (برایم ئەحمەد ، حوزنی موکریانی ، عەبدولڕەحمانی زەبیحی ، جەلادەت بەدرخان ، عەلائەدین سوجادی ، ڕوقیەی قادری ، سوڵتانی خانمی فەتاحی قازی ...)

پ/ گرنگترین خاسیەتەکانی وتار لە قۆناغی (1939-1958) چۆن بوو ؟ بیانژمێرە

و/ 1- زمانی وتارەکان گەشەیان بەخۆیانەوە بینی چونکە زیاتر بەرەو کوردی پەتی دەبران (هەرچەندە هەندێك جار دەقاودەق وشەی عەرەبی لە نوسیندا بەکارهێنراوە)

2- نیشانەکانی خاڵبەندی زیاتر بایەخی پێدراوە .

3- بەهۆی سەرهەڵدانی وتار نووسی ژنەوە کە هاندانی ئافرەتی کورد بۆ خوێندن و خوێندەواری بابەتی سەرەکی ناوەڕۆکی وتارەکانیان بووە .

4- زۆر وتاری وەرگێڕدراو لە زمانەکانی دیکەوە دەکرانە کوردی و ناوەڕۆکی کوردییان پێ دەوڵەمەند دەکرا .

هەروەکو (شەونمی بەری بەیان) نموونەی وتارێکی ئەدەبییە کە لەگۆڤاری (دەنگی گێتی تازە) دا بە خامەی (محەمەد ئەحمەد تەها – کامەران موکری) لەساڵی 1946 دا بلآوکراوەتەوە .

قۆناغی دووەم –سالآنی (1958-1970) ز

پ/ شۆڕشی 14ی تەمموز چ ڕۆڵێکی بینی لە بواری پێشخستن و گەشەسەندنی وتاری کوردیدا ؟ ئەو ڕۆژنامە و گۆڤارانە کامانەبوون کە لەو ماوەیەدا بلآوکرانەوە .

و/ لە دوای شۆڕشی 14ی تەمموز چونکە ڕژێمێکی نوێ دامەزرا ، یاساکانی ڕژێمی پێشوو گۆڕان ، لەوانە بواری ڕادەربڕین و چاپەمەنی فراوانتر و ئازادتر بوو ، ئەمانە بوونەهۆی بەرەوپێشچوونی وتار لەم قۆناغەدا بەتایبەتی بەهۆی ئەو گۆڤار و ڕۆژنامانەی بلآوکرانەوە وەك (شەفەق 1958 ، ڕای گەل 1959 ، بڵێسە 1959 ، ڕۆژی نوێ 1960)

پ/ وتار لەسەرەتای شەستەکان و دوای شۆڕشی ئەیلوولی 1961 چۆن بوو ؟ لەم قۆناغەدا بەهۆی چییەوە وتار گەشەی سەند و ژیایەوە ؟ وتارنووسە ناودارەکانی ئەم سالآنە کێ بوون ؟

و/ لەسەرەتای سالآنی شەستدا بەهۆی هەلگیرسانی شۆڕشی ئەیلوول و تێکچونی بارودۆخی سیاسی کوردستان ، بابەتی وتار بەرەو لاوازی و سستی ڕۆیشتووە ، بەلآم لە ناوەڕاستی شەستەکاندا و دواتر بەهۆی دەرچوونی چەند رۆژنامە و گۆڤارێك بوار بۆ گەشەسەندنی وتار ژیایەوە ، لەوانە رۆژنامەی (برایی – برایەتی 1967 ،سلێمانی 1967) وە لەنووسەر ناودارەکانی وتار لەم سالآنەدا (مارف بەرزنجی ، دزعیزەدین مستەفا ڕەسول ، شێخ محەمەدی خال ، گۆران ، ئەبو زەید مستەفا سندی ، ڕەمزی قەزاز)

پ/ گرنگترین خاسیەتەکانی وتار لە قۆناغی (1958-1970) کامانەن ؟ بیانژمێرە

و/ 1- زمانی وتار پوخت تر بوو لەڕووی وشە و زاراوەوە دەولەمەندتر بوون ، بەتایبەتی کە زمانی نووسینی وتار بەدیالێکتی کرمانجی خواروو بوو موتوربە کراو بە وشە و زاراوەی دیالێکتەکانی دیکە .

2- هەول دراوە ڕێنووسێکی ڕاست و دروست پەیڕەو بکرێت و شێوازە هونەریەکەشی بەرز و پڕ لەجوانکاری بێت .

3- لە ڕووی ناوەڕۆکەوە بابەتی سیاسی بۆ خۆی سەرەکیترین بابەتی وتار بووە ، کەباسی بیری ئازادیخوازی و پێشکەوتن خوازی کراوە ، زیاتریش جەخت لەسەر بیروباوەڕی نەتەوەیی و مافەکانی کورد و یەکگرتنەوەی کوردستان کراوە .

4- لەپال گەشەسەندنی وتاری سیاسی وتاری کۆمەلآیەتی و مێژوویی ئاسۆی فراوانتریان لەبەردەم کرایەوە بەتایبەتی باسی ئەو بابەتانەکراوە کە پەیوەندییان بەنەتەوەی کوردەوە هەبووە .

5- لەم قۆناغەدا زۆر وتار لەزمانەکانی بێگانەوە وەرگێڕدراون بۆ سەر زمانی کوردی لەهەموو بوارەکانی ئەدەبی ڕووناکبیری .

نمونە بۆ وتاری ئەم قۆناغە ئەو وتارەیە کە بەخامەی (ڕەمزی قەزاز) نووسراوە لە سالی 1967 دا و لە ژمارە 29 ی ڕۆژنامەی (برایی) بلآوکراوەتەوە.

قۆناغی سێیەم (1970 - 1991)

پ/ دەرچووانی بەیانی (11)ی ئازاری 1970 چ ڕۆلێکی بینی لەبەرەوپێشچوونی وتاری کوردی ؟

و/ 1- گەلێك یانە و کۆمەلە دەرکەوتن کە هەریەکەیان بۆ گەیاندنی بیری خۆیان چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیان دەرکرد کە ئەمە خۆی لە خۆیدا هەنگاوێکی تر وتاری بەرەو پێش برد .

2- ئەم بارودۆخە بووە هۆی ئەوەی کە بزوتنەوەیەکی ڕۆشنبیری و هۆشیاری لەناو نووسەران و جەماوەردا خولقاند .

3-گەلێك ڕۆژنامە و گۆڤاری ئەدەبی و زانستی و ڕووناکبیری هاتە مەیدانەوە لەوانە (زانیاری 1970 ، نووسەری کورد 1971 ، گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد 1973 ، گۆڤاری ڕۆژی کوردستان 1971)

پ/ چۆن نووسەرانی کورد لە شارەکاندا توانیویانە وتار بەرەو پێش بەرن لە قۆناغی 1970-1991 دا ؟

و/ نووسەرانی کورد لەشارەکاندا لەوچەند ژمارە کەمەی ئەو گۆڤار و ڕۆژنامانەی کەدەرچوون توانیان وتار بەرەو پێش بەرن ، وەك (هاوکاری ، بەیان ، ڕۆشنبیری نوێ)

پ/ چۆن نوسەرانی شاخ بایەخیان بە وتار داوە ؟ چ جۆرە وتارێك ؟ وەکو کام بلآوکراوانە ؟ دەنگە دیار و قەلەم ڕەوانەکانی وتار لەشاخ کێن ؟

و/ لەپال نووسەرانی شاردا نووسەرانی شاخیش لە بلآوکراوەکانی ناو شۆڕشدا چالاکانە بایەخیان بە وتار داوە بەتایبەتی وتاری سیاسی لە بلآوکراوەکانی شاخ وەك : (نووسەری کوردستان 1981 ، گزنگ 1982 ، هەلمەت 1985 ، قەندیل 1987 ، هەلوێستی ئەدەب 1988 ، بانگ 1989) لەنووسەرە دیارەکانیشیان وەك (تەها بەرواری ، مستەفا نەریمان ، عەبدول ڕەحمان مزوری ، جەمال خەنەدار ، عەلی سەیدۆ گەورانی ، سەلاح شوان ...)

پ/ لەدوای سالآنی 1980 بەدواوە نووسەران بەرگرییان لە چی دەکرد ؟

و/ نووسەرانی کورد لە ڕێگای بەرهەمە ئەدەبییەکانەوە بەرگرییان لە سیاسەتی توانەوەی نەتەوەکەیان دەکرد ، هەربۆیە وتارەکانی ئەو سالآنە بۆ خۆیان دەبوونە بنەما و پێك هێنەرێکی پتەوی ئەدەبی کوردی .

پ/ گرنگترین خاسیەتەکانی وتار لە قۆناغی (1970-1991) چییە ؟ بیانژمێرە

و/ 1- لەسەرەتای سالآنی حەفتاکاندا زمانی وتار گەشەیەکی زۆر دیاری بەخۆیەوە دی کە لە قۆناغەکانی پێشووتر بەو ڕادەیە نەبینراوە ، بەتایبەتی کە بەرنامەی خوێندن لە قۆناغەکانی ناوەندی و ئامادەیی بوون بە کوردی ، ئەمەش وای کرد کە کۆمەڵێك وشە و زاراوەی نوێ بێتە ناو فەرهەنگی زمانی کوردییەوە و دەوڵەمەندتری بکات .

2- لە دوای نسکۆی شۆڕشی ئەیلول لە ساڵی 1975 دیاردەیەك کە بەئاشکرا هەستی پێدەکرێت بەتایبەتی لەبلاوکراوەکانی ناو شاردا بریتی بوو لەدەربڕینی ناڕاستەوخۆ واتە پەنابردنەبەر بەکارهێنانی هێما و نیشانە ، ئەمە لەکاتێکدا لەسەرەتای حەفتاکاندا نووسەران بێ ترس و سڵکردنەوە هەست و سۆز و بیری خۆیان دەردەبڕی چونکە بارودۆخەکە ئازادی و سەربەستی بۆ نووسەران دروست کردبوو .

3- لەم قۆناغەدا وتار وەك هۆیەك بۆ پاراستنی زمانی کوردی بەکاردەهێنرا ، چونکە ڕژێمی دوژمن بەنەتەوەی کورد ، هەوڵی شێواندن و لەناوبردنی زمانی کوردی دەدا .

4- لە دوای نسکۆی 1975 جیاوازی کەوتە نێوان نووسەرانی شار و شاخ لەخستنەڕووی بابەتەکاندا چونکە ئەو سەربەستیەی نووسەرانی شاخ هەیانبوو هەرگیز نووسەرانی شار نەیانبوو ، لەبەرئەوە وتار لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ناو شاردا پاشەکشەی کرد بەرامبەر ئەوە لە بلآوکراوەکانی شاخ واتە ناو شۆڕش بایەخی زۆری پێدەدراو زیاتر گەشەی دەکرد لەبەرئەوە نووسەرانی شار هەوڵیان دەدا لە ڕێگەی وتارە کۆمەلآیەتی و مێژوویی و ڕۆشنبیرییە گشتیەکاندا بیرو بۆچوون و هەست و سۆزی نەتەوایەتیان پیشان بدەن ، وەك لەو دەقەی (سەبری بۆتانی) کەلەساڵی (1983) دا بلآوکراوەتەوە .

چیرۆکی کوردی لەجەنگی دووەمی جیهانییەوە

قۆناغەکانی گەشەکردنی چیرۆکی هونەری کوردی ئەمانەن :

قۆناغی یەکەم / چیرۆکی هونەری کوردی لەساڵی 1939 -1958 ز :

پ/ بۆچی قۆناغی (1939-1958) بە قۆناغی گەشەسەندنی چیرۆکی هونەری کوردی دادەنرێت ؟

و/ چونکە لەم قۆناغەدا هونەری نوسینی چیرۆکی کورت نەش و نمای کرد کە لێرەدا دەرچوونی چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیەك ڕۆڵێکی بەرچاویان هەبوو لەگەشەسەندنی وەکو گۆڤارەکانی (گەلاوێژ ، دەنگی گێتی تازە) لە بەغدا ، (هاوار ، ڕۆژانو) لەشام ، (شەفەق) لەکەرکوك ، ڕۆژنامەی (ژین ، ژیان) لە سلێمانی

چیرۆکی کوردی لە گۆڤاری گەلاوێژ (1939-1949) ز

پ/ ڕۆڵی گۆڤاری گەلاوێژ چی بوو لە پێشخستنی چیرۆکی هونەری کوردی؟

و/ گۆڤاری گەلاوێژ ڕۆڵێکی دیار و ئاشکرای لە جێگیربوون و ڕەگ داکوتانی چیرۆکی هونەری کوردیدا هەبووە و هەرلەیەکەم ژمارەیەوە گۆشەیەکە تایبەتی بۆ چیرۆك داناوە ، ناوی نابوو (چیرۆکی ئەم مانگە) کەلەسەرجەم ژمارەکانی ئەم گۆشەیەدا دەبینرێت تا دوا ژمارەی کە ژمارە(116) یە چونکە بە بەشێکی سەرەکی ئەدەبی نوێیان زانیوە .

پ/ چیرۆکە وەرگێڕدراوەکانی گۆڤاری گەلاویژ چ رۆڵێکیان هەبووە بۆ گەشەسەندنی چیرۆکی کوردی ؟ چیرۆکە وەرگێڕدراوەکان هی کێ بوون ؟

و/ئاوەڕدانەوە لە چیرۆکە وەرگێڕدراو کارێکی زۆربەجێ بووە بۆ چاوکردنەوەی ئەوساش بەکەڵك بووە ، بەتایبەتی ئەو چیرۆکە وەرگێڕدراوەکان هی ئەو نووسەرانە بوون کە ناوبانگیان لە جیهاندا هەبووە ، سەرنجی نووسەر و خوێنەرانی کوردیان ڕادەکێشا بۆ ئەم ناوانە (بەلزاك ، مەکسیم گۆرکی ، چیخۆف ، مۆپاسان ، ئەندرسن ، تۆڵتۆی ،جبران خلیل جبران ، تۆفیق حەکیم) چیرۆکەکان زیاتر لە زمانی ئینگلیزی و هەندێکیان لە زامنی عەرەبییەوە وەردەگێردران .

پ/بابەتی دیارىناوەڕۆکی ئەو چیرۆکانەی کەلە گۆڤاری گەلاویژدا بلاْوەکرانەوە چییە ؟ لە پای ئەم بابەتەدا چ بابەتێکی تر دەبینرێت ؟

و/ بابەتی دیار : ناکۆکی و ململانێی نێوان دوو چینی سەرەکی کۆمەڵ بوون دەرەبەگ و ئاغاکان لەلایەك جوتیار و ڕەش و ڕووتی کوردستان لەلایەکی ترەوە ، کەوێنەی ژیانی پڕمەینەتی ئەو ڕۆژانەی شەڕی دووەمی جیهانی بوون ، هەر لەپای ئەو بابەتەدا ئەمانە دەبینرێن : 1- ڕەخنەگرتن لە نەریت و خووڕەوشتی دواکەوتووی کۆمەلاْیەتی .

2- لە چیرۆکەکانی گەلاویژ نووسەرەکان بەتەواوەتی لایەنگیری جوتیارن .

3- لەبەشێك لە چیرۆکەکانی گەلاویژ (ئافرەت) کراوە بە پاڵەوانی چیرۆك .

4- باسی هەندێك لە دەردەکانی چەوسانەوەی ئافرەت کراوە وەك شیربایی ، کچ فرۆشتن .

مەبەستی نووسەرەکانیان ڕەخنەگرتن بووە لە دواکەوتوویی کۆمەڵگە و لەوانەی دەبنە هۆی ئەم دواکەوتنە .

پ/ بایەخدانی چیرۆك نووسانی کورد بەو کێشە و دیاردە کۆمەلاْیەتیانە بووە هۆی چی ؟

و/ بووە هۆی ئەوەی کە ڕاستەوخۆ چیرۆکی کوردی بەرەو ڕێبازی ڕیالیزمی هەنگاوبنێت ، دیارترین چیرۆك نووسەکانی گۆڤاری گەلاویژ ئەمانە بوون (شاکر فەتاح ، عەلائەدین سوجادی ، برایم ئەحمەد)

تەکنیك و زمانی داڕشتنی چیرۆکەکان

پ/ تەکنیك و زمانی داڕشتنی چیرۆکەکان لەسەرەتای گۆڤاریگەلاویژدا چۆن بوون؟

و/ 1- لە ڕووی زمان و تەکنیکەوە پێشکەوتنی ئەوتۆیان پێوە دیار نیە .

2- زمانی نووسینی چیرۆکەکان گێڕانەوەی ئاساییە و هیچ کاریگەرییەکی هونەری نوێی چیرۆکنووسی هەوڵیان داوە باسێکی فۆلکلۆری یان ئەفسانەیی بێنن بەرگی چیرۆکێکی هونەری بەبەردا بکەن .

پ/ تەکنیك زمانی داڕشتنی چیرۆکەکان لەسەردەمێکی دواتری گۆڤاری گەلاویژ چۆنبوون ؟

و/ 1- زمانی چیرۆکەکان بەرەو کوردی پەتی سفت و ڕەوان دەڕوات و پاك دەبێتەوە لەوشەی بێگانە و لە جێگایان وشەی کوردی ڕەسەن یان وشەی گونجاو بەکارهێنراوە .

2- لەڕووی تەکنیکی هونەرییەوە لە چاو پلەی پێش خۆیان بەرەو پێش چوون سیمای هونەری نوێیان پێوە دیارە .

3- ڕستە و وەسفەکان بەسۆز و کاریگەرن .

4- زنجیرەی باسەکان هەر لەسەرەتاوە تا ئەنجام باش بەیەکەوە بەندن و خوێنەر ڕادەکێشن بۆچێژ لێوەرگتنیان .

چیرۆکی کوردی لەگۆڤاری هاوار (1941-19439)

پ/ گۆڤاری هاوار لە کوێ دەرچوو ؟ بایەخی بەچی داوە ؟ بۆچی ؟

و/ گۆڤاری (هاوار) لەسالآنی (1941)تا(1943) لەشام دەردەچوو ، بایەخی زۆری بەبلآوکردنەوەی چیرۆك داوە ، چونکە لە نرخ و بەهای ئەم هونەرە تازەیە باش تێگەیشتووی.

پ/ چیرۆکەکانی گۆڤاری هاوار بە چی شێوەزارێك نووسراون ؟ دیارترین چیرۆك نووسە بەتوان و بەهرەمەندەکانیان کێن ؟ بۆچی هەندێك لە چیرۆکەکان بە چیرۆکی هونەری دادەنرێن ؟

و/ چیرۆکەکانی گۆڤاری هاوار بەشێوەزاری کرمانجی ژوورو بەشی بۆتانی نووسراون و دیارترین چیرۆك نووسەکانی بریتین لە (جەلادەت بەدرخان ، کامەران بەدرخان ، قەدری جان ، ئوسمان سەبری ، نورەدین زازا ...) بوون . وەهەندێك لە چیرۆکەکانیان بە چیرۆکی هونەری دادەنرێن چونکە پلەی هونەرییان بەرزە ، هەندێکی تریان سیمای حەکایەتی فۆلکلۆری کوردییان پێوە دیارە ، هەندێکی تریشیان لەسەر زمانی گیانداران نوسراون .

پ/ ناوەڕۆکی چیرۆکەکانی گۆڤاری هاوار چۆن بوون ؟

و/ 1- زیاتر هەوڵیان داوە مەسەلەی نەتەوایەتی و خەباتی چینایەتی بخەنە ڕوو .

2- ڕەخنە لە ناهەمواری کۆمەڵگا دەگرن .

3- دەردی هەژاری و نەخوێندەواری دەخەنە ڕوو .

پ/ چیرۆکی وەرگێڕاو لە چیرۆکەکانی گۆڤاری هاواردا چۆن بوو ؟

و/ ئەم گۆڤارە بایەخی داوە بە چیرۆکی وەرگێڕدراو بە تایبەتی کە لەزمانی فەرەنسی و عەرەبییەوە دەکرانە کوردی ، هەندێك جاریش هەر چیرۆکە کوردییەکان لە هەمان ژمارەدا کراون بە فەرەنسی کەئەمەش ئەزمونێکی تازەبوو لەئەدەبی کوردیدا.

پ/ لەڕووی تەکنیکەوە چیرۆکەکانی گۆڤاری هاوار چۆن بوون ؟

و/ لەڕووی تەکنیکەوە بەشی هەرەزۆری چیرۆکە نووسراو و بلآوکراوەکان لە ئاستێکی هونەری پێشکەوتوودان و تەواو و تۆکمەن چونکە چیرۆکنووسەکان زمانی فەرەنسی و ئەڵمانی و ئینگلیزییان زانیوە .

چیرۆکی کوردی لە گۆڤاری شەفەقدا (1958)

پ/ ڕۆڵی گۆڤاری شەفەق چی بوو لە پێشخستنی چیرۆکی هونەری کوردیدا ؟

و/ گۆڤاری شەفەق لەسەرەتای ساڵی (1958) لەشاری کەرکوك دەرچوو ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبوو لە پێشخستنی هونەری کوردیدا بۆ ئەم مەبەستەش گرەوێکی ڕێکخست بۆ باشترین سێ چیرۆکی کوردی لەئەنجامدا چیرۆکی (چای شیرین) ی حسێن عارف پاداشتی یەکەمی وەرگرت کە بە ناوی خوستراوی (محمد صدیق عارف) بلآوکرایەوە ،چیرۆکی (چەندم لێ ئەستێنی) ی مستەفا صالح کەریم پاداشتی دووەمی پێدرا ، وە چیرۆکی (شەوێکی درێژ) ی محمد صالح دیلان پاداشتی سێیەمی پێدرا .

پ/ ئەو چیرۆکنووسانە کێ بوون کە لەماوەی نێوان(1939-1958) دا چیرۆکی کورتیان نووسی ؟

و/ _حسێن عارف ، محەمەد مەولود (مەم) ، شێخ مارف بەرزنجی ، جەمال بابان ، محەرەممحەمەدئەمین ، کاکە مەم بۆتانی ، حەسەن قزڵجی ....

پ / چیرۆکی مام ناوەند چی یە؟ بۆ یەکەم جار لەلایەن کێوە بلآوکرانەوە و جێگریان کرد؟

و/ چیرۆکی مامناوەند : ئەو چیرۆکەیە کە ماوەی ڕووداوەکانی و ژمارەی کەسەکانی زیاترە لە چیرۆکی کورت بەلآم ناگەنە چیرۆکی درێژ. وە بۆیەکەم جار لە گۆڤاری شەفەقدا چەند چیرۆکنوسێك چیرۆکی مام ناوەند جێگیردەکەن، لەوانە :

1- (جەمال) بە چیرۆکی (خانزاد) و (پەلە هەورێکی چڵکن).

2- (جەمال نەبەز) بە چیرۆکی (لالۆ کەریم).

3- (محەمەد سالَح سەعید) بە چیرۆکی (کاروانی).

پ/ ئەو چیرۆکە مامناوەندییانە کامانەن کە لەکاتی خۆیدا چیرۆکی مامناوەندییان پێ جێگیر نەبوو؟خاوەنەکانیان کێن ؟ کەی نوسراون و کەی بلاْوکراونەتەوە ؟

و/ 1- چیرۆکی (لەخەوما) ی (جەمیل سائیب) کەلەسالَی (1925) دا نووسراوە ، بەلاَم لەسالَی (1975) داچاپکراوە .

2- چیرۆکە (مەسەلەی ویژدان) ی (ئەحمەد موختار جاف)کە لەسالَی 1929 دا نوسراوە ، بەلاَم لە سالَی 1970 چاپکراوە .

ئەم چیرۆکانە لەبەرئەوەی کە لەکاتی خۆیدا بە کتێب بلاْونەکراوەتەوە بۆیە نەیانتوانیوە چیرۆکی مامناوەند جێگیر بکەن .

قۆناغی دووەم / چیرۆکی هونەری کوردی لە سالَی (1958- 1970)ز

پ/ لە قۆناغی دووەمدا(1958-1970) جۆرە سستی و لاوازییەك لە بواری چیرۆکی هونەری کوردیدا دەبینرێت بۆچی؟

و/ 1- بەهۆی ئالَۆزبوونی باری سیاسەت ولاَت .　　　　2- بەرپابوونی شۆڕشی نەتەوەیی ئەیلول لەسالَی(1961) دا دژی ڕژێمی قاسم.

3- بە ئاشکرا بەربەرەکانی چاپەمەنی کوردی دەکرا.

پ/ بۆچی لە ناوەڕاستی سالاَنی شەستدا چیرۆکی کوردی تاڕادەیەك پشووی پیا هاتەوە؟

و/ چونکە چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیەکیش دەرچوون و زەمینەیەکی لەباری بۆ ڕەخسا کە جارێکی تر پێش بکەوێتەوە ، هەندێك لە چیرۆك نووسەکانی ئەم قۆناغە (مارف خەزنەدار، جەمال بابان، کاکە مەم بۆتانی ، دکتۆر کاوس قەفتان ، ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل و هەندێکی تریش) .

پ/ چیرۆکی هونەری کوردی لە قۆناغی (1958-1970) دوو جۆری سەرەکی بوون کامانەن ؟

و/ 1- هەندێکیان زۆر سادەن و بابەتەکانیان دوور لە ڕوخساری هونەری خراونەتە بەرچاو ، لە جوغزێکی نائومێدی دەخولانەوە و پێشکەوتنیان بەدەست نەهێناوە .

2- بەشێکی تریشیان گەشەو پێشکەوتنیان پێوە دیارە ، چ لە ڕووی ناوەڕۆك و ڕوالَەتی هونەری و ڕەوانی زمانەوە بێت چ لەڕووی ئەوەی کە مۆرکی کوردەوارییان پێوەدیاربێت ، قارەمانەکانیان کەسانی ناو کۆمەلَی کوردەواری بوون ، ڕووداوەکانیش ڕووداوەکانیش ڕووداوی سەردەمەکە بوون چیرۆکی کوردی لەڕووی ناوەڕۆکەوە بایەخی بە کێشەی سیاسی و کۆمەلاَیەتی چینایەتی سەردەمەکە داوە .

پ/ بۆچی لەم قۆناغە (1958-1970) بەدواوە چیرۆکنووسان هەولَیان داوە زۆر بەئاشکرا باسی بابەتە سیاسیەکان بکەن ؟

و/ 1- لەبەرئەوەی چیرۆکنووسان زۆربەیان لەگەلَ شۆڕشی کورد و سەر بە بزوتنەوەی نیشتمانی بوون چ بە بیروباوەڕ بێت یان بەکردار .

2- ڕۆژانەش بەچاوی خۆیان چەوساندنەوە و ڕاوەڕووت و زولَم و ئەشکەنجەدانی گەلەکەیان دەبینی بەدەستی ڕژێمی داگیرکەری کوردستان .

3- ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە نرخی هونەری چیرۆکەکان بێتە خوارەوە لە داهێنان بکەوێت ، زمانی چیرۆکەکان سادە بن، شێوە و تەکنیکیان لاواز بێت .

4- بارودۆخە سیاسیەکانیش کاری کردۆتە سەر چیرۆك نووسەکان کە لە ڕووی دارشتندا چیرۆکەکانی بەرەو چڕکردنەوە بەرن تاڕادەیەکیش ڕەمزیان بەکارهێناوە .

قۆناغی سێیەم / چیرۆکی هونەری کوردی لە ساڵی (1970-1991) ز

پ/ بۆچی ساڵی (1970) بە قۆناغێکی نوێ دادەنرێت لە مێژووی گەلی عێراق بە گشتی گەلی کورد بەتایبەتی ؟

و/ چونکە بۆ یەکەمین جار حکومەتی عێراقی دانی نا بە مافە ڕەواکانی گەلی کورددا .

پ/ کاریگەری ڕێکەوتننامەی 11ی ئازاری 1970 چی بوو لەسەر باری ڕۆشنبیری و ئەدەبی لای گەلی کورد ؟

و/ 1- زەمینەیەکی لەبار و ڕێگە خۆشکەر بوو بۆئەوەی چەندین دەزگای ڕۆشنبیری کوردی بێتە کایەوە .

2- کۆمەڵێك ڕۆژنامە و گۆڤاری جۆراوجۆر بە زمانی کوردی دەردەچوون وەکو ڕۆژنامەکانی (هاوکاری ، برایەتی ، بیری نوێ ،ژین) هەروەها گۆڤاری (بەیان ، ڕۆژی کوردستان ، ڕۆشنبیری نوێ) کە ئەم گۆڤار و ڕۆژنامانە زەمینەیان بۆ بلاوکردنەوەی کۆمەڵێك چیرۆك ڕەخساند .

3- چاپکردنی چەندین کۆمەڵە چیرۆك کە دواتر بوون بەهۆی گەشەسەندنی زیاتری چیرۆکی کوردی .

4- دەرچوونی بەیانی (ڕوانگە) لەبەهاری ساڵی 1970

پ/ کاریگەری سەرهەڵدانی گروپی ڕوانگە چی بوو لەسەر چیرۆکی کوردی لە ساڵی 1970 دا ؟

و/ 1- ژمارەیەك چیرۆکنووسی نوێی پێگەیاند.

2- سازدانی کۆڕی ئەدەبی و زاڵبوونی کەش و هەوایەکی باش بۆ گفتوگۆکردن لەسەر باری ڕۆشنبیری گشتی .

3- ڕوانگە چیرۆکی کوردی لە سستی و جوینەوە ڕزگارکرد و قەوانە کۆنەکانی لە ئەدەب ورد و خاش کرد، زەمینەیەکی نوێی بۆ چیرۆکی کوردی ئامادەکرد .

4- دیوارێکی لە نێوان چیرۆکی کۆن و نوێدا دروست کرد .

5- بە تەکنیکی تازەو بەکارهێنانی دیالۆگ و مەنەلۆگ و چڕکردنەوەی گێڕانەوە و بەکارهێنانی تەوژمی هۆش ئاستی چیرۆکی کوردی بەرزکردەوە .

پ/ ئەو کۆمەڵە چیرۆك نووسانەی قۆناغەکانی پێشوو کامانەن کە بە بۆچونی تازە و کەرەستەی تازەوە بەردەوام بوون ؟

و/ (حسێن عارف ، حسێن مەولود مەم، کاکە مەم بۆتانی ، مستەفا ساڵەح کەریم).

پ/ ئەو چەند چیرۆك نووسە تازانە کامانەن کە بۆیەکەمین جار دەستیان بە نوسینی چیرۆك کرد ؟

و/ (محەمەد موکری ، محەمەد فەریق حەسەن ، ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل ، ڕەئوف بێگەرد ، ئەنوەر محەمەد تاهیر ، دکتۆر نافع ئاکرەیی ، شەعبان مزوری ، شیرزاد حەسەن)

پ/ لە قۆناغی ساڵانی (1975-1991) چەند ڕووداوی گرنگ کاریگەرییان هەبووە بەسەر ڕەوتی چیرۆکی کوردیدا چین ؟

و/ 1- شکستی شۆڕشی مەزنی ئەیلول بوو لە ناوەڕاستی ساڵانی حەفتادا بە پیلانی دو ژمنانی کورد .

2- هەڵگیرسانی شەڕی (1980-1988) واتە شەڕی درێژخایەنی هەشت ساڵەی نێوان عێراق و ئێران .

پ/ لە ساڵی (1970) بەدواوە بابەتەکانی چیرۆکی کوردی چۆن بوون ؟پاشان چی بوو بە هەوێنی چیرۆك ؟

و/ لە ساڵی (1970) بەدواوە بابەتەکانی چیرۆکی کوردی گۆڕان هەرچەندە هەندێکلەو بابەتانەی پێشوو دووبارە دەبنەوە ، بەلاّم لەپاڵ کێشەی کرێکار و خاوەنکاری دەوڵەمەند ، گیروگرفتی شاریش بووە هەوێنی چیرۆك .

پ/ لەدوای ساڵی (1975) جۆرە چیرۆکێك پەیدا بوو کە دەتوانین ناوی بنێین چیرۆکی بەرگری لە مافە ڕەواکانی گەلی کورد بۆچی ؟ پاشان چیرۆکنووسەکان چ ئەرکێکی پیرۆزیان کەوتە سەرشان ؟ وەکو کێ ؟

و/ 1- چونکە پاش شکستی (1975) بوون و مانەوەی کورد کەوتە مەترسیەوە .

2- تاوانی لەناوچوون و جینۆساید بە ئاشکرا بەرامبەر کورد پەیرەو دەکرا .

3- کورد کەوتە بەرامبەر هێزێکی دڕندەی وەك بەعس کە خاوەن تازەترین چەك بوو ، بۆیە چیرۆك نووسەکان ئەرکێکی پیرۆزیان کەوتە سەرشان کە ئەویش :

1- داکۆکی کردن بوو لە نەتەوەی خۆیان .

2- هاندانی خەڵك بۆ بەرگریکردن .

3- هۆشیارکردنەوەی کورد لە ڕووی بیروباوەڕەوە .

وەکو چیرۆکەکانی (کاکە مەم بۆتانی ، محەمەد موکری ، محەمەد فەریق حەسەن ، ڕەئوف بیگەرد ، ڕەئوف حەسەن)شاهیدی ئەمانەن .

پ/ چیرۆکە کوردی لە قۆناغی (1970-1991) چۆن سوودی لە بەیت و لاوك و داستانی کۆنی فۆلکلۆری وەرگرتووە کەئەمەش ئاوەڕدانەوەیەکی پیرۆز و سەرەتایەکی لەباربوو بۆ چیرۆك نووسەکانمان کە ئاوڕ لە گەنجینەی (بەیت و لاوکی) کوردی بدەنەوە و بەکاریان بێنن بۆ خستنەڕوو و بەرجەستەکردنی هیوا و خەمەکانی مـــــــــــرۆڤی کوردی هاوچەرخ وە لە چیرۆکی (لاوکی سوارە) ی محەمەد فەریق حەسەن و (بەیتی سمۆ)ی ڕەئووف بیگەرد و (هێڵەگ) ی عەبدوڵلا سەراج .

پ/ رەمز(جەفەنگ)چییە؟ لە بارودۆخێکدا بەکاردێت ؟ ئەو ڕەمزانە کامانەن کە لە چیرۆکدا بەکارهاتوون ؟

و/ ڕەمز : شێوەیەکە لە شێوەکانی تەکنیك بۆ جوانکاری بەکاردێت هەروەها بۆ داپۆشین و شاردنەوەی ئەسڵی مەبەستی چیرۆك نووس ، ڕەمز لەو بارو دۆخانەدا بەکاردێت کە ڕێگەی دەربڕینی ڕاستەوخۆ لە نووسەران دەگیرێت بەهۆی بارودۆخی سیاسی و توندوتیژی داگیرکەران ، بۆ نمونە (ڕەوە بەراز) ڕەمزی داگیرکەرە یان شەڕخوازی یە ، (داربەڕوو) ڕەمزی کوردو ڕەگ داکوتانی کوردە لەناو خاکی کوردستان ، (ئەسپ) زۆرجار ڕەمزی شۆڕشە .

پ/ چۆن چیرۆکی کوردی لەقۆناغی (1970-1991) سوودی لە هونەری سینەما وەرگرتووە ؟ وەکو چیرۆکەکانی کێ ؟

و/ چیرۆکی کوردی لەم قۆناغەدا سوودی لە هونەری سینەما وەرگرتووە و کەئەمەش چەکێکی تازەی دایە دەست نووسەر ، بووەهۆی شکاندنی قاڵبی خۆبەستنەوەی چیرۆك نووس لە کاتێکی دیاریکراودا ، کەئەمەش لە چیرۆکەکانی (حسێن عارف ، شێرزاد حەسەن ، محەمەد موکری ، ئەحلام مەنسوور ، ئەنوەر محەمەد تاهیر، عەبدوڵلا سەراج) دەبینرێت .

پ/ بۆچی کاریگەری ئەدەبی بێگانە بە ئاشکرا بەسەر چیرۆکەکانی قۆناغی (1979-1991) دا دیارە ؟ پاشان سودیان لە چیرۆکی کێ بینیوە ؟ بۆچی ؟

و/ کاریگەری ئەدەبی بێگانە واتە چیرۆکی گەلانی تر زۆر بە ئاشکرا دیارە بەسەر چیرۆکەکانی ئەم قۆناغەدا بەتایبەتی (ئەمریکای لاتینی و ئەڵمانی و ڕووسی) بەشێوەیەکی ئاشکرا لە نیوەی دووەمی ساڵانی حەفتا و هەشتاکاندا ،کە ئەمەش شتێکی ئاساییە چونکە دەکرێت سوود لە ئەزمونی گەلانی تر وەربگیرێت بۆ دەوڵەمەندکردن و بەرەوپێش بردنی ئەزموی چیرۆکی خۆمان.

پ/ زمانی چیرۆك لای چیرۆکنووسانی قۆناغی (1970-1991) چۆن بووە ؟ بە نمونە ڕوونی بکەرەوە

و/ لەڕووی زمانەوە ناکرێت بڵێین کە زمان لای هەموو چیرۆکنووسەکانی ئەم قۆناغە وەك یەك یان بەیەك ئاست ناوبنرێت بگرە لای هەندێك چیرۆکنووس زۆر سادە و ساکارە و درێژەپێدەری زمانی نوسینی چیرۆکە لە قۆناغەکانی پێشووتر لەگەڵ گۆڕانکارییەکی کەم بەلام لای هەندێ چیرۆکنووسی تر زمانی نوسینی چیرۆکەکان جیاوازتر و چڕوپڕتر و تۆکمەتر بوو بۆ نمونە چیرۆك نووس (شێرزاد حەسەن) بە ئاشکرا خاوەن زمانێکی دەوڵەمەندی تایبەت بە خۆیەتی ، زمانی شیعر زاڵە بەسەر زمانی چیرۆکەکانی دا کە خوێنەر ڕادەکێشێت و وای لێدەکات چێژ لە خوێندنەوەی چیرۆکەکانی وەربگرن ، ئەمەش بە ئاشکرا لە هەردوو کۆمەڵە چیرۆکەکانی (تەنیایی) و (گوڵی ڕەش) دیارە ، کەیەکەمیان لە ساڵی (1983) ز دووەمیشیان لەساڵی (1989) بلاوکراونەتەوە .

پ/ زمان لە چیرۆکەکانی (حسێن عارف) دا چۆن بووە ؟ لەکام چیرۆکانەیدا ؟ ساڵی چەنج بلاۆکرانەوە ؟

و/ زمان لای (حسێن عارف) زمانێکی کوردی تۆکمە و بە پێزە بە تایبەتی لە کۆمەڵە چیرۆکەکانی (تویٚشووی سەفەریٚکی سەخت) و (گەلەگورگ) کە یەکەمیان لە ساڵی (1987) دا بلاۆکرایەوە و دووەمیان لە ساڵی (1983) بلاۆکراوەتەوە بە تایبەت لە کۆمەڵە چیرۆکی (گەلەگورگ) زمان زۆر دەوڵەمەندتر و شیرینتر و سەرنج ڕاکێشترە لە چاو هەموو چیرۆکەکانی پێشووی .

ڕۆمان لە ئەدەبی کوردیدا

پ/ ڕۆمان چی یە؟ لە کەیەوە سەری هەڵداوە ؟ بەچی ناوبراوە ؟ دیارترین ڕۆمان نووسەکانی جیهان کێن ؟

و/ ڕۆمان : واتە چیرۆکی دریٚژ کە ڕووداوەکانی زۆر چڕ و پڕن ، ماوەی ڕووداو و ژمارەی کەسەکانی زیاترن لە چیرۆکی کورت و مامناوەند .

ڕۆمان نوسین یەکێکە لە هونەرە ئەدەبیە گرانەکان ، لەسەدەی حەڤدەهەمەوە لە ئەوروپا سەری هەڵداوە بەلاٚم چەرخی زیٚڕینی ڕۆمان لە ئەوروپا سەدەی نۆزدەهەم و نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمە ، زۆر لە ڕەخنەگران بە داستانی سەدەی تازە ناوی دەبەن ،دیارترین ڕۆمان نووسەکانی جیهان ئەمانەن : (تۆڵستۆی ، هەمنگوای ،بەلزاك ، دیستۆفیسکی ، گۆرکی ...) .

پ/ بۆچی نووسینی ڕۆمان لەناو کورددا دواکەوتووترە لە چاو نەتەوەکانی فارس و تورك و عەرەب؟ باسی بکە

و/ چونکە ئەو بارودۆخەی کە بۆ نوسەریٚکی عەرەب و فارس و تورك هەڵکەوتووە هەرگیز بۆ نوسەریٚکی کورد هەڵنەکەوتووە ، بگرە زۆرجاریش نووسەری کورد دژایەتی کراوە و دەرفەتی چاپکردنیشی زۆر دژوار و ئەستەم بووە .

سەرەتای ڕۆمان نووسین لە ئەدەبی کوردیدا

پ/ بۆ یەکەمین جار نوسینی ڕۆمان بەزمانی کوردی لەکویٚ سەری هەڵدا ؟ کیٚ ڕابەری بوو ؟بەرهەمەکانی دیاری بکە

و/ بۆ یەکەمین جار نوسینی ڕۆمان بە زمانی کوردی لە ناو کوردەکانی یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو دەستی پێکردووە ، یەکەمین هەوڵێش لە لایەن نوسەری گەورە (عەرەبی شەمۆ) دراوە کەلە ساڵی 1935ز ڕۆمانی (شڤانی کورد) بە دیالێکتی کرمانجی ژوورو و بە پیتی لاتینی نوسیوەتەوە وە دواتر ئەم ڕۆمانە تەرجومەکراوە بۆ زمانەکانی (ڕووسی و فەڕەنسی و ئەرمەنی) پاشان ڕۆمانەکانی (کوردی ئەڵەگەز ، بەربانگ) و لەساڵانی شەستەکاندا (قەلاٚی دمدم)ی نوسیوە ، لەدوای عەرەبی شەمۆ چەند نوسەریٚکی کوردی شۆڤێتی دەستیان کردووە بە نوسینی ڕۆمان لەوانە :

1- حاجی جوندی کە ڕۆمانەکانی (هەواریٚ) و (بەهارهات) ی نووسیوە .

2- عەلی عەبدولڕەحمان ڕۆمانەکانی (خاتیٚ خانم) و (گوندی میٚرخاسا)ی نووسیوە .

پ/ بۆچی بەشێکی زۆری ئەو ڕۆمانانە کاریگەرییەکی ئەوتۆیان نەبووە لەسەر ڕەوتی گەشەسەندنی ڕمان لە کوردستاندا؟

و/ چونکە تا درەنگ نەگەیشتۆتە بەشەکانی تری کوردستان ،نووسەرانی کورد لەناو بەشەکانی کوردستاندا ئەم ڕۆمانانەیان نەخوێندۆتەوە و چاویان پێی نەکەوتووە .

پ/ئەو ڕۆمانانەی کە لەناو کوردەکانی یەکێتی سۆڤێتی پێشوودا بلاۆکرانەوە لەڕووی ڕوخسار و ناوەڕۆکەوە چۆن بوون ؟

و/ 1- ڕۆمانەکان بە شێوەزاری کرمانجی ژوورو بە ڕێنووسی پیتی لاتینی نوسراون ، زمانی نوسینیان زۆر سادەو ڕەوانە .

2-بیروباوەڕی سیاسی ئایدۆلۆژیەتی سۆشیالیزمی سۆڤێتی پێشوو بەسەر ڕووداوەکاندا زاڵە .

3-شێوەی ڕۆمانەکان گێڕانەوەیە وەکو داستان و چیرۆکە فۆلکلۆرییەکان چونکە بناغەی نوسینی ڕۆمانەکان (داستان و ئەفسانە و حەکایەتی فۆلکلۆری کوردین) دوورن لە تەکنیکی تازە و هاو چەرخ .

قۆناغی چەسپاندن

پ/ ئەو دوو هەوڵە چین کەدەبن بە بناغەی بنیادی ڕۆمانی کوردی لە کوردستان ؟

و/ ئەو دوو هەوڵە هەردوو ڕۆمانی (پێشمەرگە)ی ڕەحیمی قازی (ژانی گەل)ی برایم ئەحمەدن.

پ/ کام لەم دوو ڕۆمانە زیاتر دەنگی دایەوە لە ئەدەبی کوردیدا ؟

و/ڕۆمانی (ژانی گەل) زیاتر دەنگی دایەوە وەك لە ڕۆمانی (ژانی گەل) چونکە لە ڕۆژنامە وگۆڤارەکانی ئەو کاتە کۆمەڵێك وتار و لێکۆڵینەوەی لەسەر بلاْوکرایەوە.

پ/ ڕۆمانی (پێشمەرگە) خاوەنەکەی کێیە ؟ ساڵی چەند و لەکوێ چاپکرا ؟ ڕۆمانەکە باسی چی دەکات ؟

و/ ڕۆمانی (پێشمەرگە) خاوەنەکەی (ڕەحیمی قازی)یە ،لەساڵی (1960) لەبەغدا چاپکرا ، ڕووداوەکانی ڕۆژنامەکەش دەربارەی سەردەمی دامەزراندنی(کۆماری کوردستان)ە لە مهاباد لە ساڵی (1946) چونکە نووسەر خۆی بەشداری کردووە لە ڕووداوەکان و لەناوجەرگەی ڕووداوەکان بووە ، بۆیە لە خەباتی ئەو سالاْنەی کورد دەدوێت و ڕووداوەکان تێکەڵ بەچەند کێشەیەکی تر دەکات ، بەتایبەتی کێشەی جوتیار لەگەڵ دەرەبەگدا .

پ/ خاوەنی ڕۆمانی (ژانی گەل) کێیە ؟ ساڵی چەند نووسراوە و چاپکراوە ؟ بۆچی لەکاتی خۆیدا بلاْونەکرایەوە ؟

و/ خاوەنی ڕۆمانی (ژانی گەل) برایم ئەحمەدە ، لە ساڵی 1956 دا نووسراوە و لەساڵی 1972 لەبەغدا چاپکراوە ، بەلاْم لەبەرنەبوونی دەرفەتی گونجاو نەیتوانیوە لەکات و سەردەمی خۆیدا چاپی بکات .

پ/ (قەلاْی دمدم) ڕۆمانی کێیە ؟ بە چ دیالێکتێك نووسراوە؟ پاشان لەلایەن کێوە کراوە بە چ دیالێکتێك؟ساڵی چەند؟ نووسەر چۆن ڕۆمانەکەی داڕشتووە ؟

و/ (قەلاْی دمدم) ڕۆمانی عەرەبی شەمۆیە بە دیالێکتی کرمانجی ژوورو نوسراوە ، (شوکر مستەفا) لەساڵی 1976 کردوویەتی بە دیالێکتی کرمانجی خواروو کە تێیدا نووسەرەکەی (عەرەبی شەمۆ) ڕووداوی مێژوویی و بابەتی فۆلکلۆری لە شێوەی ڕۆمانێکی هاوچەرخی سەرکەوتوو داڕشتووە .

پ/ زمانی ڕۆمانە کوردییەکانی قۆناغی چەسپاندنی ڕۆمان لەئەدەبی کوردیدا چۆن بوو؟

و/ زمانێکی تۆکمە و کوردییەکی زۆر ڕەوانە ز خوێنەر بۆ خۆی ڕادەکێشێت .

پ/ زمانی نووسینی ڕۆمانە کوردییەکانی قۆناغی چەسپاندن چۆن بوو ؟

و/ 1- **زمانێکی تۆکمە و کوردییەکی زۆر ڕەوانە کە خوێنەر بۆ خۆی ڕادەکێشێت .**

2- **ناوەڕۆکی ئەم ڕۆمانانەسیما و شەقڵی خەباتی نەتەوایەتییان پۆشیوە؟**

3- **ڕووداوەکان خۆماڵین و لەناوجەرگەی کۆمەڵی کوردەواری هەڵهێنجراون.**

4- **کێشەی نەتەوایەتی و خەباتی کورد بۆ سەربەخۆیی زیاتر هەستی پێدەکرێت.**

5- **شێوەی نووسین زیاتر گێڕانەوەیە دوورە لە تەکنیکی هاوچەرخ هەروەها دوورە لە تەم و مژ و ئالۆزی.**

قۆناغی گەشەکردن

پ/ قۆناغی گەشەسەندنی ڕۆمان کەی دەستپێدەکات ؟ ئەو دوو دیاردە ئاشکرایە کە دەبینرێن کامانەن؟

و/ گەشەسەندنی ڕۆمانی کوردی لەسالأنی هەشتای سەدەی بیستەم دەست پێدەکات کە دوو دیاردەی ئاشکرا دەبینرێت :

1- ژمارەی ڕۆمانی خۆماڵی نووسراو بە زمانی کوردی زیاتر دەبینرێت لە چاو قۆناغەکانی پێشوو .

2- ژمارەی ڕۆمانی وەرگێڕاو لە زمانی بێگانە بەشێوەیەکی بەرچاو دەبینرێت؟

پ/ ئەو ڕۆمانانە کامانەن کە لە سالأنی هەشتاکاندا بلأوکرانەوە ؟ ناوی ڕۆمان و خاوەنەکانیان بنووسە .

و/ 1- حسێن عارف / (شار) و (ئەندێشەی مرۆڤێك).

2- عەزیزی مەلاڕەش / (کوێخا سێوێ) و (غەوارە).

3- خەسرەو جاف/ (کۆردەرە) و (هیچ).

4- عەبدوڵلأ سەراج/ (هەڵکشان بەرەو لوتکە).

5- دکتۆر نافیع ئاکرەیی/ (بوهژین)

پ/ لەسالأنی هەشتاکاندا و لە شاخ دوور لە سانسۆری حکومەت کۆمەڵێ ڕۆمان چاپکران کامانەن ؟

و/ محەمەد موکری / (سەگوەر) و (تۆڵە) و (هەرەس). حەمەکەریم عارف (کۆچی سوور).

پ/ ئەو ڕۆمانانە کامانەن کە لە سالأنی هەشتاکاندا لە ئەوروپا بلأوکرانەوە ؟

و/ لە ئەوروپا بە تایبەتی لە سوید ڕۆمانی (مرنا کالەکی ڕەند) و (هاوارا دیجلەیی)کە هی (محەمەد ئۆزۆن) بوو بە دیالێکتی کرمانجی کرمانجی ژوورو بلأوکرایەوە .

پ/ چی کاری کردووە ڕۆمان نووسین لەئەدەبی کوردی سالأنی هەشتاکاندا ؟ لەرووی زمانەوە چۆن بووە؟

و/ دیارە ڕووداوی سیاسی و باسی خەباتی ڕەوای کورد ، ژیانی پێشمەرگایەتی نێوشاخ وداخی کوردستان ببوە هەوێنی چاوەڵهێنانی ئەم بەرهەمە تازانە ،زمانی ڕۆمانەکانیش پاراوتر و پوخت تر و چڕتر کراونەتەوە، ئەمە لەپاڵ دیاردەی بایەخدان بەشێوەزاری ناوچەیی جوتیاران لەم ڕۆمانانەدا.

پ/ گەشەسەندنی ڕۆمان لەسالأنی هەشتاکاندا ڕێگەی بۆچی خۆشکرد ؟

و/ ڕێگەی بۆئەوە خۆشکرد کە ڕۆمانی کوردی لە قۆناغی نەوەدەکان زۆر زیاتر پێشبکەوێت و گەشەسەندنێکی وا بەخۆیەوە ببینێت کە هەرگیز گەشەسەندنی وای بەخۆیەوە نەبینێت .

پ/ ئەو ڕۆمانانەی سالأنی هەشتاکان لەرووی ناوەڕۆکەوەباسیان لە چی دەکرد ؟ بایەخیان بەچی دەدا ؟

و/ باس لە کێشەی گوندنشینەکان دەکەن وەکو ڕۆمانەکانی (عەزیزی مەلا ڕەش) ، ئەگەرچی لەم قۆناغەدا شێوازی گێڕانەوە بەزۆربەی ڕۆمانەکانەوە دەبینرێت و هەست بەوەش دەکرێت کە ڕۆمان نووسەکان بایەخیان بە تەکنیکی نوێ و مۆنۆلۆج داوە و سەرکەوتوانەش بەکاریان هێناون .

پ/ ئەو ڕۆمان نووسانە کامانەن کە بەرەچەڵەك کوردن و بەزمانی بێگانە ڕۆمان دەنووسن ؟

و/ 1- یەشار کەمال بەتورکی دەنوسێت و هەندێك لە ڕۆمانەکانی کراون بەکوردی وەك (ئەفسانەی چیای ئاگرین) و (حەمەدۆك)بەچوار بەرگ و (کاریتە) ...هتد

2- سەلیم بەرەکات بەعەرەبی دەنوسێت و کوردی سوریایە وەك ڕۆمانەکانی (پەڕ) و(دڵشاد) کە کراون بە کوردی .

3- ئیبراهیمی یونسی کە بەفارسی دەنوسێت و ڕۆمانی (دایکم دووجارگریا) کراوە بەکوردی و ئەم ڕۆمانە دەربارەی کارەساتی ئەنفالکردنی گەلی کوردە لەلایەن ڕژێمی بەعسی دڕندەوە .

4- عەبدول مەجید لوتفی بەزمانی عەرەبی ڕۆمانی نووسیوە وەکو ڕۆمانی (پێشبینی لێزانەقەرەجەکان) کە کراوە بەکوردی لەلایەن(شوکر مستەفا)وە.

تێبینی : ئەو ڕۆمانانەی کە بەزمانی بێگانە دەنووسرێن لەڕووی زمانەوە بەکوردی دانانرێن بەڵام لەڕووی ناوەڕۆکەوە بەشێکی زۆریان باسی ژیان و خەباتی ڕەوای گەلی کورد دەکەن .

نموونەی ئەدەب

باباتاهیری هەمەدانی (937-1010)ز

پ/ باباتاهیری هەمەدانی ناوی بەچی دەرکرد ؟ بۆچی بەو ناوەوە بانگکراوە ؟

و/ باباتاهیری هەمەدانی ناوی تاهیر(بابا)یان پێوتووە ، چونکە یەکێك بووە لە پیاوچاکەکانی (ئەهلی هەق)ی ئاینی یارسان.

پ/ باباتاهیری هەمەدانی لەکەیدا ژیاوە ؟

و/ بەپێی سەرچاوە باوەڕپێکراوەکان لەماوەی نێوان دووەمی سەدەی دەیەم و نیوەی یەکەمی سەدەی یازدەیەمی زاینی ژیاوە، لەدایکبوون و کۆچی دوایی بەساڵانی (937ز-1010ز) دیاری کراوە.

پ/ شیعرەکانی باباتاهیر لەڕووی ڕووخسارەوە چۆن بوون ؟

و/ شیعرەکانی باباتاهیر بەشێوەزاری (لوڕ) نووسراون ، زۆربەی شیعرەکان (دووبەیتە) کە بریتیە لە چوار نیوە دێڕ، قافیەی نیوە دێڕی (یەکەم و دووەم و چوارەم) وەکو یەکە بەڵام قافیەی نیوە دێڕی سێیەم جیاوازە ، جگە لە شیعری دووبەیت نزیکەی پێنج غەزەلیشی هەیە .

پ/ شیعرەکانی باباتاهیر لەڕووی ناوەڕۆکەوە چۆن بوون ؟

و/ لە شیعرەکانی باباتاهیردا فەلسەفەیەکی قووڵ و واتایەکی بەرز و جوان دەدرەوشێتەوە ، نمونە لەدوو بەیتەکانی باباتاهیر :

مەگەر شێر و پڵنگی ئەی دڵ ئــــەی دڵ

بەموو دایم بەجەنگی ئەی دڵ ئــــەی دڵ

ئەگەر دەستوم ڕەسەد خونت مەڕێژوم

بـوینم تا چ ڕەنگی ئــــەی دڵ ئــــەی دڵ

مەولەوی (1806-1882)ز

پ/ بەشێك لە ژیانی مەولەوی بنووسە ؟

و/ناوی (عەبدول ڕەحیمی کوڕی سەعیدە لەهۆزی تاوەگۆزەییە) ، لەساڵی (1806)ز لەخاکی جوانڕۆ لە دێی (تاوەگۆز) لەدایك بووە، وەلەساڵی (1882)ز لەگوندی (سەرشاتە) کۆچی دوایی کردووە ، مەولەوی مەلایەکی یەکجار شارەزا بووە بەتایبەتی لە عەقیدە دەستێکی باڵای هەبووە ، لەسەرەتادا نازناوی(مەعدومی) ئینجا(مەولەوی) کردۆتە نازناوی خۆی.

پ/ لەڕووی ناوەڕۆکەوە شیعرەکانی مەولەوی چۆن بووە؟

و/ لەڕووی ناوەڕۆکەوە سروشتی کوردستان کاریگەری تەواوی لەسەر شیعرەکانی مەولەوی هەیە ، کە شیعری بۆ هەر چوار وەرزی ساڵ و کوێستانەکانی جافایەتی گوتووە ، لەگەڵ شیعری دڵداری و ئایینی و لاوانەوە و ....هتد

پ/ مەولەوی شیعرەکانی بە چ شێوەزارێك نووسیووە ؟

و/ مەولەوی سەرجەم شیعرەکانی بە شێوەزاری (هەورامی) نووسیوە.

پ/ بەرهەمەکانی مەولەوی چین ؟

**و/ 1- دیوانەکەی .	2- چەند بەرهەمێکی هەیە بەتایبەتی لەسەر (عیلمی کەلام) کە دەستێکی بالاچی هەبووە وەك**

(الفضيلة ، العقيدة المرضية ، الفوائح]

3- نامیلکەیەکی بەزمانی فارسی هەیە ، کە باسی ئوسولی تەریقەتی نەقشبەندی دەکات .

ئەم پارچە شیعرەی مەولەوی دەربارەی (سروشت)ە کە تیایا وەسفی سەرچاوەی (زەڵم) دەکات و دەڵێت :

وەهاران سەیرەن ، ســــــــەوزەی دیاران

نم کەوت ، نەدیدەش ، چون شەو بێداران

پـەی دڵەی مـانیای دەروون مـــــــــەلالان

ســایە بەستەوە خەیمەی گـــــــــوڵاڵان

پرتەوی هەکاری (1756-1825)ز

بەشێك لەژیانی پرتەوی هەکاری بنووسە ؟

و/ ناوی (مستەفا بەگی کوڕی عەبدوڵڵا بەگی کوڕی محەمەد کوڕی ئیزدێن شێرە) بە بنەماڵە لە میرانی ناوچەی هەکارییە ، نازناوی (پرتەوی هەکاری) یان (شاپرتەوی هەکاری) بۆخۆی داناوە ، لە ساڵی (1756)ز لە ناوچەی هەکاری لەدایك بووە و لەساڵی (1825)ز کۆچی دوایی کردووە .

پ/بۆچی ناوچەی هەکاری وەك ناوەندێکی ڕۆشنبیری دەوڵەمەند کاریگەری هەبووە بۆ خەملاندنی خەیاڵی پرتەوی هەکاری؟

و/ ناوچەی هەکاری وەك ناوەندێکی ڕۆشنبیری دەوڵەمەند کاریگەری هەبووە بۆ خەملاندنی خەیاڵی پرتەو ، چونکە ناوچەی هەکاری شوێنی لەدایك بوون و ژیانی هەندێ لە زانا و شاعیرە هەڵکەوتووەکانی وەك (عەلی تەرەماخی و عەلی حەریری و فەقێ تەیران و مەلایی باتەیی و ئەحمەدی خانی) و گەلێکی تر بوون ، هەر بۆیە بە ناوەندێکی گەورەی خوێندەواری و ڕۆشنبیری دادەنرێت لە کوردستانی باکووردا.

پ/ لەڕووی ڕووخسارەوە شیعرەکانی پرتەوی هەکاری چۆن بوون ؟

و/ وەکو هەموو شاعیرە کلاسیکەکانی تری ئەدەبی کوردی ، شیعرەکانی لە (غەزەل و قەسیدە) پێکهاتووە ، جگە لەمانەش (کۆمەڵێك چوارین و پێنجین و موستەزادی) هەیە و شیعرەکانیشی بەزاری کرمانجی سەروو نوسراوە .

پ/ لەڕووی ناوەڕۆکەوە شیعرەکانی پرتەوی هەکاری چۆن بوون ؟

و/ لەڕووی ناوەڕۆکەوە (موناجات و ستایشی پەیامبەر (درووود و سەلامی خوای لەسەر بێت) **و دڵداری و وەسفی خۆشەویست و سروشت) ی تیادا کردووە ، وەئەمەش نمونەیەکە بە لە شیعری پرتەوی هەکاری کە بە هونەری (موستەزاد) نووسراوە :**

ئیرۆکە م تایع سەحەرێ دولبەرێ ســـــــەلما

مەشیا ب خرامان

مەستانە وەش، کە چ کولـــەە و قامەتی ڕەعنا

شەنگا شەبی ڕیــحان

ئەڤ شیوە و ئەڤ عیشوە و ئەڤ ناز و نەزاکەت

ئەسلن م نەدی بـوون

یــــــــــارەب ژ هەمی دەرد و بەلاٚ و ئافاتی دنیا

حافز کو ب یــەزدان

حەمدی (1878-1936)ز

پ/بەشێك لە ژیانی حەمدی بنووسە ؟

و/ ناوی ئەحمەدە کوڕی فەتاح بەگی حاجی ئیبراهیم بەگی مەحموودبەگی ساحیبقرانە ، وەلەساڵی(1878)ز لە شاری سلێمانی لەدایك بووە و لەشەوی (12)ی تشرینی دووەمی ساڵی(1936)ز کۆچی دوایی کردووە و لەگردی لەشاری سلێمانی سەیوان نێژراوە.

پ/ ڕووخساری شیعرەکانی حەمدی چۆن بوون؟

و/ شیعرەکانی حەمدی بەزاری کرمانجی خواروو نووسراوە وەك شاعیرێکی کلاسیکی کوردی کێشی عەروزی عەرەبی ، یەك سەروای بەکارهێناوە ، بنیاتی شیعرەکانی جگە لە غەزەل و قەسیدە، گەلێ تەرجیع بەند و تەرکیب بەند و چوارینی هەیە .

پ/ ناوەڕۆکی شیعرەکانی حەمدی چۆن بوون؟

و/ لەڕووی ناوەڕۆکەوە شیعری (نیشتمان پەروەری و ئاینی و دڵداری و وەسفی سروشتی کوردستانی) هەیە .

پ/ حەمدی شاعیر مرۆڤێکی خاوەن بیروباوەڕی چۆن بووە؟

و/ حەمدی خاوەن بیروباوەڕێکی کوردانەی بەرز بووە ، هەربۆیە شیعرەکانی ڕاستگۆیانە لە دڵ و دەرونێکی پاکەوە هەڵقوڵاوە.

ئەمەش نمونەیەکە لە شیعری حەمدی کەلە ساڵی 1927 وتویەتی :

کوردستان

ئەی وەتەن ڕۆم و عەجەم موشتاقی کوردستانتە

ئیفتیخاری میللەتی کورد شەوکەتی عینوانـــتە

بەستە سەربەرزی ئێواران ،سبەینان مانگ و ڕۆژ

وەك نیشانی ئیفتیخاری سنگ و نەجمەی شانتە

ڕەوانبێژی

پ/ ڕەوانبێژی چییە ؟

و/ ڕەوانبێژی : ئەوەیە کە قسە و هۆنراوە ڕەوان وجوان و کاریگەر بێت و لەگەڵ بارودۆخی گوێگر هەڵوێستی قسەکردنەکە بگونجێت بۆئەوەی مەبەستەکەی بەڕوونی لە خوێنەر بگەیەنێ و چێژی پێ ببەخشێت و کاری تێبکات ، ئەمەش بە هەڵبژاردنی وشەی لەبار و داڕشتنی تۆکمە و ڕێکخستنی ژیربێژانە دێتەدی .

پ/ زانستی ڕەوانبێژی لەچی دەکۆڵێتەوە ؟

و/ زانستی ڕەوانبێژی لەو هونەر و دەستوور و بنەمایانە دەکۆڵێتەوە کە دەبن بە مایەی ڕەوانی و جوانی و کاریگەری قسە و پاراستنی لە لێڵی و شل و شێواوی.

لێکچواندن

پێناسەی لێکچواندن : لێکچواندن لەسەر بنەمای بەراورد هاتووە ، بۆ ڕوونکردنەوە و چەسپاندنی سیفەتی شتێك ، ئەو شتە لەگەڵ شتێکی تر بەروارد دەکرێت کە سیفەتە مەبەستەکەی تێدا زاڵە ، بۆئەوەی سیفەتەکە بەم بەراوردە ڕوون بێتەوە و بەزێدەڕەویی دەربکەوێت . لێکچواندن بە گشتی لە چوار بنەڕەت پێکدێت :

1- لێچوو : ئەمە بابەتی باسەکەیە و لەهەموو بنەڕەتەکانی تر لە پێشترە ، ئەوانی تر بۆ خزمەتی ئەم هاتوون.

2- لەوچوو : ئەمە بۆ ڕوونکردەوەی لایەنێکی (لێچوو) دێت کە بەراوردەکەی لەسەر بنیات دەنرێت .

تێبینی : ئەم دوو بنەڕەتە (لێچوو ، لەوچوو) بنەڕەتی بنچینەیین لە لێکچواندندا بەبێ ئەم دوو بنەڕەتە ،لێکچواندن دروست نابێت ، هەرکام لەم دوو بنەڕەتە لابدرێت لێکچواندنەکە نامێنێت .

3- ڕووی لێکچواندن : سیفەت و لایەنی هاوبەشی نێوان هەردوو بنەڕەتە بنچینەییەکەیە ، ئەم سیفەتە لە لێکچواندنی ئاساییدا لە (لێچوو) بێهێز و لە (لەوچوو)بەهێزە .

4- ئەوزار: ئەو وشەیەیە کە دەوری بەیەکەوە بەستنی هەردوو بنەڕەتی بنچینەیی لێکچواندن (لێچوو، لەوچوو) دەگێڕێ.

ئەمانە هەندێك نمونەی ئەوزاری لێکچواندنن (وەك ، وەکو ، هەروەك ، لەودەکا ، لەو دەچێ ، ئاسا ، چون ، وێنەی ، چەشنی ، میسلی، ئەتووت ، مانەندی ...)

نمونە / دڵم هەروەك سەماوەر پڕ لەجۆشە خەریکی سۆز و گریان و خرۆشـــــــــــــــــە

بابەتەکە : لێکچواندنە ، هەموو بنەڕەتەکانی لێکچواندن باس کراوە .

دڵم : لێچووە . سەماوەر : لەوچووە . جۆش و خرۆش : ڕووی لێکچونە. هەروەك : ئەوزارە.

نمونە / کوڕ ئاینەیێ جەمالێ زاتن کەچ مەظهەرێ پورتەوا صیفاتن

بابەتەکە : لێکچواندنە . کوڕ: لێچووە . ئایینە: لەوچووە . جەمالی زاتن : ڕووی لێکچوونە .

تێبینی : تەنها سێ بنەڕەت باسکراوە (لێچوو،لەوچوو،ڕووی لێکچوون) بەلاَم (ئەوزار=ئامراز) نەهاتووە .

نمونە/ دەمێك بوو چاوەڕێی بەفرێکی وابووم مژدەبێ باری سەرم بەفرە کەچی هێشتا شەڕەتۆپەڵمە بۆ یاری

بابەتەکە لێکچواندنە . سەرم : لێچووە . بەفر : لەوچووە .

تێبینی : لەم هۆنراوەیەدا تەنیا دوو بنەڕەتە بنچینەییەکە (لێچوو،لەوچوو) هاتوون، بەلاَم دوو بنەڕەتە نابنچینەییەکە نەهاتون (ڕووی لێکچوون و ئەوزار)

============================== پرسیار ==============================

1- ئەمن کێوم ، سەرم شاخە ، هەناسەکەم نەسیمە ، چاوەکانم ، مێزەرم ، تەم

بابەتەکە لێکچواندنە .

ئەمن ،سەر ، هەنایە ، مێزەر : لێچووە. کێو ، شاخە ، نەسیمە ، تەم : لەوچووە .

2- قەلبێ مە شوبهێ زێڕ ژ فەیزاتە جەلاگرت مارووسیەە و سیفەت ڕەنگی سەدا گرت

بابەتەکە : لێکچواندنە . قەلبێ مە : لێچووە. زێڕ : لەوچووە . شوبهێ : ئەوزارە . جەلا: ڕووی لێکچوونە.

3- دێ بەتاو ئەشکی دوو چاوم هەروەکو دیجلەو فورات مەزرەعەی غەم سەوزە ، تێراوە لەبەرئەم دوو شتە

بابەتەکە : لێکچواندنە . ئەشك: لێچووە . دیجلەو فورات : لەوچووە . هەروەکو :ئەوزارە . تاو: ڕووی لێکچوونە.

4- تاکەی چوون مەجنوون وێڵی هەردان بم ؟ تاکەی خەمزەدەی باری هیجران بم ؟

بابەتەکە : لێکچواندنە . م(من) : لێچووە . مەجنوون : لەوچووە . چوون : ئەوزارە . وێڵی هەردان: ڕووی لێکچوونە.

5- نەیلوفەرە دل ، تۆ دلٚ ئافتابی تەن شبهی کەتان ، تۆ ماهتابی

بابەتەکە : لیٚکچواندنە . نەیلوفەر: لەوچووە . تەن : لیٚچووە . شبهی : ئەوزارە .

کەتان : لەوچووە . تو : لیٚچووە . ماهتاب : لەوچووە .

خواستن

خواستن : ئەو لیٚکچواندنەیە کە تەنیا لە دوو بنەرەتە بنچینەکەی هاتبیٚ و ئەوی تر نەهاتبیٚ .

نمونە : ئیلاهی ! نەرگزا مەی مەست و نازك ژدەستی خوار و بەدخواهان بپاریٚز

بابەتەکە : خواستنی ئاشکرایە چونکە تەنها لەوچوو کە (نەرگز)ە باسکراوە ، لیٚچوو کە (یارەکەیەتی) باس نەکراوە .

جۆرەکانی خواستن : 1- خواستنی ئاشکرا . 2- خواستنی درکاو

1- خواستنی ئاشکرا : ئەو خواستنەیە کە لەدوو بنەرەتە بنچینەییەکەی لیٚکچواندن تەنها (لەوچوو) هاتبیٚت و (لیٚچوو)نەهاتبیٚ

نمونە / هەرچەندە گولٚ سیس ئەبیٚ بگرین ئالٚتوونی دار ئەرژیٚ بگرین

بابەتەکە : خواستنی ئاشکرایە ،چونکە تەنیا (لەوچوو) کە (ئالٚتوونی دار) ە باسکراوە ، (لیٚچوو) کە (گەلاٚی زەردە) باس نەکراوە

2- خواستنی درکاو : ئەو خواستنەیە کە لەدوو بنەرەتە بنچینەییەکەی لیٚکچواندن تەنها (لیٚچوو)هاتبیٚ و (لەوچوو)نەهاتبیٚت .

تیٚبینی : خواستنی درکاو هەمیشە نیشانەیەکی لەگەلٚدایە وەك (گریان ، دەست ،لیٚو ، پیٚ ، گڕ ...)

نمونە : تانەگریا ئاسمان و تەم ولاٚتی دانەگرت گولٚ چەمەن ئارانەبووهەم لیٚوی خونچە وانەبوو

بابەتەکە : خواستنی درکاوە ، چونکە تەنها (لیٚچوو) کە (ئاسمانە) باسکراوە ، وە (مرۆڤ) کە(لەوچووە)ە باس نەکراوە .

وە لە نیوەدیٚری دووەمدا : (خونچە) : لیٚچووە باسکراوە ، مرۆڤ : لەوچووە باسنەکراوە ، (لیٚو) نیشانەی خواستنی درکاوە .

نمونە : جلەوت بابەس بەدەس هەوەس بیٚ بەگری سەودا ، دلٚت قەقنەس بیٚ

بابەتەکە : خواستنی درکاوە . هەوەس : لیٚچووە باسکراوە . مرۆڤ : لەوچووە باسنەکراوە .

سەودا : لیٚچووە باسکراوە . مرۆڤ : لەوچووە باسنەکراوە . {دەس، گڕ} نیشانەی خواستنی درکاوە .

=== **پرسیار** ===

لەم دیٚرە هۆنراوانەدا خواستن دەربهیٚنە و جۆرەکەی دیاری بکە :-

1- شیٚر لەبیٚشە دەرپەڕی دەست بەخەنجەر ڕووبەڕوو ئەیدا لە زومرەی دوژمنان

بابەتەکە : خواستنی ئاشکرایە ، شیٚر : لەوچووە (باسکراوە) ، مرۆڤ : لیٚچووە (باسنەکراوە)

2- ڕۆژتە ئەی بادی نەورۆزی لەبنـــــی بەفری گران کانی پیٚی سڕبوو ، چناریش دەستی چوو ، پەنجەی تەزی

بابەتەکە : خواستنی درکاوە ، کانی : لیٚچووە (باسکراوە) ، مرۆڤ : لەوچووە (باسنەکراوە) ، پیٚ : نیشانەی خواستنی درکاوە.

3- ئەو هەر دوو نیهالٚ عەرعەرا شەنگ ڕوونیشتنی میسالٚ غونچە دلٚتەنگ

بابەتەکە : خواستنی ئاشکرایە ، دوو نیهال : لەوچووە (باسکراوە) بالاٚی یار : لیٚچووە (باسنەکراوە)

4- ئەلێن سالێك دوانزە مانگە من مانگم دی چواردە سالە

بابەتەکە : خواستنی ئاشکرایە ، مانگ : لەوچووە (باسکراوە) ، یار : لیٚچووە (باسنەکراوە)

5- چاوەکەم ئەمرۆ لە گولٚشەن گولٚ بە عیشوە خۆی نواند نەك نمەك گیریم بروات هەبیٚ هیچ نەمدواند

بابەتەکە : خواستنی ئاشکرایە ، گولٚ : لەوچووە (باسکراوە) ، یار : لیٚچووە (باسنەکراوە)

6- تۆ بنی ماهی نەو و دەستی قەزایٚ هەی هەی نەزەرعیٚ فەلەکیٚ بەلکە ل عومریٚ مەب داس

بابەتەکە : خواستنی درکاوە ، قەزا : لیٚچووە (باسکراوە) ، مرۆڤ: لەوچووە (باسنەکراوە) ، {دەست} نیشانەی خواستنی درکاوە

ڕەگەزدۆزی

ڕەگەزدۆزی : ئەوەیە کە دوو وشە یان زیاتر لە شێوەدا واتە لە دەنگەکاندا یان (پیتەکان) وەك یەك بن یان لەیەکەوە نزیك بن ، بەڵام لەواتادا جیاوازبن ، ئەگەر یەك واتایان هەبێت ئەوا ڕەگەزدۆزی دروست نابێت .

جۆرە سەرەکیەکانی ڕەگەزدۆزی :

1- **ڕەگەزدۆزی :** ئەو وشانەی کە ڕەگەزدۆزی تەواو دەیانگرێتەوە ، دەبێ لە شکڵدا کت و مت و بێ جیاوازی وەکو یەك وابن ، واتە لەم خاڵانەدا وەك یەك بن : 1- ژمارەی دەنگەکان . 2- جۆری دەنگەکان . 3- ڕیزی دەنگەکان .

نمونە / ئەوەی ڕێگەی لە کوردەکان گۆڕی لەعنەتی خوا لـە ئەلحەد و گۆڕی

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی تەواوە / لە وشەکانی (گۆڕی ، گۆڕی) ، یەکەمیان بەواتای (گۆڕین) دێت ، دووەمیان بەواتای (قەبر) دێ .

ئەگەر خاڵت بڵێم مشکی خەتایە عەزیزم من ئەمەم عەینی خەتایە

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی تەواوە ، لەوشەکانی (خەتایە،خەتایە) ، یەکەمیان بەواتای (شوێنێکە لە تورکستانی چین) ، دووەمیان بە واتای (گوناە و تاوان)دێت .

2- **ڕەگەزدۆزی ناتەواو :** ئەوەیە کە ئەو وشانەی ڕەگەزدۆزی دەیانگرێتەوە لەشکڵدا کت و مت وەك یەك نەبن ، بەڵکو جیاوازییان هەبێت لەم خاڵانەدا : 1- ژمارەی دەنگەکان . 2- جۆری دەنگەکان . 3- ڕیزی دەنگەکان .

نمونە / مەعشوق تویی ب فەخر و نازی عاشق تویی لێك بێ نیازی

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی ناتەواوە ، لە ژمارەی دەنگەکان لەوشەکانی (ناز ،نیاز)

تێبینی : دەنگە زیادەکە کەوتۆتە ناوەڕاستی وشەکەوە(-یـ-)

نمونە / گوڵ چوون ڕووی ئازیز نەزاکەت پۆشان وەفراوان چوون سەیل دیدەی من جۆشان

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی ناتەواوە ، لە جۆری دەنگەکان لە وشەکانی (پۆشان ، جۆشان)

تێبینی : جیاوازی لەجۆری دەنگەکان لەسەرەتا یان ناوەڕاست یان کۆتایی وشەکانە .

نمونە / یەك زێدە شیرین زیادە مەحبوب یەك ڕووحی قولووی حووری مەقلووب

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی ناتەواوە ، لە ڕیزی دەنگەکان بە وشەکانی (ڕووح) و (حوور).

============================== پرسیار ==============================

لەم دێڕە شیعرانەی خوارەوەدا ڕەگەزدۆزی دەربێنە و جۆرەکەی بنووسە و دیاری بکە :

1- ئەی خامە تەژی گەلەك درێژ کر ئەڤ نامە بەسە تەپر قرێژ کر

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی ناتەواوە لەجۆری دەنگەکان لە وشەکانی (درێژکر ، قرێژکر)

2- ئێمە هەرچەندە کە قەومێکی زۆرین بەڵام چونکە قەومێکی خۆخۆرین بۆیە دائیما وا لەژێر دەستی زۆرین

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی تەواوە لە وشەکانی (زۆرین ، زۆرین) .

3- بانەچێتە لای ڕەقیبان یار ئەنیسی خانەبێ لازمە ئەو ئاسکە لەولانەبێ ، لەولانەبێ

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی تەواوە لە وشەکانی (لەولانەبێ ، لەولانەبێ).

4- شکانیان کەمانچەی دەستم بەڵام زوو فریاکەوت هەستم

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی ناتەواوە ، لەجۆری دەنگەکان لەوشەکانی (دەستم ، هەستم) .

5- گوڵ لەناو باخا پێکەنی تا ڕۆژهەڵات گوڵ لەناو منا پێی پێکەنی تاڕۆژهەڵات

بابەتەکە : ڕەگەزدۆزی تەواوە ، لەوشەکانی (ڕۆژهەڵات ، ڕۆژهەڵات)

دژیەك

دژیەك : ئەوەیە کە دوو وشە دژ و پێچەوانەی یەکتر بن ، وەکو : گەورە و بچووك ، پاك و ناپاك ، مردن و ژیان ، بەهێز و بێ هێز...هتد

نمونە : مەژی بۆ مردن ، بمرە بۆ ژیان   چۆن قازانج دەکەی تا نەکەی زیان

لەم دێڕە شیعرەدا (دژیەك) هەیە لە نێوان وشەکانی (مردن و ژیان) و (قازانج و زیان) و (ئەکەی و نەکەی)

جۆرە سەرەکیەکانی دژیەك : دژیەك دوو جۆری سەرەکی هەیە :

1- دژیەکی ئەرێ : ئەوەیە کە وشەکان هەریەکە لە ڕەگەزیکی سەربەخۆ بن ، لەماناشدا دژ و پێچەوانەی یەکتر بن ، وەکو {خەندە و گریان ، تاڵ و شیرین ، سەرکەوتن و ژێرکەوتن...}

نمونە / چ ڕووناکی بێ ، چ تاریکی ، چ نزمی بێ یا بەرزی   بەخۆشی بێ وەیا تاڵی هەمووی ئەڕوا لەسەر ئەرزی

بابەتەکە : دژیەکی ئەرێ یە بەوشەکانی (تاریکی × ڕووناکی) ، (نزمی × بەرزی) ، (خۆشی × تاڵی)

2- دژیەکی نەرێ : ئەوەیە دوو وشەکە بە نەفی یان نەهی بووبن بە دژیەك ، وەکو (پاك×ناپاك) ، (مەرد × نامەرد) ، (بڕۆ × مەڕۆ) ،(بەهێز × بێ هێز) .

نمونە / ئەی کوردی جەفا دیدە بەسە قەیدی ئەسارەت   نادان بەکوتەك حاڵی دەبێ ، دانا بە ئیشارەت

بابەتەکە : دژیەکی نەرێ یە ، لە نێوان (دانا ، نادان) کە هەردوو وشەکە لەیەك ڕەگەزن بە نەفی بونەتە دژیەك .

>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>> پرسیار <<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<

لەم دێڕە شیعرانەدا چی دژیەك هەیە دەری بێنە و جۆرەکەی دیاری بکە :

1- گەلێکم ڕۆژگاری تاڵ و شیرین ڕابوارد ئاخۆ   مەرگ مەودا دەدابیینم سەردەمێکی تر

بابەتەکە : دژیەکی ئەرێیە ، لەوشەکانی (تاڵ ، شیرین)

2- ئەوەی ڕزقی موقەرڕەرە بۆخۆی دێ   سەد دەفعە بخوازێ یانەخوازێ

بابەتەکە : دژیەکی نەرێیە ، لەوشەکانی (بخوازێ ، نەخوازێ)

3- یارم لە ئەندەروون هات دەستی ڕەقیب لە دەستا   غەمناك و شادمانم ، ڕەحمەت عەزابی هێنا

بابەتەکە : دژیەکی ئەرێیە لە وشەکانی (غەمناك × شادمان) ، (ڕەحمەت × عەزاب)

4- نێرگزێن شەنگ ومەستت چەپ و ڕاست   ساقیان جام و دەستن چەپ و ڕاست

بابەتەکە : دژیەکی ئەرێیە ، لە وشەکانی (چەپ و ڕاست)

5- دژمن ل مەشانە دۆست غەمگین   مەرزە مرنا چەکۆ و تاجدین

بابەتەکە :دژیەکی ئەرێیە ، لە وشەکانی (دژمن × دۆست)

6- ئەگەر دۆستم ، ئەگەر دۆژمن بزانم   ئەوەندەم تێگەیێنە کامەیانم

بابەتەکە : دژیەکی ئەرێیە ، لە وشەکانی (دۆست × دوژمن)

جوانی بایس

جوانی بایس : ئەوەیە کە دیاردەیەك هۆی دروست و ڕاستەقینەی خۆی هەبێ ، بەلاّم ئەو هۆیە بخرێتە لاوە ،بۆ جوانکردن و ڕازاندنەوەی شیعرەکە هۆیەکی تری هونەرمەندانەی بۆ دروست بکرێ کە زۆر دوور بێت لە هۆیە دروست و ڕاستەقینەکەی خۆی . نمونە /

مانگی نەو بۆیە هەموو شەو زیاد ئەکا و ئەشنیـــێتەوە

تاجوانی خۆی وەکو ڕووی تـــــۆ بـــــــڕازێنێتەوە

کاتێ گەییە چواردەمین شەو تێ ئەگا نـــاگـا بەڕووت

جا لەداخا وردە وردە کز ئەبـــێ و ئـــەتـــوێتەوە

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

نمونە/ نیگار شین پۆشە بۆیە ئاسمانیش هەمیشە ڕەنگی شینە وادەکا شین

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

×× پرسیار ××

لەم دێڕە شیعرانەدا جوانی بایس دەربێنە و دیاردەکە دەست نیشان بکە و هۆیە جوان دروست کراوەکە ڕوون بکەوە :

1- لەخەوفی تەلعەتی ، ڕۆژ هەروەکو شێت بەڕوو زەردی هەلاّت و کەوتە کێوان

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

2- شەماڵ لە ترسی شنەی نسیّی سەخت پەنای بۆ باسك و پێدەشت هێناوە

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

3- نارنج و تورنج شوبهی زینێ زەرد بویێ ل عیللەتا ئەڤینێ

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

4- لە لێواری حەوزا گولاڵە و بەیبوون ساوان ، ئەلەرزن ، لەتاو نقووم بون

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

5- پەڵەی گولاڵە لەترسی چنوور ناوجەرگی سووتاو ڕەش هەڵگەڕاوە

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

6- خوێنی پاکی لاوی کوردانە ڕژاوە کێو و کەژ بۆیە وا ئێستاکە سوورە ، ڕەنگی گوڵناری هەیە!!

بابەتەکە : جوانی بایسە ، چونکە شاعیر هۆی دروست و ڕاستەقینەی خستۆتە لاوە ، بۆجوانی هۆیەکی هونەرمەندانەی دروست کردووە .

تێهەڵکێش

تێهەڵکێش : ئەوەیە شاعیر یان نووسەر ، نیو دێڕ ، یان دێڕێك یان سەراپای هۆنراوەیەك ، یان پەندێك ، یان ئایەتێك ، یان فەرموودەیەك یان قسەیەکی نەستەق بێ دەستکاری وەربگرێت و لەناو دوو کەوانە بیخاتە ناو بەرهەمەکەی خۆیەوە ، جاناوی خاوەنەکەی بیات یان نەبات .

نمونە / خودا دەڵی لە قورئان : **(الطلاق مــــرتان　فــإمــساك بمعروف أو تسريح بإحسان)**

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە شاعیر ئایەتیکی قورئانی پیرۆزی تێکەڵ بە شیعرەکەی کردووە .

نمونە / دەمێ کۆچبارەکەت ناچــــــێ لەیادم　دەبێ وەك کوشتمت بشپرسی دادم

((کەبارگەکەت بۆ هەوار تێك نا عــەزیزم　شــــکا ئەستوندەگی تاوڵی مرادم))

بابەتەکە : تیهەڵکێشە ، چونکە (هەژاری) شاعیر ، دێڕە شیعرێکی (هێمن)ی شاعیری تیهەڵکێشی شیعرەکەی کردووە .

نمونە / بۆچی فەرمویەتی نەبیی ئەمین (درودی خوای لەسەر بێت)

((اطــلبوا العلم ولــو بالـــــصين)) (ئەم فەرمودەیە هەڵبەستراوە)

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە شاعیر (حاجی) فەرمودەیەکی تێهەڵکێش کردووە بە شیعرەکەی .

پرسیار

لەم دێڕە شیعرانەدا تێهەڵکێش دەربهێنە لەگەڵ ئاماژە بە بابەتە تێهەڵکێشکراوەکە .

1- قەدری میللەتـــــتان بەجارێ شکان
نــــەحـەیـــاتان ما ، نەناو و نیشان
بــــاری تەعنەتان واهاتە سەرشــان
(وەفدی کوردستان، میللەت فرۆشان
هەرزە وەکیلی شاری خامۆشـــــان)

بابەتەکە : تێهەڵکێشە چونکە شاعیر دێڕە هۆنراوە وەرگێراوەکەی خستۆتە نێوان دوو کەوانەکەوە .

2- گوڵ لەسەر لقی خۆیا ڕەنگینە　(بەردیش لەجێی خۆی سەنگینە)

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە شاعیر پەندێکی پێشینانی خستۆتە نێوان دووکەوانەوە .

3- ڕۆژێ فەرمووت (ليس للإنسان الا ما سعى)　هیچ کەسیش هێزی فەلاح ئیش کێڵانی نییە

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە شاعیر ئایەتێکی خستۆتە نێوان دوو کەوانەوە .

4- لــــــــە دوو ئاوان کە یەکدەگرێ　دوو میسرەعی بەیـــــــــتی مەولەوی
(سیروانی ئەم چەم تانجەرۆی ئەو چەم　بدەن بەیەکدا ئەم چەم بۆ ئەو چەم)

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە دێڕی دووەم کە خراوەتە نێوان دوو کەوانەوە بەرهەمی شاعیرێکی ترە .

5- سەیری کە ئەڵێی خوێنی ڕژاوی گەشی تۆیە　(سیروانی سروشکم کە ئەکا هاژە لەسەردا)

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە لە نیوەدێڕی دووەم کە خراوەتە نێوان دوو کەوانەوە بەرهەمی شاعیرێکی ترە.

6- تانەتناسی ئایەت و سەعاتی ئەوقاتی دوعا　فائیدەی چی **(ربنا أنزل علينا مائدة)**

بابەتەکە : تێهەڵکێشە ، چونکە لە نیوەدێڕی دووەم ئایەتێکی تێهەڵکێش کردووە .

تێبینی : هەموو پێنج خشتەکیەکانی شاعیرێك لەسەر شیعری شاعیرێکی تری دەکا بەر هونەری تێهەڵکێش دەکەوێت .

ئامادەکردنی : م . تاهیر مەحمود کاکە حەمە　ئامادەیی هەرێم

2013- 2012